

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH- Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı

19. YÜZYIL ORTALARINDA AYASULUĞ'UN SOSYAL VE
EKONOMİK YAPISI

146461

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE DEMİRKAYA

DANIŞMANI : Zeki ARIKAN

146461

İZMİR-2004

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **19. Yüzyıl Ortalarında Ayasuluğ'un Sosyal ve Ekonomik Yapısı** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Hanife DEMİRKAYA

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile oluşturulan jüri anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi *hanife* *D.Emir Kaya*'nın *19.11.2014* *Doktora* *Tez* *Sosyal ve* *Ekol. Yönelim* başlıklı tezini incelemiş ve adayı *28/06/2014* günü saat *14.00* da süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Zeli Arıkan

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Prof. Dr. Sabri SÜRGÜÇ

Başarılı

Başarısız

Doc. Dr. Şevket İSİK

ÜYE

Başarılı

Başarısız

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLolar LİSTESİ.....	IV
GRAFİKLER LİSTESİ.....	VII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
Coğrafi Durum.....	3
Tarih İçinde Ayasuluğ.....	5
a. Efes- Ayasuluğ Adı.....	5
b. Türklerden Önce Selçuk (Efes).....	6
c. Türkler Döneminde Selçuk (Ayasuluğ).....	9
d. İdari Yapı.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

AYASULUĞ NAHİYESİNİN SOSYAL YAPISI

I. NÜFUS.....	18
II. MESLEKİ YAPI.....	29
A.Genel Değerlendirme.....	29
B.Nefs-i Ayasuluğ'da Mesleki Yapı.....	34
C.Kozpınar Karyesinde Mesleki Yapı.....	35
D.Arvalya Karyesinde Mesleki Yapı.....	36
E.Çirkince Karyesinde Mesleki Yapı.....	37
III. BİNALARIN DAĞILIMINA GÖRE ŞEHRİN SOSYAL YAPISI.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

AYASULUĞ NAHİYESİNİN EKONOMİK YAPISI

A. TARIM ALANLARI.....	42
1. EKİLİ TARIM ALANLARI.....	44
1.A. Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı.....	45
a. Yetiştirilen Ürünler.....	45
b. Arazi Kullanımı.....	48
1.B. Kozpınar Karyesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı.....	49
a. Yetiştirilen Ürünler.....	49
b. Arazi Kullanımı.....	51
1.C. Arvalya Karyesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı.....	53
a. Yetiştirilen Ürünler.....	53
b. Arazi Kullanımı.....	56
1.D. Çirkince Karyesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı.....	58
a. Yetiştirilen Ürünler.....	58
b. Arazi Kullanımı	60
2. DİKİLİ TARIM ALANLARI.....	64
A. Genel Değerlendirme.....	64
B. Bağ Dikim Alanları ve Hasılatı.....	66
C. Zeytin Dikim Alanları ve Hasılatı.....	68
D. İncir Dikim Alanları ve Hasılatı.....	70
E. Dut Dikim Alanları ve Hasılatı	72
B. HAYVANCILIK.....	73
1. BÜYÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI VE HASILATI.....	74
1.A. Genel Değerlendirme.....	74
1.B. Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı.....	76
1.C. Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı.....	79
1.D. Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı.....	82
1.E. Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı.....	84
2. KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI VE HASILATI.....	87
3. ARICILIK.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**AYASULUĞ NAHİYESİNDE VERGİLENDİRME**

A. GENEL DEĞERLENDİRME.....	92
B. KARYELERE GÖRE VERGİ DAĞILIMI.....	95
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	121

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Salnamelere Göre Ayasuluğ Nahiyesi Köyleri

Tablo 2: 1831 Nüfus Sayımı Göre Ayasuluğ Nahiyesi Nüfusu

Tablo 3: 1844-45 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre Nahiye'deki Tahmini Nüfus

Tablo 4: 1889/90 (1305) Tarihli Salnameye Göre Ayasuluğ Nahiyesinin Nüfusu

Tablo 5: 1307 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası ve Ayasuluğ Nahiyesinin Nüfusu

Tablo 6: Vital Cuiet'e Göre Kuşadası ve Ayasuluğ Nahiyesinin 1890 Yıllarında Nüfusu

Tablo 7: 1315 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası Kasaba ve Bağlı Karyelerin Nüfusu

Tablo 8: 1326 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası Kasaba ve Bağlı Karyelerin Nüfusu

Tablo 9: Ayasuluğ Nahiyesi Genelinde Mesleki Dağılımı

Tablo 10: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Grupları

Tablo 11: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Gruplarının Genel Değerlendirmesi

Tablo 12: Nefs-i Ayasuluğ'da Meslek Dağılımı

Tablo 13: Kozpınar Karyesi Meslek Dağılımı

Tablo 14: Arvalya Karyesi Meslek Dağılımı

Tablo 15: Çirkince Karyesi Meslek Dağılımı

Tablo 16: Çirkince Karyesinde Emlak Varlığı

Tablo 17: Nefs-i Ayasuluğ'da Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

Tablo 18: Nefs-i Ayasuluğ'da Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Tablo 19: Nefs-i Ayasuluğ'da Arazi Kullanımı

Tablo 20: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

Tablo 21: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Tablo 22: Kozpınar Karyesi Ahalilerinin Arazi Kullanımı ve Hane Genelinde Değerlendirilmesi

Tablo 23: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

Tablo 24: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Tablo 25: Ayasuluğ Kazasında Toprağı Olan Diğer Kaza Sakinleri ve Bedel-i İcarları

Tablo 25: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

Tablo 27: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünlerin Kıyye Olarak Hasılat

Tablo 28: Çirkince Karyesinde Toprağını Kiralayan Hane Sayısı ve Hasılat

Tablo 29: Çirkince Karyesinde Ekili Tarım Yapılan Alanlar

Tablo 30: Çirkince Karyesi Ahalisinin Başka Karye ve Kazalarda Sahip Oldukları Arazi ve Hasılatı

Tablo 31: Çirkince Karyesinde Mezru Vakıf Arazisi

Tablo 32: Çirkince Karyesinde Müstecir Olarak İşlenen Vakıf Arazi

Tablo 33: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Tarım Alanlarının Hane Genelinde Payları

Tablo 34: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Alanlardan Elde Edilen Hasılat

Tablo 35: Ayasuluğ Nahiyesinde Bağ Dikim Alanları ve Hasılatı

Tablo 36: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytin Dikim Alanları ve Hasılatı

Tablo 37: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytin Mahsulü

Tablo 38: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Dikim Alanları

Tablo 39: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Mahsulü

Tablo 40: Ayasuluğ Nahiyesinde Dut Dikim Alanları ve Hasılatı

Tablo 41: Ayasuluğ Nahiyesinde Dut Mahsulü

Tablo 42: Ayasuluğ Nahiyesinde En Çok Beslenen Büyükbaş Hayvanların Karyelere Göre Dağılımı

Tablo: 43: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Karyelere Göre Dağılımı

Tablo 44: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

Tablo 45: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Tablo 46: Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

Tablo 47: : Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Tablo 48: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

Tablo 49: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Tablo 50: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hane Genelinde Dağılımı

Tablo 51: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Tablo 52: Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı

Tablo 53: Ayasuluğ Nahiyesi Ahalisinin Küçükbaş Hayvanlarının Karye ve Kazalara Göre Dağılımı

Tablo 54: Ayasuluğ Nahiyesinde Arı Kovanı Sayısı ve Hasılatı

Tablo 55: Ayasuluğ Nahiyesinde Arıcılıkla Uğraşan Hane Sayısının Karyelere Göre Dağılımı

Tablo 56: Ayasuluğ Nahiyesinde Ekimi Yapılan Ürünlerden Alınan Öşür (Kuruş Olarak)

Tablo 57: Çirkince Karyesinde Cizye Durumu

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 16. Yüzyılın Sonlarına Doğru Ayasuluğ Nüfusunun Dağılımı

Grafik 2: 19. Yüzyıl Ortalarına Doğru Ayasuluğ Nahiyesinde Nüfusun Dağılımı

Grafik 3: : Ayasuluğ Nüfusunun Karyelere Göre Dağılımı

Grafik 4: 1305 Tarihli Salnameye Göre Ayasuluğ Nahiyesinde Nüfusun Dağılımı

Grafik 5: Vital Cuinet'e Göre 1890'lı Yıllarda Ayasuluğ Nüfusunun Kuşadası Nüfusu İçindeki Payı

Grafik 6: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Gruplarının Oransal Dağılımı

Grafik 7: Nefs-i Ayasuluğ'da Mesleki Dağılım

Grafik 8: Kozpınar Karyesi Meslek Dağılımı

Grafik 9: : Arvalya Karyesi Meslek Dağılımı

Grafik 10: Çirkince Karyesinde Meslek Gruplarının Dağılımı

Grafik 11: Çirkince Karyesinde Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Meslek Payları

Grafik 12: Çirkince Karyesinde Tarımla İlgili Meslekler ve Esnaf ve Zanaatkarların Payı

Grafik 13: Esnaf-Zanaatkarlar ve Hayvancılıkla İlgili Meslek Payları

Grafik 14: : Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımı Yapılan Ürünlerden Alınan Toplam Kuruş Hasılatı

Grafik 15: Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımı Yapılan Ürünlerden Alınan Toplam Kıyye Hasılatı

Grafik 16: Nefs-i Ayasuluğ'da Arazi Kullanımı ve Oransal Dağılımı

Grafik 17: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılatın Oransal Dağılımı

Grafik 18: Kozpınar Karyesinde Arazi Kullanımı

Grafik 19: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılatın Oransal Dağılımı

Grafik 20: Arvalya Karyesinde Bil-iştirak Ziraat

Grafik 21: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünlerin Kıyye Olarak Oransal Dağılımı

Grafik 22: Çirkince Karyesinde Mezru ve Gayr-ı Mezru Alanların Dağılımı

Grafik 23: Çirkince Karyesinde Mezru Vakıf Topraklarının Oransal Dağılımı

Grafik 24: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Tarım Alanlarının Hane Genelinde Dağılımı

Grafik 25: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Alanlardan Elde Edilen Hasılatın Oransal Dağılımı

Grafik 26: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytincilik Faaliyeti

Grafik 27: Ayasuluğ Nahiyesinde Bağcılık Faaliyeti

Grafik 28: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Dikiminin Hanelere Oranı

Grafik 29: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 30: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Sahibi Olan Hanelerin Karyelere Göre Oranı

Grafik 31: : Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvanın Varlığının Oransal Dağılımı

Grafik 32: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 33: Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Genelinde Dağılımı

Grafik 34: Kozpınar Karyesinde Hane Genelinde Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 35: Kozpınar Karyesinde Sayı Olarak Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 36: : Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 37: : Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Genelinde Dağılımı

Grafik 38: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 39: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 40: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Genelinde Dağılımı

Grafik 41: : Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Hasılatı

Grafik 42: Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 43: Ayasuluğ Nahiyesinde Arı Kovanından Elde Edilen Hasılatın Karyelere Göre Dağılımı

ÖNSÖZ

Bugün İzmir'e bağlı bir ilçe durumunda olan Selçuk (Ayasuluğ) hakkında araştırma yapma nedenim İzmir'de yaşıyor olmam ve bu bölgenin tarihini daha yerel konulara inerek öğrenmek isteğimden kaynaklanmaktadır.

Ele aldığım bu araştırma konusunda büyük ölçüde temettuat defterinden yararlandım. Temettuat defterleri, Tanzimatla birlikte Osmanlı mali yapısındaki düzenlemelerle ortaya çıkan ve yerel araştırmalar için son derece önemli bir kaynaktır. Temettuat defteri verilerine dayanarak, 19. yüzyılda bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını ortaya çıkarmayı amaçladım. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde Ayasuluğ'a ait yalnızca 123 sayfalık bir deftere ulaştım. Bu defterde Nefs-i Ayasuluğ, Kozpınar, Arvalya ve Çirkince karyelerinin gelir ve vergi durumları kaydedilmişti. Bunların dışında da bu dönemde Ayasuluğ'a bağlı karyeler muhakkak var, ancak bunların gelir ve gider kayıtlarına Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivinde araştırmacıya sunulan kaynaklar içersinde rastlamadım. Bu eksikliği de salnamelerle tamamlamaya çalıştım. Ayasuluğ'un nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan ve daha sonraları da nahiye merkezi olacak olan Çirkince karyesi, araştırmamızın esas noktasını teşkil etmektedir.

Bu konuyu araştırma alanı olarak belirlememde bana yön veren, değerli zamanımı benden sakınmayan sayın hocam Prof. Dr. Zeki Arıkan'a, çalışmalarım sırasında fikir ve görüşlerini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Sabri Sürgevil'e, Prof. Dr. İsmail Aka'ya, Doç. Dr. Şevket Işık'a, Yrd. Doç. Dr. Hilal Ortaç Gürpınarlı'ya, her türlü konuda bana yardımcı olan Arş. Gör. Olcay Pullukçuoğlu'na, ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İzmir Milli Kütüphane çalışanlarına, her zaman desteklerini yanında hissettiğim sevgili aileme teşekkürü borç bilirim.

Hanife DEMİRKAYA

İZMİR/ 2004

GİRİŞ

20. yüzyıl öncesi dünya genelinde siyasal ve hukuksal alanda yapılan tarih çalışmaları yerini, giderek demokratik yaklaşımların ve toplumbilimsel araştırmaların yaygınlaşmasının etkisiyle yerel tarih incelemelerine bıraktı. Yerel tarih kavramının akademik çevrelerin gündemine girmesi ise görece yeni bir gelişmedir. Yazımı akademik bir disiplin olarak İtalya ve Almanya'da ortaya çıkan tarih, özellikle 19. yüzyıl sonlarından itibaren ulus-devletlerin tanımlarından hareketle üniversitelerde yer edinmeye başlamış, zamanla tarih kavramının içeriğinin genişlemesiyle birlikte pek çok alt kategorisi ortaya çıkmıştır¹. Yerel tarih kavramı, işte bu gelişim sürecinde toplumsal tarihle birlikte ortaya çıktı. Ülkemizde ise yakın zamanlara kadar yerel tarih araştırmalarının ihmal edilmişinde, yüzyıllar boyu kültürümüzü ve tarihsel bilincimizi şekillendiren Osmanlı merkezîyetçi bakışı, olayların algılanmasında başkent'in hadiselerinin ön planda tutulması etkili olmuştur.

Ülkemizde kent tarihi sayılabilecek eserlerin ortaya çıkışları 19. yüzyılın sonlarına doğrudur. Bu tarihlerden önceki yıllarda yapılan çalışmalar ise genel olarak kenti bir bütünlük içinde ve bir nesne olarak algılamak yerine, onun küçük parçaları, camiler, mezarlar, çeşmeler gibi öğeleri üzerinde durmuştur.

Kent tarihi çalışmalarının kullanım amaçlarını, genel tarih çalışmalarının amaçlarından ayrı tutmak mümkün olmamakla birlikte genel tarih çalışmaları için geçerli tüm gereçler, kent tarihi çalışmaları için de geçerli olmaktadır². Kent tarihi yazımı çok sayıda toplum bilim disiplini tarafından elde edilmiş bilgi ve bulguların mekansal bir bağlamda birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir³. Böylelikle inceleme alanı olarak seçtiğimiz bölgenin her açıdan incelenmesi mümkün olur.

Kent tarihi yazılırken nelere bakılacağı hususuna değinmek gerekirse; ilk olarak kentin *coğrafyası* hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Tarih içinde yerleşim yerlerinin oluşturulmasında yada kurulmasında coğrafi faktörler önemli etkenler oluşturmuştur. Bundan sonra insan yaşamı için, iktisadi şartların niteliği de bölgedeki insan varlığını

¹ Selçuk Akşin Somel, *Yerel Tarih Araştırmaları İçin Klavuz, Tarih Vakfı*, s. 9

² *Kent Tarihçiliği, Kent Tarihleri Atölyesi 5-6 Mart 1994*, İstanbul 1994, s. IX

³ Burhan Oğuz, "Bir Kent Tarihi Nasıl Yazılmalı?", *Kent Tarihçiliği, Kent Tarihleri Atölyesi 5-6 Mart 1994*, İstanbul 1994. s. 134

etkilemiştir. Ayrıca bölge yada kentin siyasal durumu, kültürel kimliği, toplumsal ve de maddi yapısı⁴ kent tarihi yazımında önemli unsurları oluşturmaktadır.

Osmanlı kırsal ve kent tarihinin araştırılmasında seyahatnameler, mimari malzeme, zamanında resmi belge olarak kullanıldıkları için bugün arşivlere intikal etmiş durumda bulunan ve bu konuda en geniş bilgileri veren belge koleksiyonları kullanılmaktadır⁵. Çalışmamızda İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve sosyal ve ekonomik tarihin araştırılmasında bizlere değerli bilgiler sunan Temettuat defterleri önemli yer tutacaktır.

Arapça bir kelime olan "temettu" kar, kazanç anlamına gelmektedir. Bu defterlerde kaza, köy hatta çiftlik ölçeğindeki yerleşmeleri oluşturan tüm haneler tek tek ele alınarak, her hanenin mülkü ve gelir kaynakları ve de senelik gelirinden alınan vergi miktarları hususunda son derece ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Her hane reisinin adının, uğraştığı işin belirtildiği bu defterlerde ayrıca, her hanenin tarımsal üretiminden kazancı ve ödediği aşar vergisi, bu verginin tarımsal faaliyetlere dağılımı, işlenen toprak miktarı, tarımsal işletme büyüklükleri, tarım alanlarının nitelikleri ve kullanım biçimine göre dağılımı çıkarılabilmektedir⁶.

Son yıllarda temettuat defterleri üzerinde yapılan çalışmalar bir hayli yoğunlaşmıştır. Tanzimat devrinde, önceleri değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla yapılan temettü sayımlarını⁷ içeren defterler 19. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik yaşantısı yansıtması açısından oldukça değerli bilgiler içermektedir. Maliye Varidat Kalemi defterlerinden olan *Temettü Defterleri*, İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu defterlerin çok büyük bir bölümü 1262 (1845) tarihinde yapılan sayımlara ait olmakla birlikte az sayıda olmak üzere de 1256 (1840) yılına ait defterler de mevcuttur.

⁴ Sina Akşin, "Kent Tarihinde Yaklaşım" *Kent Tarihçiliği, Kent Tarihleri Atölyesi 5-6 Mart 1994*, İstanbul 1994, s. 8

⁵ Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, Sayı: 203, C. LII, Ankara 1998, s. 677

⁶ Şevket Işık, "Tarihsel Coğrafya Açısından Temettuat Defterlerinin Değerlendirilmesi ve Aşağı Akçay Havzası Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi*, 10 (1999), İzmir 1999, s. 242

⁷ Mübahat Küttükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, LIX, Sayı: 224, Ankara 1995, s. 395

Bir kent yada bir bölgenin sosyal ve ekonomik yaşantısının araştırılmasında tarihçiler için oldukça büyük bir önem taşıyan bu defterleri ilk olarak İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tevfik Güran değerlendirmeye almıştır. Bundan sonra çeşitli üniversitelerdeki öğretim üyeleri tarafından yapılan çalışmalarla bir bütünün parçaları irdelenmeye başlanmıştır. Üniversiteler kendi bölgelerine ilişkin temettü defterlerini incelemeye başlamış ve bu konuda da çalışmalar sunmuştur.

Son yıllarda yerel tarih çalışmaları oldukça yoğunluk kazanmıştır. Üniversiteler ve belediyeler kendi bünyelerinde hazırladıkları sempozyumlarla bölge mirasının ortaya çıkarılması ve korunması yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Tarih Vakfı bir süredir yürütmekte olduğu *Yerel Tarih Grupları Projesi* kapsamında, Türkiye'nin mümkün olduğunca geniş bir kesiminde, yaşadığı bölgenin tarihi ve kültürel mirasını koruma duyarlılığına sahip olan, çevresindeki tarihi araştırmak isteyen, farklı uzmanlık alanlarından ve mesleklerden kentlilerin yerel tarih grubu oluşumu içinde birlikte çalışmalarını desteklemektedir. Rockefeller Vakfı'nın da mali destek sağladığı projeler var oldukları kentlerde tarih alanında etkin birer sivil girişim olmayı amaçlamışlardır.

Yerel tarih araştırmalarının ciddi ve derinlemesine yapılması ülke tarihini parçadan bütüne götüreceği açıktır. Yerel tarih araştırmalarının ülke tarihini anlamlı ve gerçeğe yakın bir bütün olarak ortaya çıkaracağı kuşkusuzdur. Yerel tarih araştırmalarının getireceği yerel renkler ulusal tarihin tek renkli bakış açısını değiştirerek eleştirel ve alternatif bir yaklaşım kazandıracaktır.

Ayasuluğ'un (bugünkü Selçuk) 19.yüzyıl sosyal ve ekonomik yaşamını elimizdeki kaynaklar ışığında incelemeye çalışmamız bütüne bir renk daha katma amacını taşımaktadır.

Coğrafi durum

Anadolu çok eski dönemlerden itibaren iskana sahne olmuş, bu iskan yerlerinin kimileri günümüze kadar varlığını korurken kimilerinin yalnızca isimleri kaynaklarda kalmış, kimileri de eski dönemlerine ait harabeleriyle günümüzün turistik amaçlarla gezilen tarihi yerleri haline dönüşmüştür. Şehirlerden bazıları ilk kuruldukları yerde günümüze kadar yaşama imkanı bulurken, bazıları da çeşitli doğal olay ve sosyo-

ekonomik nedenlerle ilk kuruldukları yerleri terk ederek yer değiştirmek durumunda kalmıştır. İlkçağların parlak ticaret kenti Efes'in ilk kurulduğu yer olan tepe, M.Ö. VI.yüzyılda deniz kenarındaydı⁸. Körfezin alüvyonlarla dolması, bir liman kenti olan Efes'in bu özelliğini kaybetmesi tehlikesini doğurmasıyla kent M.Ö. 250 yılında daha batıya şimdiki Örenlerin⁹ bulunduğu yere taşınmıştı. Burası da bir süre sonra alüvyonlarla dolarak kenti kıydan uzaklaştırmasıyla Efes'i sönmüştür ve bir kez daha kent yer değiştirerek Ortaçağ başlarında ilk kuruluş yeri olan tepenin çevresinde, bir kara şehri olarak kurulmuştur.

Strabon'a göre, Kroisos öncesine ait kent, Athenaion, Typelaion ve Koressos dağının yamaçlarındaydı. Athenaion ve Typelaion'un yeri belli değildir. Koressos dağı ise Bülbül dağı olmalıdır. Efes'in Arkaik dönem öncesi ve bu dönemde liman yakınında kurulduğu akla yakındır. Efes'in kendisi ve özellikle bir bölümü Smyrna adıyla anılıyordu. Strabon'a göre burada yaşayanlar, kentten ayrılarak şimdiki Bayraklı'da bulunan eski Smyrna'yı kurmuşlardır¹⁰.

Bugün önemli turizm potansiyeline sahip olan Selçuk, İzmir'e bağlı ilçelerden biridir. İzmir'in güneyinde, Küçük Menderes Nehrinin delta ovasının güney doğusundaki bir tepenin yamaçlarında bulunmakta olup denizden 9 km kadar içerdedir¹¹. Kuşadası'nın 10 km kuzey doğusunda bulunan¹² ilçe, Aydın-İzmir demiryolu üzerinden, İzmir'den 77 km., Aydın'dan 53 km. mesafede bir istasyondur¹³. 1957 yılında ilçe olan Selçuk 295 km. karedir. Denizden yüksekliği ise 20 m. dir¹⁴.

Selçuk, Küçük Menderes delta ovasının kara tarafındaki bitimi yakınında ova üzerinde ada gibi yükselen bir tepe çevresinde yer alır¹⁵. İskan yerleşmelerinde bereketli ırmak havzalarının önemli rol oynadığı Batı Anadolu'da yer alan Küçük Menderes ırmağı 138 km uzunluğuyla B. Menderes ve Gediz'den sonra Batı Anadolu'nun en uzun ırmağı olmaktadır. Kuzeyde 2157 m yüksekliğindeki Bozdağ, güneyde Aydın dağları,

⁸ Metin Tuncel, "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler ve Selçuk Örneği", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 20.

⁹ Besim Darkot- Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1995, s. 55

¹⁰ Zeki Arıkan, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ", *TTK Belleten*, Sayı: 209, Ankara 1990, s. 121.

¹¹ Besim Darkot, "Ayasuluğ" *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C.4, s. 225

¹² Şemseddin Sami, *Kamusü'l Alam*, İstanbul 1308, s. 506.

¹³ M. Ekrem Üzümeri-Selami Dinçer-Sadri Kazancı, "Selçuk", *Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara 1957, C. 5, s. 95.

¹⁴ Acar Tuncer, *İzmir İli ve İlçeleri (Bütün Yönleriyle)*, İzmir 1982, s. 20.

¹⁵ Besim Darkot- Metin Tuncel, *a.g.e.* s. 54

batıda ise Alaman dağları ile çevrili K.Menderes ırmağının aktığı bölge, İzmir ili sınırları içinde kalmakla birlikte yüzölçümü 3280 km karedir. Bu bölge içinde Torbalı, Selçuk, Tire, Bayındır, Ödemiş ve Kiraz ilçeleri yer almaktadır¹⁶. Küçük Menderes'in denize döküldüğü yer çok alçaktır ve Selçuk'un kuzeyinde eski delta 5 metre yükseklikindedir¹⁷. Güneyde kalan Tire ile Belevi arasında oldukça dar bir ova şeridi yer alırken, Selçuk önünde genişleyen oviden akan K. Menderes, Pamucak sahil şeridinde denize kavuşur. Havzayı çeviren dağların kenar kesimleri çoğu yerde girintili ve çıkıntılı bir görünüme sahipken köy yerleşmelerinin çoğunluğu dağ eteklerinde kuruludur. K. Menderes ova tabanı tamamen tarıma ayrılmış, bereketli topraklardan oluşur. Başlıca tarım ürünleri pamuk, zeytin, üzüm, incir, meyve-sebze, susam ve tahıldır¹⁸.

Akdeniz ikliminin egemen olduğu yörede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır. Kar yağmaz ve ısı nadiren sıfırın altına düşer. İklimin yumuşak olması 10 ay deniz ve doğa sporlarının yapılmasına olanak tanır¹⁹.

Mali 1307/M. 1891 tarihli salnamede Ayasuluğ nahiyesinin kuzeyinde Torbalı nahiyesi, doğusunda Tire kazası, güneyinde Kuşadası ve batısında da Seferihisar kazası ve Kuşadası körfezinin olduğu belirtilmekle birlikte yine aynı salnamede köy coğrafi olarak 35 derece 58 dakika kuzey enlemi ve 25 derece 4 dakika doğu boylamı arasında verilmiştir²⁰. Kuşadası'nın kıyı ve kuzey kesimleri engebesiz bir yapıya sahip iken, güneyi ve Ayasuluğ yakınları irili ufaklı tepeleri ve vadileri ile nispeten daha engebelidir. Kuşadası'nın güneyindeki son nokta olan Dip burnundan başlayarak Söke'ye doğru uzanan Gümüş dağı denizden 1200 metre yükseklikindedir²¹.

Tarih İçinde Ayasuluğ

A. Efes-Ayasuluğ Adı

¹⁶ Recep Meriç, "Antik Dönemde Küçük Menderes Havzasının Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı:1-4, 1983, s. 202

¹⁷ R. Stewig, *Coğrafi Tabiata Uygun Sahalar Yönünden Batı Anadolu'nun Taksimatı*, İstanbul 1967, s. 63

¹⁸ Recep Meriç, *a.g.m.*, s. 203

¹⁹ www.selcuk.gov.tr

²⁰ Mali 1307 Salname-i Vilayet-i Aydın, C.II, s. 573

²¹ Elif Yeneroğlu, "Aydın Vilayeti Salnamelerinde Kuşadası Kazası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 219

Birkaç kez yer değiştirdiğini belirttiğimiz kent, ilk kurulduğu yerde bir liman kenti olma özelliğini taşıırken antik çağın parlak bir ticaret kentiydi ve Efes, Ephese, Ephesus gibi isimlerle anılmaktaydı. Antik dönem yazarlarından Strabon ve Pausanias'ın verdiği bilgilere göre halkının büyük çoğunluğu Leleg ve Kayralılardan oluşan şehir, Amazonlar tarafından kurulmuş olup, ismini Ephesos adlı bir Amazondan almıştır²². Ortaçağ islam coğrafyacılarının eserlerinde ise Efesis ve Ufsus şeklinde zikredilmektedir²³.

Körfezin alüvyonlarla dolarak kenti, kıyıdan uzaklaştırmasıyla Efes sönlükleşmiş ve bir kez daha kent yer değiştirerek Ortaçağ başlarında ilk kuruluş yeri olan tepenin çevresinde, bir kara şehri olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni kent, Efes'te yaşayan ve mezarı burada bulunan havari St. John Theologos'un adı dolayısıyla Bizans ve İtalyan kaynaklarında Agio Teologo, Aya Thologo, Altologo, Altolloch, Latologo, Arap ve Osmanlı kaynaklarında Ayasuluk adıyla anılır²⁴. İtalyanca'da "yüksek yer" manasına gelen bu ifadenin kentin bir tepe üzerinde kurulmuş olmasıyla verildiği düşünülse de gerçekte burada yaşamış havarinin isminin olduğu daha güçlü bir ihtimaldir.

XVII.yüzyıla beraber kentin başka başka isimlerle de anıldığı kaynaklarda yer alır. Ahmet Refik'in neşretmiş olduğu belgelerde Viranşehir ve yine aynı yüzyılın başındaki arşiv belgelerinde Akçaabad²⁵ nam-ı diğer Ayasuluğ ifadeleri de yer almıştır²⁶.

B. Türklerden Önce Selçuk (Efes)

Antik çağların ünlü şehirlerinden Efes, M.Ö. II.binin ikinci yarısında Küçük Menderes'in (Kaystros) sularını denize boşalttığı yerde kurulmuştu. Tarıma elverişli topraklar üzerinde kurulan kent, Küçük Asya'nın ticaret yolları üzerinde bulunması ve de Hristiyanlık için dini bir merkez oluşuyla önemli bir kent durumundaydı. Her ne kadar liman kenti olma özelliğini, Küçük Menderes'in taşıdığı çamur ve kum tanelerinin limanı

²² Sabahattin Türkoğlu, *Efes Tarih, Arkeoloji*, İzmir 1971, s. 5

²³ Cahit Telci, *XV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası*, E.Ü Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999, s. 14

²⁴ Besim Darkot, *a.g.m.*, s. 226

²⁵ Sayın Necmi Ülker'in Selçuk Müzesi'ndeki Beylikler ve Osmanlı dönemine ait, Selçuk İsa Bey Camisinin iç avlusunun kuzey-doğu duvarına dayalı olarak bulunan, Karakol yanı Cami haziresinde ve de Efes Açık hava Müzesi deposunda bulunan mezar kitabeleri üzerinde yaptığı çalışmalarla *Akçaabad* ifadesine rastlamıştır. Bakınız: Necmi Ülker, "Selçuk'ta Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Kitabeleri", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu 4-6 Eylül 1997*, İzmir 1998, s. 249-263

²⁶ Cahit Telci, *a.g.t.*, s.14

doldurması ve birkaç yüzyıl sonra denizden oldukça gerilerde kalmasıyla yitirse de dinsel bir merkez olma hüviyetini uzun yıllar korudu.

Pek çok savaflara sahne olan şehir, çeşitli zamanlarda yaşadığı doğal afetlerle de tahrip olmuştur. Antik çağda, M.Ö. 26, M.S. 17-41-54-178-358-365-368 yıllarında Kuşadası'nı içine alan bölgede büyük yer sarsıntıları yaşanmıştır²⁷. Bu yer sarsıntılarında Efes'in de etkilenmiş olduğu kuşkusuzdur. Kent, diğer yandan coğrafi etmenler yüzünden birkaç kez yer değiştirmiştir. Küçük Menderes'in taşıdığı alüvyonlar yüzünden M.Ö.250 yılına gelindiğinde şehir daha batıya, bugünkü harabelerin bulunduğu noktaya taşınmıştı²⁸. Bir süre sonra aynı sebeplerden ötürü şehir yine, kıyıdan uzak kalmış ve bugün bulunduğu noktaya taşınmıştır. Bu ise onun başka bir isimle anılmasını, Ayasuluğ²⁹ olarak özellikle Türk hakimiyetinde bir liman kenti değil ancak bir kara kenti olarak tanınmasını sağlamıştır. Ayasuluğ, böylece Efes'in vaktiyle yüklendiği işlevin birisini karşılamış ve liman işlevi için arayış sonraki devirlerde, hatta orta ve geç Bizans devrinde sürmüş olabilir³⁰.

Efes, sosyal ve kültürel hayatında yetiştirdiği isimlerle de medeniyet tarihinde yer alarak günümüze kadar zengin varlığı ve kültürel mirasını korumayı başarmıştır. Efes'in yetiştirdiği ünlü kişilerden bazıları; rüya tabircisi Artemidorus (M.S. II.asır), şair Callinos (M.Ö. 7 asır) filozof Herakletios (M.Ö. 540-480), şair Hipponax (M.Ö. 6.asır), ressam Parrhasius (M.Ö. 4.asır), gramer bilgini Zenodotus (M.Ö. 3.asır)'dur³¹.

Antik dönem yazarlarından Strabon ve Pausanias'ın verdiği bilgilere göre halkının büyük çoğunluğu Leleg ve Kayralılardan oluşan şehir, Amazonlar tarafından kurulmuş olup, ismini Ephesos adlı bir Amazondan almıştır³².

M.Ö.11. asra doğru Yunanistan'daki Dor istilasından kaçarak Batı Anadolu kıyılarına gelen Akalar, İyonya denilen bu bölgeye yerleşmişlerdir. Athena kralı Kadmos'un oğlu Andraklos liderliğinde bu bölgeye yerleşen halk, o ve soyundan gelen

²⁷ Ali Ergül, "Geçmişten Günümüze Kuşadası'nda Ekonomik Faaliyetler Ticaret ve Turizm", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 239.

²⁸ Metin Tuncel, *a.g.m.*, s. 20

²⁹ Aydınöğulları tarihi açısından önemli bir kaynak olan Düstürname-i Enveri'de şehrin adı çeşitli şekillerde yazılmıştır. Sıklıkla imlası. *أيا سولوغ*. şeklinde olmuştur. Günümüzde okunuş ve yazılışlarında farklılıklar görülmektedir: Ayasuluk, Ayasluk, Ayasloğ, Ayasuluğ, Ayasolug, Ayasoluk, Ayaslug.

³⁰ Tuncer Baykara, "Kuşadası'nın Bir Osmanlı Yerleşmesi Olarak Temel Özellikleri", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s.229

³¹ Sabahattin Türkoğlu, *a.g.e.* s. 8

³² Sabahattin Türkoğlu, *a.g.e.* s. 5

krallar tarafından tiranların M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren başlayan iktidarlarına kadar yönetildi. M.Ö. 7. yüzyılda Efes Kimmerlerin istilasına uğrarken şehir ile birlikte Artemis Tapınağı da tahrip edilmişti. Efes, geçici Kimmer istilası sayılmazsa, M.Ö. 560 yılına kadar bağımsız olarak yaşadı. Bu tarihte Lydia kralı Kroisos tarafından ele geçirilmesiyle, Efes'in bağımsızlığı ilk kez elinden alındı³³.

M.Ö. 6. asrın yarısına doğru Efes'in, Lidya hakimiyetine girmesi şehrin Pers istilasına uğrayarak bir satraplık haline gelişine kadar devam etti. M.Ö.498 yılındaki İyonya ayaklanmasında aktif rol oynamamış olmaları, Perslerin bu şehir üzerine yürümesini gerektirmemiştir.

Bu dönemde Efes'in ticari gelişmesine önemli katkılar sağlayan Kral Yolu yapılmıştı. İran'ın Susa kentinden başlayan Kral Yolu, Efes'te son buluyordu.

Yunanistan ve Makedonya'da hakimiyet kuran Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Persleri yenerek Batı Anadolu'daki İyon şehirlerine özgürlüklerini geri verdi. Roma hakimiyetine geçişle Anadolu'ya açılan bütün yolların kesiştiği noktada bulunan Efes'in yıldızı parlamaya başladı³⁴. Büyük İskender'in ölümü sonrası Anadolu'yu paylaşan generallerinden Lysimakhos, Efes'in idaresini almıştır (M.Ö. 287). Bu general bataklık halindeki liman yüzünden şehri 2-5 km güneybatıda Bülbül ve Panayır Dağları arasındaki sahada kurmuş ve yeniden bir liman inşa ettirmiştir. Eski Efes'in sakinleri bu durumdan memnun olmayıp yine eski yerlerinde kalmaya devam etmişlerdir. Bu durum karşısında Lysimakhos, iskanı mecbur kılmak için Efes şehrini sular altında bıraktırmıştır³⁵ şehrin kanallarını kapatmış, yağın yağmurlar kenti su içinde bırakmıştı. Evleri su altında kalan halk zorunlu olarak yeni kente taşındılar. Bu yeni şehrin etrafı, yüksekliği 10m. ve uzunluğu 9 km olan kalın bir sur ile çevrilmiştir³⁶. M.Ö. 302 yılında Lysimakhos'un zoruyla buraya göç mecburiyetinde bırakılan Kolofon ve Lebedos halkı ile Efes'in nüfusu bir hayli çoğalmıştır. Lysimakhos'un inşa ettirdiği bu yeni kente karısı Arsinoea'nın adını verdi, fakat bu isim ancak ölümüne kadar yaşadı. Bu devirde şehir; tiyatro, gymnasium, stadyum, cadde ve çeşmelerle süslenmiş ve Küçük Asya'nın en

³³ Mehmet Ali Kaya, "Eskiçağ'da Efes'in Bağımsızlığı", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 24

³⁴ İlhan Erdem, "Efes, Ayasuluk, Kuşadası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 128

³⁵ Ali Cevad, *Memalik-i Osmanîyyenin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, 1313, s. 112

³⁶ Sabahattin Türkoğlu, *a.g.e.* s. 9

önemli ticaret merkezi haline gelirken Roma'nın Asya eyaletindeki kentlerin en önemlisi konumuna yükseldi³⁷. Bir süre Bergama krallarınca idare edilen Efes, M.S. 262'de Gotların istilasıyla epey zarar görmüştür. Bu dönemde bölgede yayılmaya başlayan Hristiyanlık için kent önem kazanmıştır. Hristiyanlık dininin kurucusu Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem ile baş havarilerinden İncilci Yuhanna'nın son yıllarını bu kentte geçirdiklerine, ayrıca bütün kutsal kitaplarda geçen Ashab-ı Keyf (Yedi Uyurlar) 'ın burada bulduklarına dair inançlar kısa bir zaman zarfında Efes'i Hristiyanlar için kutsal bir mekan haline getirdi.

Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla Bizans yönetimine giren Efes'te Hristiyanlık tarihi açısından önem taşıyan M.S. 431'de III. Ekümenik Konsili Meryem Ana Kilisesi'nde toplandı ve burada İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu kabul edildi³⁸.

Bizans çağı boyunca kent, Hristiyanlık için kutsal bir mekan olmanın ötesine geçemezken önemsiz bir kasaba konumunda kaldı. VII. Asrın ikinci yarısından itibaren başlayan Müslüman-Arap saldırılarıyla yöre oldukça zarar gördü. Hz. Osman devrinde Suriye valisi Muaviye 654 yılında çıktığı İstanbul seferi esnasında İzmir ve Bodrumla beraber Efes yöresini de tahrip etti³⁹. Emevi devletini kuran Muaviye halifeliği döneminde de Anadolu'ya akınlarını sürdürdü. 672, 674 ve 678 yıllarındaki akınlarla yöre yağmalandı⁴⁰. 1071 Malazgirt zaferi ardından Türkler Anadolu'nun birçok yerlerini ele geçirirken Efes de Tanrıvermiş adında bir Türk tarafından fethedildi.

C. Türkler Döneminde Selçuk (Ayasuluğ)

Efes, 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'yu yurt tutmaya başlayan Türklerin eline geçti. Türkler yöreye geldiklerinde Ege sahillerindeki ticaret ve zenginliğe tanık oldular. Kendileri ticarete yabancı ve üstelik yeterli donanıma sahip olmadıklarından öncelikle askeri yoldan bu zenginliklerden yararlanmayı düşündüler.

³⁷ İlhan Erdem, *a.g.m.* s. 128

³⁸ İlhan Erdem, "XIII-XIV.yy Akdeniz Ticaretinde Selçuk", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.408

³⁹ İlhan Erdem, "Efes, Ayasuluk, Kuşadası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s.128

⁴⁰ İlhan Erdem, *a.g.m.*, s. 128

Çevre adalara akınlar düzenleyip yöreyi haraca bağladılar⁴¹. Bütün bu faaliyetler içerisinde Türklerin yaşam standartları artmıştır.

İzmir’te bir devlet kuran Türkler, Menderes vadisi ve Ege sahillerinin kontrolüyle uğraştılar. Bu zamanda bazı Bizans edebi metinlerinde Theologus adına rastlansa da Efes adı yaşıyordu⁴². Türk emirlerinden Tanrıvermiş, Efes’i zapt ederek 1090 yılında bir beylik kurmuş ve Rodos ve Sakız adasına kadar faaliyetlerini uzatmıştır⁴³. Ancak ömrü çok kısa süren bu beylik, Haçlı seferlerinin başlamasından sonra 1097 yılında Bizans tarafından yıkılarak toprakları ilhak edilmişti. Anadolu’da geçen büyük Haçlı ordularına ve bu fırsattan yararlanarak kaybettiği yerleri geri almaya uğraşan Bizanslılara karşı, Kılıç Arslan sürekli savaşlar vermek durumunda kalmıştır. Payı tahtını kaybeden Kılıç Arslan 1107’de Suriye emirlerine karşı yaptığı savaşta ölümüyle Ege havzasında meydana gelen boşlukla İzmir ve Ayasuluğ tekrar Bizans’ın eline geçmiştir⁴⁴. Batı Anadolu’nun önemli bir ticaret şehri olan Ayasuluğ’da her milletten tüccarlar vardı ve hatta bir Müslüman tüccar kolonisi dahi mevcuttu⁴⁵.

Menteşe Bey’in damadı Sasa Bey, Aydın Oğlu Mehmet Bey ile birleşerek 1308’ Tire ve ardından da Ayasuluğ’u beraber zapt ettiler⁴⁶. Daha evvel Tire için olduğu gibi Efes de açlıkla tazyik edilerek teslim olmuştur⁴⁷. Bir süre sonra Sasa Bey ve Mehmet Bey’in aralarındaki dostluk münasebetleri bozulmuş ve Mehmet Bey’e karşı Frenklerle işbirliği yapan Sasa Bey mağlup düşmüş ve ölmüştür. 1309’da Aydın oğlu Mehmet Bey’in eline geçen Ayasuluğ, Aydınoğullarının deniz seferleri ve ticareti için önemli bir iskele durumuna geldi. XIV. yüzyılda özellikle İtalyan ticareti için ayrı bir öneme sahipti. İtalyan tüccarlar buraya kumaş, gümüş eşya, sabun getirirler, pamuk, buğday, yün, balmumu, pirinç, kenevir götürürlerdi⁴⁸. Şehir bu devirde liman Ayasuluğ’u ve kara Ayasuluğ’u olarak iki parçalı idi ve ikisi de birbiriyle bütünlük gösteriyordu.

⁴¹ İlhan Erdem, “XIII-XIV.yy Akdeniz Ticaretinde Selçuk”, *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.286

⁴² İlhan Erdem, “Efes, Ayasuluk, Kuşadası”, *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 129

⁴³ İlhan Erdem, “XIII-XIV.yy Akdeniz Ticaretinde Selçuk”, *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.283

⁴⁴ Asaf Gökbel-Himmet Şölen, *Aydın İli Tarihi, Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, 1936, C.1, s. 77

⁴⁵ Feridun Emecan, ; “Ayasuluk”, *DİA.*, C. 4, s. 226

⁴⁶ Asaf Gökbel- Himmet Şölen, *a.g.e.* s. 87

⁴⁷ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Ankara 1944, s. 38

⁴⁸ Feridun Emecan, *a.g.m.* s.226

İskele, Ayasuluğ'un 5 km kadar ilerisinde olup burada Lombardiyalı İtalyanların yerleştiği bir ticaret kolonisi oluşmuştu. Yeri kesin olarak bilinmeyen bu iskele muhtemelen Abalıboz ve İğdelitepe'nin kuzeyinde K. Menderes ile Alaman gölünün arasında yer almaktadır⁴⁹. Foss'a göre liman kentin batısındaki eski antik Panormos limanı idi. Alman rahip Rudolf'un Scala Nouva dediği yer de burası olmalıdır.XIV. asırdan itibaren yörede Scala Nouva adlı bir yerleşim yeri vardı ve burası XVII. Asırda artık kesin olarak Kuşadası oldu⁵⁰.

Mehmet Bey daha sağlığında ülkesini oğulları arasında paylaştıırken Ayasuluğ ve Sultanhisarı'nı büyük oğlu Hızır Bey'e vermişti. Ayasuluğ, uzun süre beyliğin merkezi olmuştu. Mehmet Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına Gazi Umur Bey'in geçmesi uygun bulunmuş, onun ölümünden sonra ağabeyi Hızır Bey emir oldu. Seyyah İbni Batuta, kendisini Ayasuluğ'da ziyaret etmiştir. 1333'de kenti ziyaret eden İbn Batuta, 15 kapısı olduğunu söylediği şehri, Ayasuluğ adı ile zikreder ve buranın eski-büyük bir şehir ve önemli bir ticari merkez olduğunu anlatır.

1348-1360 yılları arasında Aydın Oğulları beyliğinin hükümdarı Hızır Bey zamanında beylik merkezi Ayasuluğ'du ve ölümünden sonra başa geçen kardeşi İsa Bey de devlet merkezi olarak Ayasuluğ'u seçmişti. İsa Bey, 1374-75 yıllarında burada kendi adını verdiği, sanat değeri çok yüksek olan ve Aydınoğulları döneminin en önemli mimari eseri sayılan İsa Bey Camii'ni yaptırtmıştır. Özellikle avlu ve cephe mimarisi bakımından yenilikler taşıyan İsa Bey Camii bu hususta Osmanlı mimarisine öncülük etmiştir⁵¹.

İsa'nın beyliği Osmanoğullarının güçlenerek Anadolu'yu hakimiyetleri altına almaya başladıkları döneme rastlar. Osmanlı padişahı Yıldırım Beyazıt 1390 yılında Saruhan memleketini zapt ettikten sonra Aydın oğulları üzerine yürüdü. Beyazıt'a karşı duramayacağını anlayan İsa Bey, savaş yapmadan memleketini Osmanlı padişahına bıraktı. Yıldırım Beyazıt, Aydın taraflarını bir eyalet sayarak şehzade Ertuğrul'a verdi.

⁴⁹ Feridun Emecan, *a.g.m.* s.226

⁵⁰ İlhan Erdem, "Efes, Ayasuluk, Kuşadası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 131

⁵¹ Atabey Kılıç, "Selçuk (Ayaslug) Kültür Tarihine Genel Bir Bakış", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 6

Adamlarından Karasubaşı Hasan Ağayı, merkezi Ayasuluğ olmak üzere, İzmir beyi yaptı. İsa Bey de kendi mallarını ve vakıflarını idare etmek kaydıyla Tire'ye çekildi.

Ankara savaşından sonra Timur, 1402'de Ayasuluğ'da karargah kurdu ve Türk beylerini buraya çağırdı. Onun çekilmesinden sonra şehir 1404'e doğru Cüneyd Bey'in eline geçti. Kısa bir süre sonra şehir Çelebi Mehmet tarafından yeniden Osmanlı egemenliğine katıldı. II. Murad, Ayasuluğ'a geldiği sırada şehir onarıldı.

XIV.asırda Kaptanpaşa eyaleti içinde yer alan, idari sınırları açısından bugünkü Selçuk'tan daha geniş bir kadılık Ayasuluğ'da tarım ekonomisinin temelini oluşturmaktaydı. XVI. yüzyıl başlarında gümrük gelirleri dış ticarete etkin olan Çeşme Gümrüğü mukataasına bağlı olan Ayasuluğ iskelesi, zahire kaçakçılığının belli başlı merkezleri arasındadır⁵².

Osmanlı Devleti hakimiyetinde Ayasuluğ, 16. yüzyıl ortalarına kadar önemini korurken bu tarihten sonra yerini Kuşadası'na bıraktı. Kuşadası'nın bir liman kenti olarak yükselmesi Ayasuluğ'u giderek sönmüştür ve bir köy haline gelmesine ortam hazırlamıştır. Kuşadası, XVII. Yüzyılın başlarında Sultan I.Ahmet ve Sultan II.Osman zamanlarında iki kez sadrazam olan Konyevi Mehmet Paşa (Öküz Mehmet Paşa)'ya temlik edilmişti.. Kenti surlarla çevirtti, limana kale, han, hamam ve camiye de içeren bir külliye inşa ettirdi. Kuşadası'na kemerlerle su getirtti ve su şebekesi yaptırdı, iskeleyi yeniledi. Kasabaya haftalık Pazar kurma hakkı tanıdı⁵³. Paşa, bu hizmetleriyle Kuşadası'nın gelişiminde önemli katkılar sağladı. XVII.yüzyılda Ayasuluğ'dan geçen Evliya Çelebi, şehrin harabe halinde olduğunu, kale içinde 20 ve dışında ise ancak 100 kadar toprak örtülü ev bulunduğunu söyler, yirmi dükkana, bir mescid, bir küçük han ve hamama sahip bulunduğunu⁵⁴ ve kapısı üzerinde Aydınogullarından İsa Bey'e ait bir kitabeyi taşıyan büyük bir camiden söz eder. Tavernier, Ayasuluğ'un şehre benzer bir yer olmadığını, sağlam evinin dahi bulunmadığını belirtir.

Çirkince⁵⁵, XVII.yüzyılda şehrin Gayr-müslimlerinin bataklıkların ürettiği sıtma yüzünden daha yüksek yerlerde yaşamaları sonucu oluşturdukları bir yerleşim yeridir⁵⁶.

⁵² Serap Yılmaz, "Doğu Akdeniz Ticaretinde Kuşadası'nın Yeri-XVII-XIX. Yüzyıl", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 203.

⁵³ Ali Ergül, *a.g.m.*, s.240

⁵⁴ Feridun Emecan, *a.g.m.*, s. 227

⁵⁵ Köyün kuruluşu MS. 5. yüzyıla kadar iner.Eski adı Kırkınca olan köye yerleşme birkaç nedene dayanmaktadır. Birincisi köyün dağlık ve savunmaya elverişli olması nedeniyle düşman tehlikelerinden

Daha sonraki yüzyıllarda nahiye merkezi durumuna da gelecek olan karye, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerdir.

1660 yıllarına doğru yapılan bir avarız tahririne göre nüfusu hayli azalmış olan Ayasuluğ'da sekiz mahalle vardı ve bunlardan üçü hariç diğer mahallelerin eski isimleri unutulmuş, yerlerini yenileri almıştır. Nüfusu 500'e bile ulaşmayan şehrin en kalabalık mahallesi eski yerleşim yeri olan Kemer teşkil ediyordu. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru ise ahali dağılmış çok az sayıda nüfusa sahip küçük bir yerleşim yeri haline gelmiştir⁵⁷. Ayasuluğ'un gerilemesi XVII.yüzyılda özellikle İzmir'in gelişmesiyle daha da hız kazandı. Bu gerileme XVII. ve XIX.yüzyıllarda devam ederek birkaç Türk ailesinin oturduğu bir köy haline gelmiştir. Bu yüzyılın sonlarında Kuşadası kazasına bağlı 13 köyü olan bir nahiye merkezi durumuna düşer.

XIX.yüzyıl ortalarında inşa edilen İzmir-Aydın demiryolu üzerinde bulunan Ayasuluğ'da, demiryolu inşasıyla bir canlanma görülür. 1857'de demiryolunun yapılmasına başlandı. Biz İngiliz kumpanyasının imtiyazı altındaki bu yol, Aydın vilayetine, Küçük ve Büyük Menderes havzalarına kadar ulaşmış ve bu bölgedeki yaşama canlılık katmıştır.

D. İdari Yapı

Osmanlı imparatorluğunda ülke yönetiminde asıl idari birim sancaktı. Birkaç sancağın oluşturduğu ve adına eyalet ya da vilayet denilen ünite mevcuttu. Bu yönetim biriminin oluşturulmasında askeri amaçlar göz önünde tutulmuş ve niteliği Tanzimat'ın ilanına dek hemen hemen hiç değişmeden sürmüştür. Başlangıçta eyaletlerin yöneticileri olan beylerbeyi, o bölgenin hem mülki-mali ve hem de askeri idarecileriydi⁵⁸. Vilayet ya da eyaletlerin yöneticileri önceleri beylerbeyi, daha sonraları ise vali denilen yöneticiler olmuşlardır. Bölgenin en yüksek askeri-idari ve mali amiri durumunda

koruması, ikincisi Efes ve Ayasuluğ halkının sıtma (malarya) hastalığından uzaklaşmak istemesi, üçüncüsü de suyunun bol, toprağının bereketli ve havasının güzel olmasıdır. Bazı kaynaklarda köyün kuruluşu, Aydınoğulları dönemine rastlar; bir başka söylenceye göre ise Derebeylikler zamanında olduğu şeklindedir. Çirkince adının ise bir grup Derebeyi halkının beylerinden kendilerinin azad edilmesini ve yerleşme için bir yer bulduklarını söylemleri, beyin 'yerleşeceğiniz yer güzel mi?' sorusuna da "çirkince" diye yanıt vermeleri sonucu ortaya çıktığı söylenmektedir.

⁵⁶ Cahit Telci, *a.g.t.* s.37

⁵⁷ Feridun Emecan, *a.g.m.* s. 227

⁵⁸ Musa Çadırcı, "Tanzimatın İlanı Sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826- 1839)", *Belleten*, 201, LI, 1987, s. 1215

kalmışlardır. Sancaklar ise, bağlı buldukları vilayet adına fakat merkezden atanan sancak beyleri yönetirdi. Tanzimatın ilanı sıralarında valiler atandıkları eyalet merkezinde oturlurken kendilerine bağlı sancaklara ise mütesellimleri gönderirlerdi⁵⁹.

Osmanlı döneminin ilk zamanlarında Ayasuluğ şehri, Anadolu eyaletinin Aydın sancağına bağlı bir kaza halindeydi. Bununla beraber kalesi, Kaptan Paşa'ya ait olan, İzmir sancağına tabi bulunuyordu. Aydınogulları Beyliği Osmanlı idaresine geçtiğinde buraya Aydın sancağı veya Aydın ili sancağı adı verilmiş ve beyliğin eski sınırları bu idari teşkilat içinde korunmuştur. XV. ve XVI. yüzyıl tahrir defterlerine göre Aydın sancağı Birgi, Tire, Güzelhisar, Sultanhisar, Bozdoğan, Kestel, Yenişehir, Ayasuluğ, İzmir, Çeşme, Alaşehir ve Sart kazalarından meydana gelmiş geniş bir idari bölge durumunda olup merkezden tayin edilen sancak beyleri tarafından idare edilmekteydi. 1573'de Sığla sancağı teşkil edilerek Kaptanpaşa eyaletine bağlandı. İzmir, Ayasuluğ, Çeşme, Akçeşehir (Söke) kazaları ile Menteşe'ye bağlı iki kaza (Balat ve Çine) bu yeni teşkil edilen sancağa bağlandı⁶⁰. Sığla sancağının oluşturulmasıyla 17 köy ve köy grubu Ayasuluğ'dan ayrılarak yeni sancak içerisinde teşkil edilen Akçeşehir kazasına bağlanmıştır⁶¹. Sığla sancağının oluşturulması ve yine Ayasuluğ'dan bir kısım köylerin ayrılmasıyla Akçeşehir kazasının teşkil edilmesi sonucu şehir oldukça küçülmüştür. 16.yüzyıl süresince Ayasuluğ'da yaşayan ahali "mahalle" adı verilen idari birimlerde ikamet etmişlerdir. 19.yüzyıl ortasına gelindiğinde, bu yüzyıla ait incelediğimiz bölgenin temettu defterlerinde artık "mahalle" kavramının ortadan kalktığını görmekteyiz. 1575 tarihinde şehirde on mahalle bulunmaktadır. Şeyhler (Alaçeşme), Penbegan (Pamukçular), Burak, Kubbeli Mescid, Bengisüle, Kara Fakih, Kayacık, Kemer ve Kadı⁶². 1573 Sığla İcmal defterine göre ise, merkezde bir hafta pazarı kurulmaktaydı ve çevre köy ve şehirlerden kişiler pazara satacakları yükleriyle gelmekteydiler. 16. yüzyılın ikinci yarısında şehir merkezinde bir pirinç pazarı ve un pazarı bulunmaktaydı⁶³.

⁵⁹ Musa Çadırcı, *a.g.m.*, s. 1222

⁶⁰ Cahit Telci, *a.g.l.*, s. 93

⁶¹ Cahit Telci, *a.g.l.*, s. 93

⁶² Mehmet Akif Erdoğan, "16.yüzyılın İkinci Yarısında Ayasuluğ Kadılığında Nüfus ve Üretim", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze S elçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.232

⁶³ Mehmet Akif Erdoğan, *a.g.m.*, s.233

1826'dan sonra Aydın, Hamid, Sığla (İzmir), Saruhan, Teke sancaklarının bağlanması ile Aydın eyaleti kurulmuş ve valiliği de Hasan Paşa'ya verilmiştir. 1838'de Çengelolu Tahir Paşa'nın valiliği sırasında eyalet Aydın, Saruhan, Mentеше ve Sığla sancaklarından meydana gelmekteydi. 1843'te Said Mehmet Paşa valiliğine getirilince eyalet merkezi İzmir'e taşınmış, ancak daha sonra, aynı zamanda Aydın sancağının merkezi durumunda bulunan Güzelhisar'a nakledilmiştir. Damad Halil Paşa vali olunca eyalet merkezi tekrar İzmir olmuştur⁶⁴.

1850 tarihinden 1867 tarihine kadar Aydın livasına bağlı olan kasabalar şunlardır: Güzelhisar-ı Aydın, Kozpınar, Ayasuluğ, Tire, Bayındır, Kuyucak, Birgi ve Bademya, Ödemiş, Kelas, Balyanbolu, Alaşehir, İnegöl, Aydın, Ortakçı ve Kuyucak, Arpaz, Amasya Aydın, Yenişehir Aydın ve Karacasu, Nazilli nam-ı diğer Kestel, Sultanhisarı, Atça, Köşk Dalluca, Köşk Dereçanlı, Karpuzlu, Yenipazar, Bozdoğan ve Kıran, Çine Mazan, Şahma ve Karahayıt nam-ı diğer Keçiler ve Bayramlı⁶⁵.

1867'de Osmanlı devletine yapılan ilk vilayetler idaresi kanunuyla Fransa mülkiye teşkilatına benzer vilayet, sancak, kaza ve nahiyeye teşkilatı yapıldı. Livaları idare eden kaymakamların unvanları mutassarrıf oldu. Denizli livası kazaya çevrilerek ve Söke kazası Sığla sancağından alınarak Aydın sancağına bağlandı. Sığla sancağının da adı İzmir sancağı oldu. Kazalara kaymakamlar ve nahiyelere müdürler tayin edildi⁶⁶.

1867'deki idari düzenlemeler sırasında köklü değişiklikler yapılmış ve bu senede 13 yeni vilayet düzenlenmiştir. Bu ıslahatın büyük bir özelliği, eskiden beri işlevleri kaybolan eski kaza ve nahiyelerden büyük kısmının kalkmış olmasıdır. Böylece kaza sayısı azalmıştır⁶⁷. Yine bu düzenlemeler ile merkezi İzmir olan Aydın eyaleti, Aydın, Denizli, Saruhan, İzmir ve Mentеше olmak üzere beş sancağa ayrıldı.

1868 salnamesinde İzmir sancağı, 8 kazadan oluşmaktadır. Bunlar, İzmir, Urla, Menemen, Foçateyn, Kuşadası, Çeşme, Tire ve Ödemiş kazaları. Ayasuluğ, İzmir sancağına bağlı Kuşadası kazasının iki nahiyesinden biridir. Ayasuluğ bu konumunu

⁶⁴ Feridun Emecan, *a.g.m.*, s. 236

⁶⁵ Asaf Gökbel-Himmet Şölen, *a.g.e.*, s.111

⁶⁶ Asaf Gökbel-Himmet Şölen, *a.g.e.*, s. 111

⁶⁷ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 130

yüzyılın sonuna kadar sürdürmüş hatta Cumhuriyet döneminde de Kuşadası'na bağlı konumunu korumuştur.

1908 yılı başlarında Aydın vilayetine bağlı sancaklar,

1. İzmir (12 Kaza, 18 Nahiye, 702 Köy)
2. Saruhan (10 Kaza, 13 Nahiye, 933 Köy)
3. Aydın (5 Kaza, 8 Nahiye, 440 Köy)
4. Menteşe (5 Kaza, 4 Nahiye, 352 Köy)
5. Denizli (5 Kaza, 5 Nahiye, 427 Köy)⁶⁹

1891 yılı salnamesinde Ayasuluğ Nahiyesini oluşturan 12 köy, 1897 yılı salnamesinde de 14 köy ismi yer almaktadır. 1894 yılı salnamesinde merkez kaza olan Kuşadası'na bağlı 29 köyün isimleri yer almakta, Ayasuluğ nahiyesi köyleri ise ayrıca belirtilmemektedir. 1897 yılı salnamesinde Burhan ve Hayriye adlı iki köy de Ayasuluğ Nahiyesine dahil edilmiştir. 1901 Aydın Vilayet salnamesinde Kuşadası kazasının 39 köyü ve bir nahiyesi olduğu kayıtlıdır. Bu durum idari yapının tam olarak oturmadığı, çeşitli nedenlerle yeni köylerin ortaya çıktığı veya civar kazalardan buraya eklemeler olduğunu düşündürmektedir⁷⁰. 1927-28 İzmir Vilayet salnamesi, Kuşadası kazasının Akıncılar ve Davudlar Nahiyeleriyle 21 parça köyden oluştuğunu kaydeder. 20. yüzyılın başlarında Akıncılar olarak değiştirilen nahiyenin köyleri ise, Eroğlu, İcadiye, Barutçu, Burhan, Belevi, Branka, Cıvaşır, Hamidiye⁷¹, Hayriye, Selçuk, Şadiye, Şeyhler, Şirince⁷², Kozpınar-ı aşiret, Kozpınar-ı yerli, Kuyumcu.

Aydın vilayeti dahilinde, İzmir sancağında Kuşadası kazasına bağlı olan Ayasuluğ'un Nahiye merkezi olma durumunu 19.yüzyıl boyunca devam ettirdiğini salnamelerden takip edebilmekteyiz. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise nahiyenin merkezi Çirkince karyesi olmuştur. H. 1304 tarihli bir belgeye göre Ayasuluğ nahiyesinin merkezi olan Çirkince karyesinin büyüklüğü sebebiyle belediye dairesi teşkili⁷³ ve

⁶⁹ Tuncer Baykara, *a.g.e*, s. 137

⁷⁰ Vehbi Günay, "Salnamelere Göre XIX.Yüzyılda Ayasuluğ", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze S elçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 360

⁷¹ 1930 yılında Acarlar adını almıştır.

⁷² İzmir'in kurtuluşu ile birlikte boşalmış olan köye 1924 yılında Selanik ve çevresinden gelen Türk aileleri yerleştirilmiştir. Çirkince'yi ziyarete gelen zamanın İzmir valisi Kazım Dirik Paşa'yı köyün öğretmeni Muallim Suat Bey'in yazıp bestelediği "köy marşı" ile karşılayınca Vali Bey çok duygulanmış ve köyün adının bundan böyle Şirince olarak değiştirilmesini söylemiştir

⁷³ B.O.A. DH. MKT. 1428/41

Yozgat'ın Hüseyinabad nahiyesi merkezi olan Alaca ve Sargun nahiyesinin Köhne-i Kebir köyünde belediye teşkili kararının uygun olduğu belirtilerek masraflar için ne kadar belediye varidatı elde edilebileceğinin bildirilmesinin istenmesiyle, Kuşadasına bağlı Ayasuluğ nahiyesinin merkezi olan Çirkince köyünde de belediye dairesi teşkili kararı uygun bulunmuştur⁷⁴. 1914 yılında, İttihat ve Teraki döneminde Selçuk adını alan Ayasuluğ, Cumhuriyet döneminde de nahiye statüsünü devam ettirmiştir. 1957 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.

1891 Aydın Vilayet Salnamesi	1897 Aydın Vilayet Salnamesi	1908 Aydın Vilayet Salnamesi	1923 İzmir Vilayet İstatistiği	1927-28 İzmir Vilayet Salnamesi
Ayasuluğ Nahiyesi	Ayasuluğ Nahiyesi	Ayasuluğ Nahiyesi	Selçuk Nahiyesi	Akıncılar Nahiyesi
Arvalya	Arvalya	Arvalya	Arvalya	Akıncılar
Ayasuluğ	Ayasuluğ	Kozpınar	İcadiye	İcadiye
Barutçu	Barutçu	Kuyumcu	Belevi	Belevi
Belevi	Belevi	Kozpınaraşireti	Branka	Hamidiye
Branka	Branka	Cıvaşır	Barutçu	Hayriye
Civeşir	Burhan	Branka	Burhaniye	Kuyumcu
Çirkince	Civeşir	Burhan	Cıvaşır	Şirince
Hamidiye	Çirkince	Hayriye	Hamidiye	---
İcadiye	Hamidiye	İcadiye	Hayriye	---
Kozpınar	Hayriye	Hamidiye	Şeyhler	---
Kuyumcu	İcadiye	Şeyhler	Şadiye	---
Şeyhler	Kozpınar	Barutçu	Kozlupınar	---
...	Kuyumcu	Şadiye	Kozlupınaraşiret	---
...	Şeyhler	Belevi	Kuyumcu	---
...	---	Çirkince	Çirkince	---

Tablo 1: Salnamelere Göre Ayasuluğ Nahiyesi Köyleri

⁷⁴ B.O.A. DH. MKT. 1434/16

BİRİNCİ BÖLÜM

AYASULUĞ NAHIYESİNİN SOSYAL YAPISI

I. NÜFUS

Ayasuluğ, zengin mekansal yapısı ve canlı yaşantısını zaman içinde yitiren yerleşim birimlerinden biridir. Beylikler döneminde ve Osmanlı devleti hakimiyetinin ilk yıllarında Ayasuluğ, oldukça önemli bir ticaret şehriydi ve dolayısıyla dönemine göre yoğun bir nüfusa sahipti. “Mahalle” kavramının, XVI. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Aydın sancağının bir kazası durumunda olan Ayasuluğ’da da var olduğunu, muhtemelen 1475 tarihli bir tahrir defterden anlamaktayız. Buna göre Ayasuluğ, 11 mahalleye, 1850’si müslüman, 350’si Hristiyan olmak üzere 2200 dolayında nüfusa sahipti. Yegan ve Şeyhlü, Kayacık ve Beyhamamı, Kara Fakih, Burak Bey, Kadı, Penbegan, Kemer, Yengi Süle, Satılmış Fakih, Kubbeli Mescid ve Şadgam, Hatip ve Saru Sinan önemli kalabalık mahalleleri teşkil ediyordu⁷⁴. Ancak 19.yüzyıla gelindiğinde “mahalle” kavramının Ayasuluğ’un gündelik hayatında yer almadığı 1844-45 yıllarına ait temettuat defterlerinden anlaşılmaktadır⁷⁵. Osmanlı kentlerindeki “mahalle” birimi, zaman ve mekan değişkenlerine bağlı bir yerleşim tipi özelliğini bünyesinde barındırmaktadır ve Osmanlı toplumunda gündelik hayatın mahalle ölçeğinde biçimlenmesi Ortadoğu İslam geleneğinin bir uzantısı durumundadır⁷⁶.

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde Ayasuluğ nüfusunun milletlere göre dağılımı, 19.yüzyılınkinden farklılık arz etmektedir.

1512’de 3700 müslüman, 250 Hristiyan olmak üzere 3950

1529’da 3100’ü müslüman, 300’ü Hristiyan olmak üzere 3500

1575’te 2900 Müslüman, 300’ü Hristiyan olmak üzere 3200 nüfusa sahiptir⁷⁷.

Ancak 19.yüzyıla gelindiğinde temettuat defterleri, seyahatnameler ve de

⁷⁴ Feridun Emecan, *a.g.m.*, s. 226

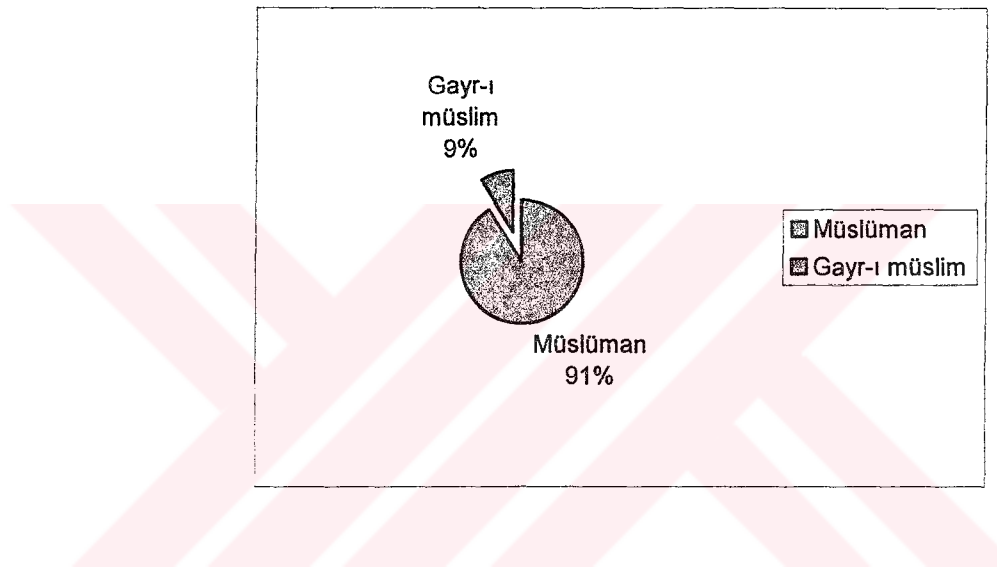
⁷⁵ ML.VRD.TMT. 1491

⁷⁶ Ekrem Işın, “19.yy’da Modernleşme ve Gündelik Hayat”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1985, s. 538

⁷⁷ Feridun Emecan, *a.g.m.*, s. 226

salnamelerden yaptığımız araştırmalar sonucunda nüfus konusunda edindiğimiz bilgilerde artık Ayasuluğ'da, Rum nüfusun çoğunlukta olduğu, islam ahalinin ise nüfusunun oldukça gerilerde kaldığı görülmektedir⁷⁸.

Kasabanın etrafı bataklıklarla çevrili olması burada yaşamı son derece zorlaştırmıştır⁷⁹. Bu durum nüfusun merkez yakınlarındaki köylerde toplanmasına neden teşkil etmiştir.

Grafik 1: 16. Yüzyılın Sonlarına Doğru Ayasuluğ Nüfusunun Dağılımı

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Ayasuluğ'un 16. yüzyıl ve öncesinde ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun yaşadığı bir yerleşim birimidir.

Ayasuluğ Nahiyesine ilişkin nüfus bilgilerini edinebildiğimiz bir kaynak 1251 tarihli bir ceride defteridir. 6 aylık doğum ve ölümlerin yazıldığı bu defterin sonunda Ayasuluğ'un genel nüfusu hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre İslam nüfus 85, Reaya yani Hristiyan nüfus ise 896 kişidir⁸⁰.

⁷⁸ ML.VRD.TMT. 1491, 1307 Aydın Vilayet Salnamesi, Vital Cuinet.

⁷⁹ Vital Cuinet, *La Turquie D'asie Geographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de l'asie Mineure*, Paris, 1893, s. 505

⁸⁰ B.O.A. D.CRD. 40954

19.yüzyıla ilişkin Ayasuluğ nüfusu hakkında bilgi edinebileceğimiz en önemli kaynak, 1831 yılında Osmanlı imparatorluğu genelinde yapılan ilk nüfus sayımıdır. 1831’de sayım sonuçlarını değerlendirmek üzere Ceride Nezareti kuruldu⁸². 1831 sayımı toprak yazımı dolayısıyla olmayıp II.Mahmut’un geniş ölçekli bir ıslahat yapma isteğinden kaynaklanmaktaydı. Esas olarak sayım Rumeli ve Anadolu’da bulunan İslam ve Hristiyan erkek nüfusunun belirlenmesine yönelikti. Ancak daha önce böyle bir genel nüfus sayımının yapılmaması halkın endişesine sebep olabileceğini düşündürmüştü ve dolayısıyla nüfus sayımı için şer’i memurlar görevlendirilmişti⁸³. Ayasuluğ kazasının da dahil olduğu sayım mevaliden Arif Beyzade Raşid Bey tarafından yapılmıştır. Bu sayımda, kaza ve köylerdeki İslam nüfus, yerli, yabancı, bekar, muhacir, yörük ve kiptiyan olarak tasnif edilmiştir. Reaya nüfus ise öncelikle milel-i selase (Rum, Ermeni, Yahudi) ve yabancı devletlerin himayesinde bulunanlar şeklinde tasnif edilmiştir. Ardından gelir durumları dikkate alınarak cizye tasnifine (ala, evsat, edna) tabi tutulmuştur⁸⁴. İslam ve reaya nüfusu şeklinde tasnif edilen bu sayımda Ayasuluğ’da 69’u Müslüman, 698’i Gayr-ı Müslim olmak üzere toplam 767 nüfus bulunmaktadır⁸⁵. Bu sayıma kadın nüfus dahil edilmemiştir. Ancak kadın nüfusun da erkek nüfusuna yakın olduğunu düşünürsek bu tarihte Ayasuluğ nüfusu hakkında az-çok bir tahmin yürütebilmekteyiz. Ayrıca burada belirtmemiz gereken bir husus da 19. yüzyıl boyunca Kuşadası kazasının bir nahiyesi durumunda olan Ayasuluğ’un bu sayımda Aydın sancağına bağlı olduğudur. Kuşadası ise, Saruhan sancağına bağlıdır⁸⁶.

⁸² Nuri Akbayar, “Tanzimattan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1985, s. 1239

⁸³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*, İstanbul 1943, s. 10

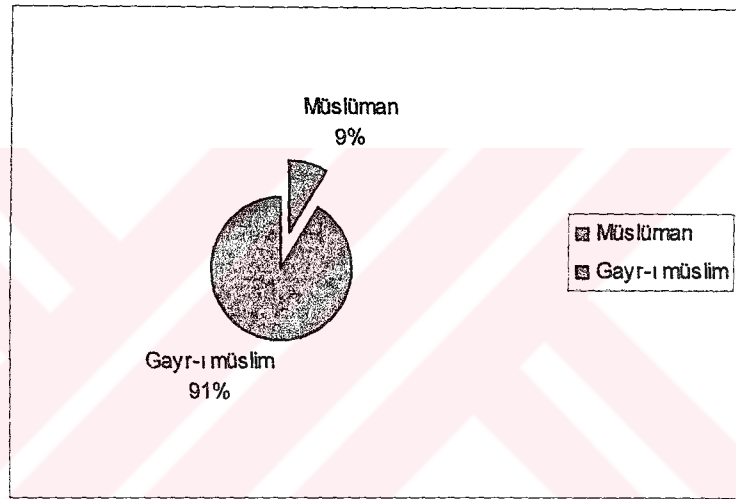
⁸⁴ Nejdet Bilgi, “Tanzimat’tan Günümüze Kuşadası Nüfusu”, *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s.251

⁸⁵ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, London 1985, s. 111.

⁸⁶ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 17

<i>Millet İsmi</i>	<i>Genel Nüfus</i>	<i>Oran</i>
İslam	69	%9
Reaya	698	%91
TOPLAM	767	%100

Tablo 2: 1831 Nüfus Sayımına⁸⁶ Göre Ayasuluğ Nahiyesinin Nüfusu

Grafik 2: 19. Yüzyıl Ortalarına Doğru Ayasuluğ Nahiyesinde Nüfusun Dağılımı

19. yüzyılda Ayasuluğ nahiyesinde nüfusun %91'ini Gayr-ı Müslim, %9'unu da Müslüman halk oluşturmaktaydı. Oysa 16. yüzyılda bunun tam tersi bir tablo izlenmekteydi.

1844 yılında, önceleri değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla temettü sayımları⁸⁷ yapılmıştır. Bu sayımlardan nüfus bilgilerini elde edebilmekteyiz. Araştırmalarımızda Ayasuluğ'a ait bir deftere ulaştık, bu nahiyeye bağlı bütün köylerin temettü sayımları yapılmamış yada yapılan sayımlar araştırmacılara sunulan belgeler içinde yer almamış

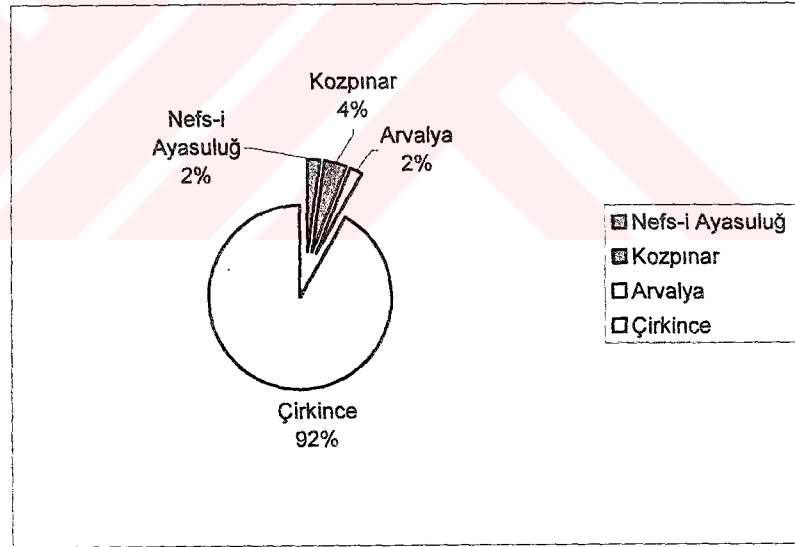
⁸⁶ Enver Ziya Karal, *a.g.e.* s.128

⁸⁷ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.m.*, s.395

olabilir⁸⁸. Bu yüzden nüfus konusunda tam bilgiye sahip değiliz. Bu eksikleri de salnamelerdeki verilerle tamamlayarak bir değerlendirme yapabiliriz. Yine de hane sayısını 5 ile çarparak aşağı yukarı bir rakama ulaşabilmekteyiz.

Köyler	Hane sayısı	Asare ⁸⁹	Tahmini nüfus
Nefs-i Ayasuluğ	10	13	50
Kozpınar	17	18	85
Arvalya	10	10	50
Çirkince	405	528	2025
Toplam	442	569	2210

Tablo 3: 1844-45 Yıllarına Ait Temettuat Defterine Göre Nahiyedeki Tahmini Nüfus⁹⁰

Grafik 3: Ayasuluğ Nüfusunun Karyelere Göre Dağılımı

⁸⁸ ML.VRD.TMT.1491 nolu defterde adı geçen karye isimleri için Bakınız: Ek 1-2-3-4

⁸⁹ Asare: Sayı anlamındadır. Bakınız. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1998. BOA. ML. VRD. TMT.1491 nolu Temettuat defterinde aynı hane içinde birden fazla vergi veren erkek nüfusu ifade etmek için asare ifadesi kullanılmıştır.

⁹⁰ ML.VRD.TMT. 1491.

1831 yılında Ayasuluğ nüfusu 767 olarak kaydedilmişti. Ancak temettuat defterinden edinebildiğimiz 569 sayıdır. Bu da nahiyeye ait bazı temettü sayımlarının eksik olduğunu düşündürmektedir.

Elimizdeki temettuat defteri verilerine dayanarak söyleyebiliriz ki Ayasuluğ nüfusunun %92'si Çirkince karyesinde yaşamaktadır. %4'ü Kozpınar, %2'si Arvalya ve %2'si Nefs-i Ayasuluğ'da ikamet etmektedir. Nefs-i Ayasuluğ nüfusunun oldukça az olduğu görülmekte merkez olmaktan çıktığı görülmektedir. 19.yüzyıla ait salname ve Osmanlı arşiv belgelerine⁹⁰ göre 19.yüzyıl boyunca Çirkince Ayasuluğ'a merkezlik yapmaktadır.

1879 tarihli ilk Aydın vilayeti salnamesinde Ayasuluğ ile ilgili nüfus bilgileri bulunmamakla birlikte, idari taksimat açısından İzmir sancağına bağlı Kuşadası kazasının nahiyesi durumundadır⁹¹.

1888/89 (1305) tarihli salnamedeki Ayasuluğ'a ait nüfus bilgileri de yer almıştır. Buna göre, 14.947 olan Kuşadası kazasının nüfusunun 10.448'i Kuşadası'na, 4.449'u ise nahiyesi olan Ayasuluğ'a aittir⁹². 1890/91 (1306) tarihli salnameye göre ise Ayasuluğ nahiyesi Çeşme kazasına bağlıdır⁹³. Ayasuluğ bundan önce ve sonrasındaki salnamelerde hep Kuşadası'nın bir nahiyesi olarak yer almıştı. Kuşadası'nın kısa bir süreli olarak idari değişiklik yaşadığı düşünülebilir⁹⁴.

Topluluk	Kadın	Erkek	TOPLAM
İslam	925	946	1871
Reaya	1346	1282	2628
TOPLAM	2271	2228	

Tablo 4: 1889/90 (1305) Tarihli Salnameye Göre Ayasuluğ Nahiyesinin Nüfusu

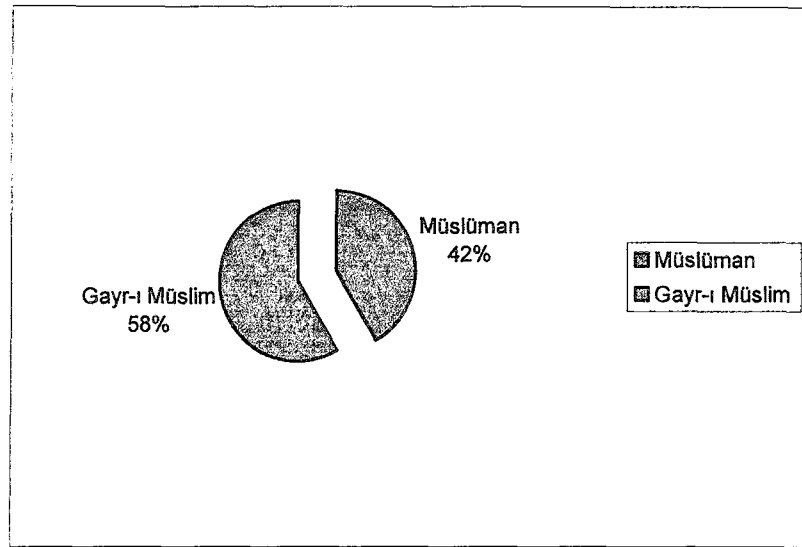
⁹⁰ Bknz. B.O.A. DH. MKT. 1428/41, B.O.A. DH. MKT. 1434/16

⁹¹ Nejdet Bilgi, *a.g.m.*, s. 252.

⁹² 1305 Aydın Vilayet Salnamesi

⁹³ 1306 Aydın Vilayet Salnamesi

⁹⁴ Nejdet Bilgi, *a.g.m.*, s. 253

Grafik 4: 1305 Tarihli Salnameye Göre Ayasuluğ Nahiyesinde Nüfusun Dağılımı

19.yüzyılın sonlarına gelindiğinde Ayasuluğ nahiyesinde milletlere göre nüfusun dağılımında Gayr-ı Müslim nüfusun çoğunluğu oluşturduğu görülürken Müslüman nüfusda da bir artış gözlemlenmektedir. Bunun da nedeni giderek gelişme gösteren nahiye'nin idari bakımdan büyüyerek Müslüman nüfusun yaşadığı karyeleri kendisine bağlamasıdır.

Aydın vilayeti salnameleri içinde en ayrıntılı bilgiyi veren 1307 tarihli salnamede Kuşadası ve nahiyesi durumunda olan Ayasuluğ'un nüfusu ve bağlı karyelerin isimleri yer almıştır. Salnameye göre Ayasuluğ'un bağlı olduğu Kuşadası kazasının 29 köyü vardır⁹⁴. Bu köylerin 16 tanesi Ayasuluğ nahiyesine bağlıdır. Ancak salnamenin köylerinin yer aldığı kısımda, 12'si merkeze, 12'si Ayasuluğ nahiyesine dahildir. Ayasuluğ nahiyesinin nüfusu 2.228 erkek ve 2.271 kadın olmak üzere toplam nüfusu 4.499'dur. Buna göre Kuşadası'na bağlı karyeler; Kuşadası Kasabası, Burgaz, Çınar, Kirazlı, Havutçulu, Anya, Tırha, Caferli, Yayla, Sultaniye, Kurfal, Davud ve Çanlı'dır. Ayasuluğ nahiyesine bağlı karyeler ise; Ayasuluğ, Çirkince, Cıvaşır, Kuyumcu, İcadiye, Barutçu, Hamidiye, Pranka, Şeyhler, Arvalya, Kozpınar ve Belevi'dir.

⁹⁴ 1306 Aydın Vilayet Salnamesi

<i>Kuşadası Kazasına Bağlı Köyler</i>	<i>Nüfus</i>
Kuşadası Kasabası	6700
Burgaz Karyesi	612
Çınar Karyesi	130
Kirazlı Karyesi	364
Havutçulu Karyesi	322
Anya Karyesi	214
Tırha Karyesi	222
Caferli Karyesi	119
Yayla Karyesi	114
Sultaniye Karyesi	71
Kurfal Karyesi	206
Davud Karyesi	304
Çanlı Karyesi	1087
TOPLAM	10.465
<i>Ayasuluğ' a Bağlı Köyler</i>	<i>Nüfus</i>
Ayasuluğ Karyesi	322
Çirkince Karyesi	627
Cıvaşır Karyesi	165
Kuyumcu Karyesi	148
İcadiye Karyesi	169
Barutçu Karyesi	214
Hamidiye Karyesi	53
Pranka Karyesi	165
Şeyhler Karyesi	98
Arvalya Karyesi	103
Kozpınar Karyesi	319
Belevi Karyesi	223
TOPLAM	2606

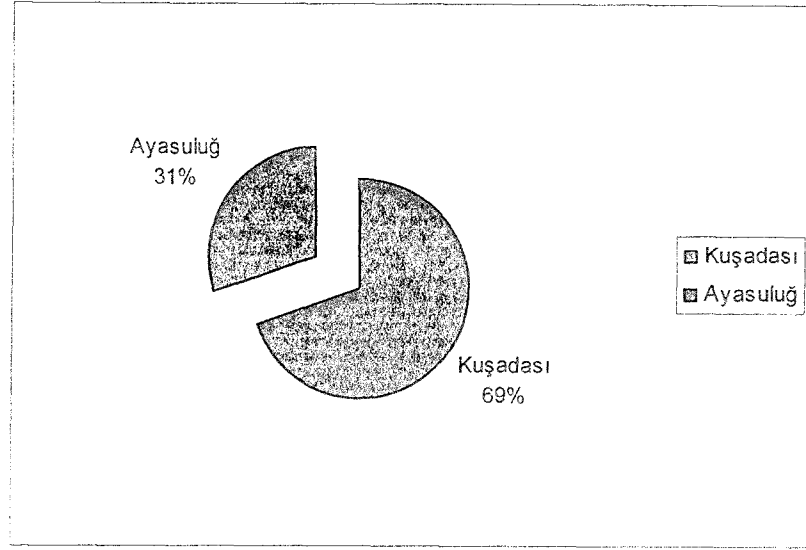
Tablo 5: 1307 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası Kazası ve Ayasuluğ Nahiyesinin Nüfusu

Şemseddin Sami, 1896 baskı tarihini taşıyan kitabında, Ayasuluğ nahiyesiyle 28 köyünün bulunduğunu belirttiği Kuşadası kazasının nüfusunu, toplam 15.363 olarak belirtmektedir⁹⁶. Vital Cuinet ise karyelere göre nüfusun dağılımını vermektedir.

<i>Kuşadası kasabası</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Ayasuluğ nahiyesi</i>	<i>Nüfus</i>
Scala Nouva	6901	Çirkince-Ayasuluğ	2793
Burgaz	612	Belevi	223
Çınar	130	Kozpınar	319
Kirazlı	364	Pranka	53
Havutçulu	322	Kuyumcu	149
Anya	214	Çıvaşır-Burhan	165
Davud	304	Hamidiye	322
Tırha	222	İcadiye	129
Caferli	119	Hayriye	112
İslam Çanlı	300	Şadiye	121
Çerkes İslam Çanlı	131	Şeyhler	97
Kurfal	206	Barutçu	214
Sultaniye	71	---	---
Yayla	114	---	---
Hristiyan Çanlı	656	---	---
TOPLAM	10.666	---	4697

Tablo 6: Vital Cuinet'e Göre Kuşadası ve Ayasuluğ Nahiyesinin 1890 Yıllarında Nüfusu

⁹⁶ Nejdet Bilgi, *a.g.m.*, s. 254

Grafik 5: Vital Cuinet'e Göre 1890'lı Yıllarda Ayasuluğ Nüfusunun Kuşadası Nüfusu İçindeki Payı

KASABA NÜFUSU			KARYELERİN NÜFUSU	
Topluluklar	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
İslam	1855	2035	2598	2786
Rum	1597	1462	1944	1850
Ermeni	52	42	0	0
Yahudi	75	77	0	0
Teba-i Ecnebiye	55	67	0	3
Yabancı	36	157	8	137
Toplam	3670	3840	4550	4776

Tablo 7: 1315 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası Kasaba ve Bağlı Karyelerin Nüfusu⁹⁶

⁹⁶ Tablo 7 salname bilgileri değerlendirilerek tarafımdan hazırlanmıştır.

1315 Aydın vilayet salnamesinde Kuşadası kazasının nüfusu kasaba nüfusu ve toplam nüfus şeklinde verilmiştir. Bu bilgilerden Kuşadası köylerinin nüfusuna ulaşabiliriz. Bu ise Kuşadası'na bağlı Ayasuluğ nahiyesi nüfusu hakkında az çok fikir verebilmektedir. Aşağıdaki tabloda H. 1326 yılı verileri değerlendirilerek aynı şekilde hazırlanmıştır. Bu iki tablonun karşılaştırılmasında nüfus artışını da gözlemleyebiliriz.

KASABA NÜFUSU			KARYELERİN NÜFUSU	
<i>Topluluklar</i>	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>
<i>İslam</i>	2535	2279	3004	2753
<i>Rum</i>	1915	1818	2192	2210
<i>Ermeni</i>	32	47	0	0
<i>Yahudi</i>	75	84	0	0
<i>Teba-i Ecnebiye</i>	46	47	0	0
<i>Yabancı</i>	247	110	0	0
Toplam	4850	4385	5196	4963

Tablo 8: 1326 Aydın Vilayet Salnamesine Göre Kuşadası Kasaba ve Bağlı Karyelerin Nüfusu⁹⁷

Beylikler döneminde Anadolu'nun önemli Türk şehirleri arasında yer alan Ayasuluğ, zamanla bu özelliğini kaybetmiştir. Başlangıçta Türk ve Müslüman nüfusun yaşadığı bir kent durumundayken 17.yüzyıldan sonra Müslüman nüfus azalmış ve giderek Gayr-ı Müslimlerin çoğunlukla yaşadığı bir yer durumuna gelmiştir. 1831 yılına gelindiğinde kentin nüfusunun %92'sini Gayr-ı Müslim halk oluşturmaktaydı. Özellikle Çirkince önemli ve büyük bir Rum yerleşmesi olarak varlığını mübadele yıllarına kadar korudu. 1860'lı yıllarda Aydın Demiryolu'nun yapımı, üretimin pazara sunulma imkanını sağlamış bu da nahiyenin giderek önem kazanması ve nüfusun artmasına

⁹⁷ Tablo 8 salname bilgileri değerlendirilerek tarafımdan hazırlanmıştır.

neden oldu. Böylelikle idari bakımdan gelişen nahiyenin Müslüman nüfusu da artış gösterdi. 1914 yılına gelindiğinde Ayasuluğ nüfusu 7500 civarındaydı⁹⁹.

II. MESLEKİ YAPI

A. Genel Değerlendirme

Elimizde bulunan temettuat defterlerine dayanarak yaptığımız değerlendirmelere göre, Ayasuluğ nahiyesi nüfusu esas itibarıyla Çirkince karyesinde yoğunlaşmıştır. Nüfusun büyük çoğunluğunun toplandığı bu karyenin meslek yelpazesi açısından da diğer karyelere göre daha geniş ve zengin olması doğaldır. 405 hanelik köyde, baba ve oğullarının aynı hane içinde yaşaması sıkça görülebilen bir durumdur. Aynı hane içinde baba mesleğinin yapıldığı görüldüğü gibi farklı meslekleri yapan bireyler de görülmektedir.

Ayasuluğ nahiyesi, genelinde tesbit edebildiğimiz¹⁰⁰ hane sayısı 442 olup, aynı hanede vergi veren birden fazla erkeğin bulunduğu durumlarda mevcuttur. Bu durum nüfusun çoğunluğunu oluşturan gayr-ı müslim ahalilerde görülmektedir. Mesleki grupların dağılımına baktığımızda nahiyenin asıl geçim kaynağının tarım ve hayvancılığın oluşturduğunu gözlemlenmektedir. Buna göre nahiyede 110 çoban, 61 ırgat, 154 erbab-ı ziraat sahibi kimseler bulunmaktadır. Bu meslek gruplarının nahiyeye içindeki dağılımına bakacak olursak, Çirkince'de 110 çoban, 56 ırgat, 131 erbab-ı ziraat, Nefs-i Ayasuluğ'da 2 ırgat, 3 erbab-ı zirrat, Kozpınar karyesinde 3 ırgat, 12 erbab-ı ziraat, Arvalya karyesinde 1 ırgat, 7 erbab-ı ziraat olduğu görülür. Tarım ve hayvancılıkla ilgili mesleklerin içinde değerlendirmeye alacağımız diğer meslekler de kiracı, amele, bahçivan, çoban hizmetkârı, çoban kahyası, duhancı, duhancı ırgatı ve sığirtmaçtır. Tarım ve hayvancılıkla ilgili meslekler toplamı 361 kişi ederken meslek dağılımlarının oransal hesaplamalarında %81'lik bir dilimi göstermektedir.

Esnaf ve zanaatkarlığın da önem kazandığı Ayasuluğ nahiyesi karyeleri arasında Çirkince karyesi bu açıdan diğerlerine oranla oldukça zengindir. Diyebiliriz ki,

⁹⁹ Annuaire Oriental, Edition 1914.

¹⁰⁰ Ayasuluğ'a ait temettuat defterleri eksik olup, elimizdeki defterde Nefs-i Ayasuluğ, Kozpınar, Arvalya ve Çirkince karyeleri yer almaktadır. Ancak bu defterde Salnamelerden takip edebildiğimiz kadarıyla, Ayasuluğ nahiyesine bağlı karyelerin isimleri de geçmektedir.

Ayasuluğ'un esnaf ve zanaatkarları nahiyenin de merkezi durumuna gelecek olan Çirkince'de toplanmıştır. Çirkince'de ayak ticaretinden 1, bakkal 2, berber 2, boyacı 1, değirmenci 11, demirci 4, duvarcı yapıcı 2, kahveci 6, kahveci makulesi 1, kalaycı 1, karye kerizi 1, kasap 1, kireşçi 1, kömürcü 2, nalband 2, papuşçu 1, terzi 7, yapucu 2 olmak üzere toplam 48 esnaf ve zanaatkar vardır. Ayrıca meslekleri belirtilmemiş 3 hane reisi vardır. Nefs-i Ayasuluğ'da ise 1 semerci vardır ve buradaki esnaf ve zanaatkar mesleklere tek örnek oluşturur. Genel toplam 49 esnaf ve zanaatkar ederken meslek dağılımlarının oransal hesaplamalarında %11'lik bir dilimi karşılamaktadır.

Nahiyede görevli bulunanlardan Nefs-i Ayasuluğ'da 1 hademe, Çirkince'de 10 hademe, 2 manastır papazı , 1 yazıcı kayıtlıdır. Görevliler nahiyede meslek gruplarının dağılımda % 3'lük bir oranı gösterir, diğerleri olarak adlandırdığımız grupta ise Çirkince'de 1 amalmande, 10 eytam , Nefs-i Ayasuluğ'da 1 eytam, Kozpınar'da 1 eytam ve ayrıca Arvalya'da 1 ihtiyar-ı karanişa bulunmakta, %3'lük bir dilimi karşılamaktadır.

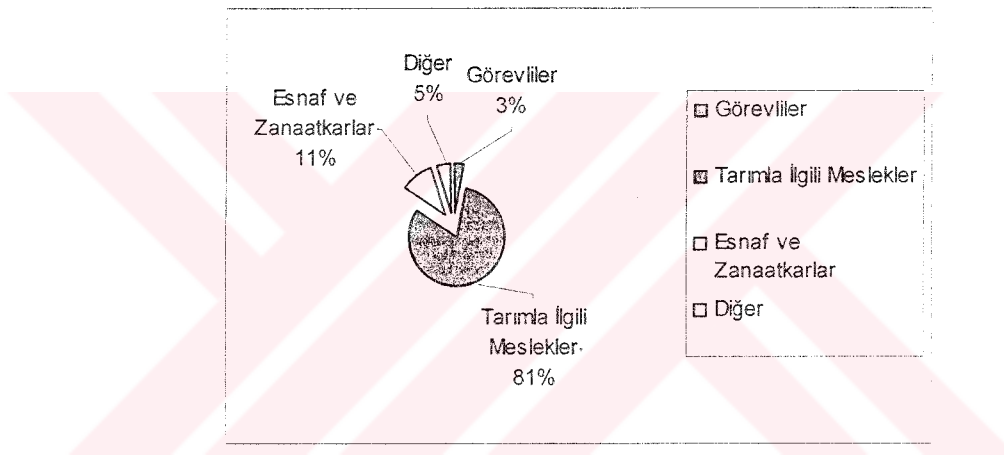
Meslekler	Sayı
Amele	4
Amelmande	2
Ayak ticaretinden	1
Bahçivan	5
Bakkal	2
Berber	2
Boyacı	1
Çoban	110
Çoban hizmetkarı	1
Çoban kahyası	1
Değirmenci	11
Demirci	4
Duhancı	14
Duhancı ırgatı	1
Duvar yapıcı	2
Eytam	11
Hademe	11
Irgat	62
Kahveci	6
Kahve makulesi	1
Kalaycı	1
Karye kerizi	1
Kasap	1
Kiracı	7
Kireşçi	1
Kömürcü	2
Manastır papazı	2
Nalband	2
Papuşçu	1
Sahib-i Karanişa	1
Semerci	1
Siğirtmaç	2
Terzi	7
Yapucu	2
Yazıcı	1
Ziraat	154
Mesleksiz	4
TOPLAM	442

Tablo 9: Ayasuluğ Nahiyesi Genelinde Mesleki Dağılım

	Nefs-i Ayasuluğ	Kozpınar	Arvalya	Çirkince	Toplam
Görevliler					
Hademe	1			10	11
Manastır papazı				2	2
Yazıcı				1	1
Tarımvehayvancılıkla İlgili Meslekler					
Çoban				110	110
Erbab-ı ziraat	3	12	7	132	154
Kiracı	1			6	7
Amele				4	4
Bahçıvan				5	5
Çoban hizmetkârı				1	1
Çoban kahyası				1	1
Duhancı		1		13	14
Duhancı ırgatı				1	1
Irgat	2	3	1	56	62
Siğırtmaç	1		1		2
Esnaf ve Zanaatkarlar					
Ayak ticaretinden				1	1
Bakkal				2	2
Berber				2	2
Boyacı				1	1
Değirmenci				11	11
Demirci				4	4
Duvarcı yapıcı				2	2
Kahveci				6	6
Kahveci makulesi				1	1
Kalaycı				1	1
Karye kerizi				1	1
Kasap				1	1
Kireşçi				1	1
Kömürcü				2	2
Nalband				2	2
Papuşçu				1	1
Semerci	1				1
Terzi				7	7
Yapucu				2	2
Diğer					
Amalmande		1		1	2
Eytam	1			10	11
İhtiyar-ı karanişa			1		1
Mesleksiz				4	4

Tablo 10: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Grupları

Ayasuluğ nahiyesinde toplam 442 hanenin meslekleri, ne oldukları ve hangi karyede ikamet ettiklerinin değerlendirmesini yaptık. Nahiyedeki hane reislerinin mesleklerini görevliler, tarım ve hayvancılıkla ilgili meslekler, esnaf ve zanaatkarlar ve diğerleri şeklinde gruplandırdık. Buna göre görevliler bu değerlendirmede en az yeri tutmaktadır. Veriler değerlendirildiğinde tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar, 361 kişi olup tüm hane reislerinin %81 'ini karşıladığı görülmektedir. Bu ise, nahije genelinde ekonomik faaliyetin temelini tarım ve hayvancılığın oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Esnaf ve tüccar olanlar 49 kişi olup, bu sayı nahiyedeki hane reislerinin % 11'ini oluşturmaktadır.

Grafik 6: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Gruplarının Oransal Dağılımı

Meslekler	Sayı	Oran
Görevliler	14	%3
Tarımla İlgili Meslekler	361	%81
Esnaf ve Zanaatkarlar	49	%11
Diğerleri ¹⁰⁰	18	%5
Toplam	442	%100

Tablo 11: Ayasuluğ Nahiyesinde Meslek Gruplarının Genel Değerlendirmesi

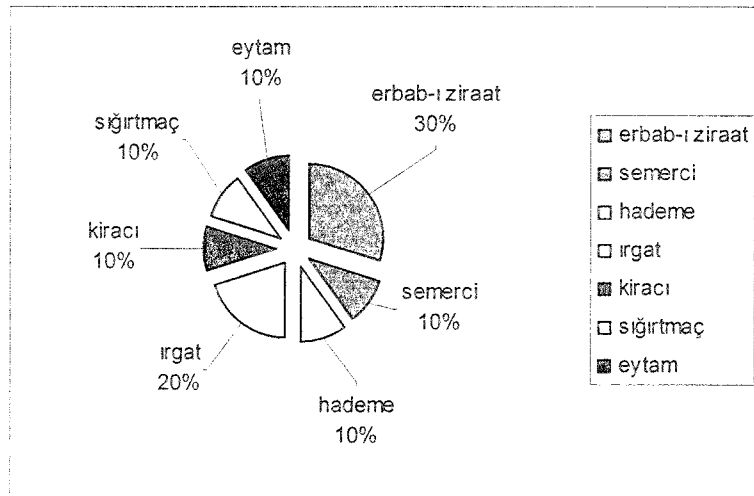
¹⁰⁰ Diğerleri grubu içine temettuat defterinde meslekleri belirtilmemiş 4 hane reisini de dahil ettik.

B. Nefs-i Ayasuluğ'da Mesleki Yapı

Nefs-i Ayasuluğ'da hane sayısı 10 olup, bunların tamamı Müslüman ahalidir. Meslek dağılımına baktığımızda 3 erbab-ı ziraat, 1 semerci, 1 hademe, 2 ırgat, 1 kiracı, 1 sığirtmaç, 1 de eytam olduğu görülür. Nahiyeenin diğer karyelerinde olduğu gibi tarım ve hayvancılıkla ilgili meslekler büyük bir öneme sahiptir. %30 erbab-ı ziraat, %20 ırgat ve %10 semerci, %10 hademe, %10 kiracı, %10 sığirtmaç ve %10 eytam olarak dağılım gösterir.

Meslekler	Sayı
Erbab-ı ziraat	3
Semerci	1
Hademe	1
Irgat	2
Kiracı	1
Sığirtmaç	1
Eytam	1
Toplam	10

Tablo 12: Nefs-i Ayasuluğ'da Meslek Dağılımı

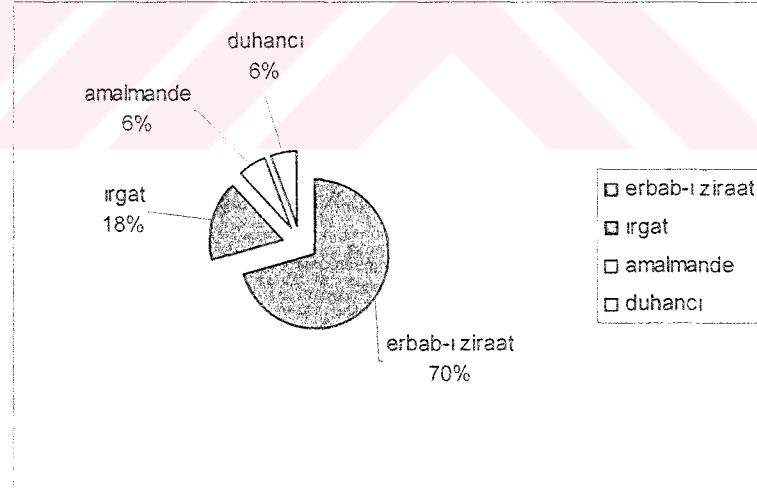
Grafik 7: Nefs-i Ayasuluğ'da Mesleki Dağılım

C. Kozpınar Karyesinde Mesleki Yapı

Kozpınar karyesinde meslek dağılımına baktığımızda erbab-ı ziraat sahibi kimselerin çoğunlukta olduğu anlaşılır. Erbab-ı ziraat 12, ırgat 3, amalmande 1, duhancı 1 olmak üzere toplam 17 hane vardır. Oransal dağılımına baktığımızda ise %70 erbab-ı ziraat, %18 ırgat, %6 amalmande, %6 duhancı olduğu görülür. Diğer karyelerde olduğu gibi mesleği erbab-ı ziraat olan kimseler daha fazladır.

Meslekler	Sayısı
Erbab-ı ziraat	12
Irgat	3
Amalmande	1
Duhancı	1
Toplam	17

Tablo 13: Kozpınar Karyesi Meslek Dağılımı

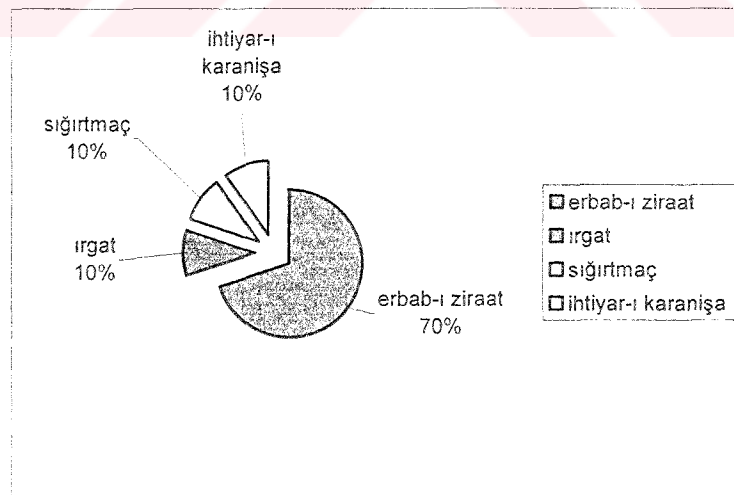
Grafik 8: Kozpınar Karyesi Meslek Dağılımı

D. Arvalya Karyesi Mesleki Yapı

Arvalya karyesi meslek dağılımında da mesleği erbab-ı ziraat olan kimseler çoğunluktadır. Erbab-ı ziraat 7, sığırtaç 1, ırgat 1, ihtiyar-ı karanişa 1 olmak üzere toplam 10 hane mevcuttur. Kozpınar karyesinde olduğu gibi meslek dağılımı içinde %70 'lik bir dilimi göstermektedir. Bunun dışında %10 sığırtaç, %10 ırgat, %10 ihtiyar-ı karanişa bulunmaktadır.

Meslekler	Sayısı
Erbab-ı ziraat	7
Sığırtaç	1
Irgat	1
Ihtiyar-ı karanişa	1
Toplam	10

Tablo 14: Arvalya Karyesi Meslek Dağılımı

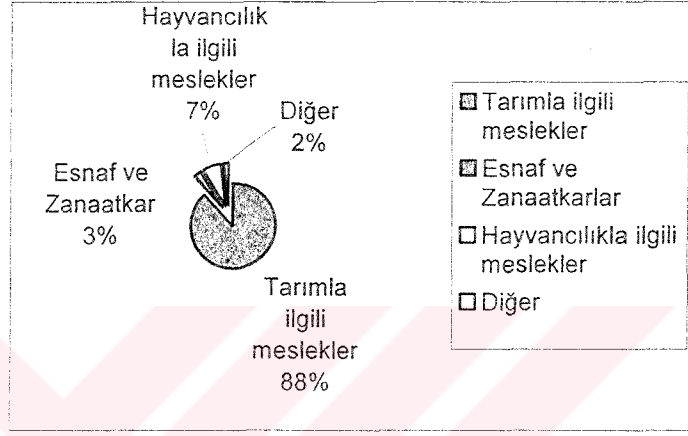
Grafik 9: Arvalya Karyesi Meslek Dağılımı

D. Çirkince Karyesi Mesleki Yapı

Meslekler	Sayı
Amele	4
Amelmande	1
Ayak ticaretinden	1
Bahçivan	5
Bakkal	2
Berber	2
Boyacı	1
Çoban	110
Çoban hizmetkârı	1
Çoban kahyası	1
Değirmenci	11
Demirci	4
Duhancı	13
Duhancı ırgatı	1
Duvar yapıcı	2
Eytam	10
Hademe	10
Irgat	56
Kahveci	6
Kahveci makulesi	1
Kalaycı	1
Karye kerizi	1
Kasap	1
Kiracı	6
Kireşçi	1
Kömürcü	2
Manastır papazı	2
Nalband	2
Papuşçu	1
Terzi	7
Yapucu	2
Yazıcı	1
Ziraat	132
Mesleksiz	4
TOPLAM	405

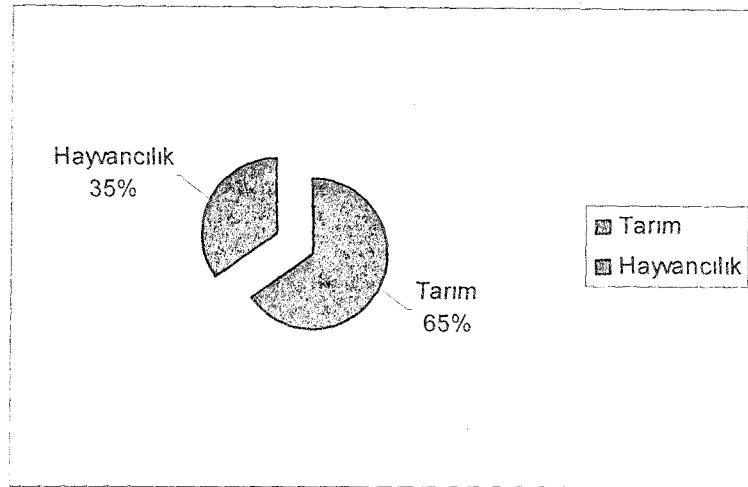
Tablo 15: Çirkince Karyesi Meslek Dağılımı

Çirkince karyesi, Ayasuluğ Nahiyesinin nüfusunun büyük bir kısmını barındırmakla birlikte Çirkince nüfusunun tamamı gayri müslim olup ahalisi büyük oranda tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Bunun yanında çeşitli esnaf ve zanaatkarlar da bulunmaktadır.

Grafik 10: Çirkince Karyesinde Meslek Gruplarının Dağılımı

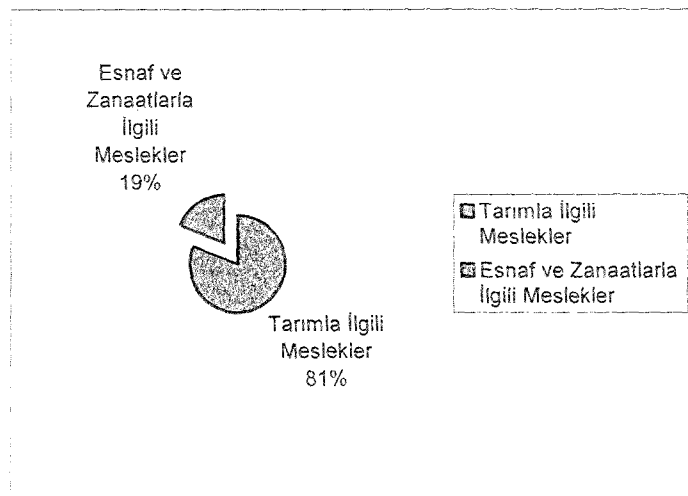
Yukarıdaki grafikte Çirkince karyesinde meslek gruplarının dağılımını gösterdik. Tarımla ilgili meslekler toplam meslek grupları içinde %88, esnaf ve zanaatkarlar %3, hayvancılıkla ilgili meslek sahipleri %7 ve diğerleri olarak adlandırdığımız grup içinde yer alan görevliler ve mesleği olmayan ya da belirtilmeyenler ise %2 'lik bir paya sahiptir.

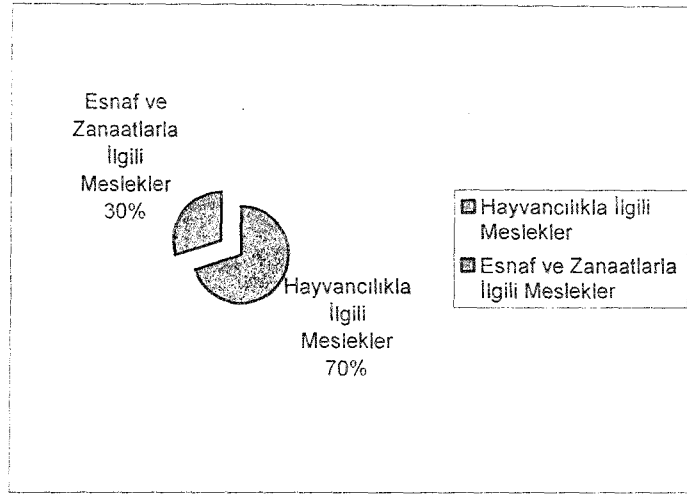
Grafik 11: Çirkince Karyesinde Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Meslek Payları

Yukarıdaki grafikte tarım ve hayvancılıkla ilgili mesleklerin karşılaştırmasını verdik. Tarımla ilgili meslekler %65, hayvancılıkla ilgili meslekler %35'i karşılamaktadır.

Aşağıdaki grafikte ise tarımla ilgili meslek ve esnaf-zanaatkar meslek gruplarının karşılaştırmasını verdik. Buna göre bu karşılaşmada esnaf-zanaatkarlar %19, tarımla ilgili mesleklerle uğraşanlar %81'dir.

Grafik 12: Çirkince Karyesinde Tarımla İlgili Meslekler ve Esnaf ve Zanaatkarların Payı

Grafik 13: Esnaf-Zanaatkarlar ve Hayvancılıkla İlgili Meslek Payları

Hayvancılıkla ilgili meslekler ile esnaf-zanaatkar arasında yaptığımız karşılaştırmada hayvancılıkla uğraşanların oranı %70, esnaf-zanaatkarlar ise %30'dur. Çirkince karyesi genelinde öncelikle tarım sonra hayvancılık önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında çeşitli esnaf ve zanaatkarlar da vardır.

III. BİNALARIN DAĞILIMINA GÖRE ŞEHRİN SOSYAL YAPISI

Osmanlı Devleti toprakları üzerinde çeşitli etnik ve dini zümrelere mensup kimseler yaşamaktaydı. Türkler, kıyı boyunda ve adalarda, genellikle ekim için uygun olmayan yerlerde yerleştiklerinden dolayı keçi yetiştiriciliği ve bağcılık yapmaktadırlar. Toprak, büyük çiftlikler ve küçük tarlalar şeklinde paylaşılmıştır. Büyük çiftlikler genellikle köylülerle birlikte işlenmekte, toprak sahibi toprağı ve tohumu vermekte köylüye ise kol gücünü kullanmak kalmaktadır. Küçük tarlalar ise, tarla sahibi

işlenmektedir. Köy yakınlarındaki tarlaların neredeyse hemen hemen hepsi köylünün malıdır¹⁰².

Şehirlere oranla köyler daha pis olup sokakları düzgün değildir. Taş döşeli değildir, kerpiçten yapılan evler tek katlı olmasına rağmen genellikle kötüdür, üst katlar bir yatak odası ve önlerinde verandadan oluşmaktadır. Her Türk yerleşim yerinde bir cami, bir okul mutlaka bulunmaktadır. Daha büyük köylerde ise çok sayıda kahvehane ve de bakkal vardır¹⁰³. Rum köyleri daha iyi imar edilmiştir. Rum köylerinde en az bir kilise, bir kahvehane ve bir de meyhane bulunmaktadır.

Ayasuluğ'un Çirkince dışındaki karyeleri oldukça küçüktür ve esnafın kaydedilmediği yerlerdir. Çirkince karyesinde çeşitli esnaf grupları vardır ve bunların işyerleri vardır.

Kahvehane	3
Dükkan	1
Demirci dükkanı	1
Eskici dükkanı	1
Meyhane	5
Kasap dükkanı	2
Bakkal dükkanı	1
Asiyap	12

Tablo 16: Çirkince Karyesinde Emlak Varlığı

¹⁰² Karl von Scherzer, İzmir 1873, Çev. İlhan Pınar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2001, s. 10.

¹⁰³ Karl von Scherzer, a.g.e., s.10.

İKİNCİ BÖLÜM

AYASULUĞ NAHİYESİNİN EKONOMİK YAPISI

A. TARIM ALANLARI

19. yüzyılın başlarında Osmanlı ekonomisi iç ve dış siyasi gelişmelerin doğurduğu olumsuz etkenlerin baskısı altında bulunmaktaydı. Dışta yaşanan savaşlar, içte ise çeşitli huzursuzluklar içindeydi. III. Selim ile birlikte köklü değişimlerin temelleri atılmış, yenilikler harcamaları da beraberinde getirmişti. Bu harcamalar için hükümet, yeni gelir kaynaklarına ve çok paraya ihtiyaç duymuştur. Tasarrufa yönelik girişimlerin yetersiz kalması, devleti, dış ülkelerden borç para almaya yöneltmiş, bu da sonuçsuz kalınca, yeni vergiler koyma veya vergilere zam yapma yoluna gidilmişti¹⁰⁴. Kurulan Nizam-ı Cedit Ordusunun giderlerini karşılamak için yeni bir hazine kurulmuştur. İrad-ı Cedid adını taşıyan bu hazine, ülkenin en önemli gelir kaynaklarından bir kısmını devr alarak kısa zamanda güçlü bir duruma gelmiştir. Mart 1793 tarihinde kurulan bu hazineye Rüsüm-ı Zecriye¹⁰⁵ ile yapağı, tiftik, kıl, pamuk, pamuk ipliği, mazi, kökboya ve palamuttan alınan vergi gelirleri zamlanarak bağlanmıştı¹⁰⁶. Bu şekilde reformlar için ihtiyaç duyulan maddi imkanlar sağlama yoluna gidilmiştir. II. Mahmut döneminde de benzer bir uygulamalar yapılmıştır. Osmanlı devleti hem devlet kurumlarını çağın gereklerine uygun olarak düzenlemeye ve yeni kurumlar oluşturmaya çalışmış, hem de kurumlaşma için gerekli maddi kaynaklar bulma yoluna gitmiştir. Tanzimat döneminin sosyal ve idari reformları modernleşmeyi ve reformların etkisiyle ekonomik gelişme sağlamayı amaçlamıştır.

19. yüzyıl Osmanlı imparatorluğu büyük ölçüde tarıma bağımlı, büyük bir tarım imparatorluğudur. Mısırlılar dahil olmak üzere 17 milyon tebasının çoğunluğunun geçim kaynağını tarım teşkil ediyordu. Devletin vergilerinin çoğunluğu da tarımsal faaliyetlerden alınıyordu. İhracatta ise başlıca ürünler tarım ürünleriydi. 19. yüzyıl

¹⁰⁴ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 103.

¹⁰⁵ Tütün, rakı, şarap ve kahveden alınan vergi.

¹⁰⁶ Musa Çadircı, *a.g.e.*, s. 104

başlarında Osmanlı çiftçilerinin çoğunluğu kendi tüketimleri için Osmanlı kent ve kasabalarında satmak için ve ihracatçı tüccara satmak için üretim yapıyordu¹⁰⁷.

Tanzimat öncesinde, hemen hemen bütün Osmanlı topraklarında, ağır sanayiinin gelişmemesi, geleneksel Osmanlı cemiyet yapısının da kısmi değişikliklerle devam etmesine neden olmuştur¹⁰⁸. 19.yüzyıl başlarında Avrupa’da tarımda makineleşme başlamış, hayvancılık alanında bilimsel verilere dayalı büyük gelişmeler kaydedilmiş ve de tarımda kültür bitkilerinin ekimi önem kazanmıştır¹⁰⁹. Avrupa’da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı tarımsal üretimi yüzyıllardır süren geleneksel üretim tarzını kol ve hayvan gücü şeklinde sürdürmektedir. Anadolu’da yüzyıllardır tarım aletleri olarak saban, orak, tırpan, çapa ve sürgü kullanılıyordu. Avrupa’daki gelişmelerden uzak Osmanlı köylüsü elindeki tarım aletlerini geliştirmekten de uzaktı. Bu durum ekilebilen toprakların sınırlı kalmasına ve de tarım işletmelerinin küçük ölçekli olmasına neden teşkil etmektedir. Avrupalı devletler sanayi devriminin nimetlerinden yararlanıp ürettiği mallara pazar olanakları sağlarken, Osmanlı devletini hem bir pazar hem de hammadde kaynağı olarak görmekte idirler.

Tanzimat dönemi Osmanlı aydınının sanayileşmeye bakış açısı ise klasik iktisattan yani Osmanlı’nın tarımda uzamanlaşmasından yana bir tavır sergiler. Sakızlı Ohannes Paşa, Portakal Mihail Paşa Mülkiye’deki derslerinde tarımdan yana çıkarlar, sanayileşmeyi kaynak israfı olarak görürler. Yüzyılın sonunda ise Mehmed Cavid sanayileşme girişiminin ülkeyi yoksullaştıracağını savunur. Cavid Bey’e göre tarım, bir servet olup Osmanlı tarım ve ticaretini geliştirerek ileri ülkeler arasında yerini almalıdır¹¹⁰. Bunların yanı sıra 19.yüzyıl Osmanlı düşünürleri arasında sanayileşmeden yana olan insanlar da vardı. Tercüme Odası’ndan Şerif Efendi, Osmanlı ülkesinin yalnızca bir tarım ülkesi olarak algılanmasına karşı çıkar. Mizancı Murad tarımın yanında sanayiye de ağırlık verilmesini önerir. Ahmet Midhat ve Musa Akyiğitzade sanayileşmenin bağımsız bir iktisadi gelişim için gerekli olduğunu savunurlar¹¹¹.

¹⁰⁷ Donald Quataert, “Osmanlı İmparatorluğunda Tarımsal Gelişme”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1985, s. 1556.

¹⁰⁸ Selahattin Özçelik, *XIX. Yüzyıl Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Denizli 1999, s. 49

¹⁰⁹ Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s.49.

¹¹⁰ Zafer Toprak, “II.Meşrutiyet ve Osmanlı Sanayii”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1985, s. 1348.

¹¹¹ Zafer Toprak, *a.g.m.*, s.1348.

Osmanlı zanaat ölçeğindeki üretim anlayışından fabrika üretimine geçişi 19.yüzyılda yaşar. Öncelikle devletin öncülüğünde fabrika üretimi gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu da ilk başta giderek modernleşen ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olmuştur. *Osmanlı sanayiinin ilk örnekleri pazar göstergelerinden bağımsız, maliyet kaygısından uzak, devlet siparişleriyle çalışan fabrikalardır*¹¹².

19. yüzyılda böyle seyir eden Osmanlı iktisadı içinde temettuat defteri verilerine dayalı olarak Ayasuluğ nahiyesinin ekonomisini ortaya koymaya çalışacağız. Ayasuluğ'un merkezi durumunda olan kasabanın etrafının bataklıklarla çevrili olması burada yaşamayı son derece zorlaştırır¹¹³. Ama bununla birlikte yine de burası Aydın demiryolu inşaaından sonra demiryolu yapımı nahiyein ürünlerini değerlendirmesini, pazara sunma imkanını sağlamıştır.

Temettuat defterine dayalı olarak yaptığımız bu çalışmamızda tarım alanlarını "Ekili Alanlar" ve "Dikili Alanlar" olarak iki kısımda inceleyeceğiz. Ekili alanlar genellikle mezru tarla kaydı ile yazılan ve hinta (buğday), şa'ir (arpa), darı, susam, çavdar, burçak, duhan (tütün) ve bu bölgede ekimine daha az rastlanan bakla, börülce, penbe (pamuk), soğan, sarımsak yetiştirilen alanları içine almaktadır. Dikili alanları ise bahçe tarımının, bağcılığın ve zeytinciliğın yapıldığı alanlar olarak değerlendirmeye alacağız. Bahçe tarımı olarak da meyve ağaçlarının dikili olduğu alan aklımıza gelmelidir. Ayasuluğ Nahiyesinde incir, dut meyve ağaçlarının kaydına rastlanmaktadır. Ayasuluğ'un civar bölgelerinde rastlanan kiraz, vişne, elma, armut, erik gibi meyve ağaçları burada yoktur. Ayasuluğ'un büyük bir Rum yerleşmesi olan Çirkince'de bağcılık ve zeytincilik önemli bir yer tutmaktadır. Bunları ayrıntılı olarak "Dikili Alanlar" başlığı altında ikinci kısımda inceleyeceğiz.

A. EKİLİ TARIM ALANLARI

Ayasuluğ'da tarım alanlarında hububat, susam, çavdar, burçak, börülce, duhan (tütün), soğan, harir (ipek), penbe (pamuk) gibi ürünlerin ekimi yapılmakta olup bu ürünler senelik ekilip biçilmektedir¹¹⁴. Ayasuluğ Nahiyesinde nüfusun yoğun olarak

¹¹² Zafer Toprak, "Tanzimat'ta Osmanlı Sanayii", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.5, s. 1345

¹¹³ Vital Cuinet, *a.g.e.*, s. 505.

¹¹⁴ Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s. 51

bulunduğu Çirkince karyesi üretim açısından da oldukça zengindir. Hububat üretimi açısından Ayasuluğ'da hinta yani buğday ilk sırayı almaktadır. Halkın temel yiyecek maddesi durumundaki buğday pazar ekonomisinin bulunmadığı yerlerde üretimi daha ziyade halkın yiyecek ihtiyacını karşılayabilecek ölçüde yapılmaktadır. Buğdaydan sonra en fazla üretilen ve tüketilen hububat da şa'ir yani arpadır. Genel olarak at ve büyük baş hayvanlar için bir tür yiyecek olarak kullanıldığı gibi, zorunlu hallerde buğdayın yerine halkın besin ihtiyacını karşılamaya yönelik kullanılır¹¹⁴. Bu ürünlerden sonra en fazla ekimi yapılan bir ürün de darıdır. Hem insanların yiyecek maddesi olarak kullandığı hem de hayvanlarına yem yaptıkları bir üründür. Ziraatinin kolay olması, yetiştirme için özel coğrafi şartlar aramaması gibi nedenlerle tercih edilebilmektedir. Dikkate değer üretimi yapılan bir diğer ürün de duhan yani tütündür. Duhan tarımının Osmanlı topraklarına geç girmesine rağmen kısa zamanda geniş alanlarda tarımı yapılmaya başlanmıştır. Tütün ziraatinin yaygınlaşmasında, tütün kullanımındaki artış etkili olmakla birlikte, daha sonraki yıllarda Avrupa pazarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tütün tarımına önem verilmiştir¹¹⁵.

1.A. Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı

a. Yetiştirilen Ürünler

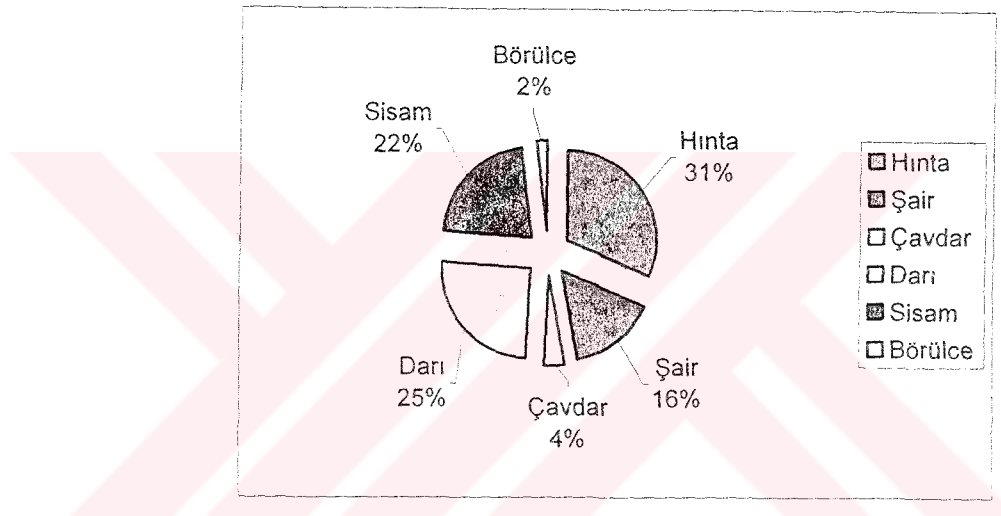
Ayasuluğ Nahiyesi merkezini oluşturan Nefs-i Ayasuluğ bir merkeze yakışmayacak bir nüfusa ve üretim hacmine sahiptir. Merkezin yakınlarında bataklıkların bulunması, nüfusun daha dışarlara, köylere yayılımına neden olmuştur. Dolayısıyla üretime de çevresinin bu olumsuz şartları yansımaktadır. Nefs-i Ayasuluğ'da hububat olarak hinta (buğday), şa'ir (arpa), çavdar, darı, sisam ve börülce tarımı yapılmaktadır. Toplam hane içinde sadece 3 hane tarım yapmaktadır. Ancak tarlası olup da bunu kiraya veren ya da müşterek işleyen hane sayısı 3'tür.

¹¹⁴ Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s. 97

¹¹⁵ Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s. 141

Ürün adı	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Darı	Sisam	Börülce
Toplam hasılat (kuruş)	1300	645	150	1040	910	80
Hane genelinde ekimi	2	2	2	3	2	1

Tablo 17: Nefs-i Ayasuluğ'da Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

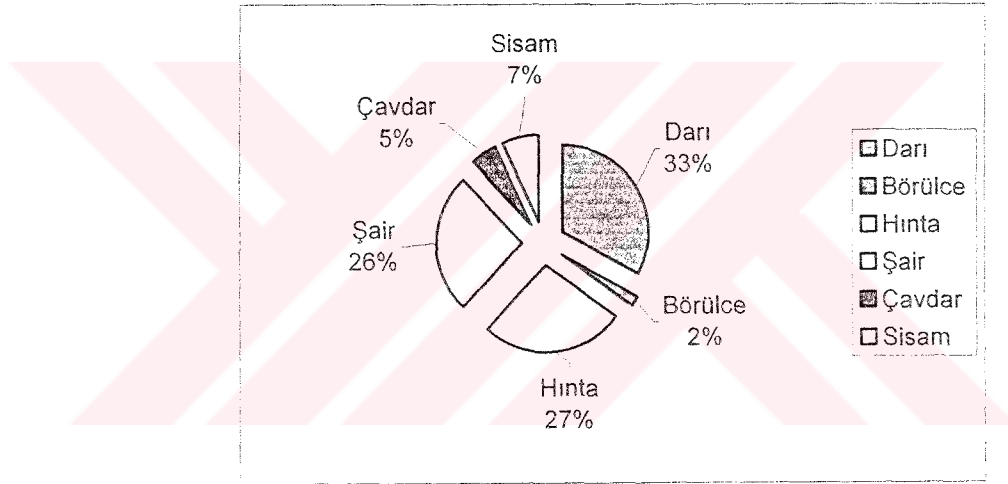

Grafik 14: Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımı Yapılan Ürünlerden Alınan Toplam Kuruş Hasılatı

En yüksek hasılatı sağlayan ürün buğday, hane genelinde en çok ekimi yapılan ürün ise darıdır. Nefs-i Ayasuluğ'da toplam hasılatı, kuruş üzerinden değerlendirmeye aldığımızda hınta 1300, darı 1040, sisam 910, şa'ir 645, çavdar 150 ve börülce 80 kuruş hasılat getirmektedir. Ancak bu değerlendirmeyi kıyye üzerinden yaparsak bu sıralama değişecektir. Bu durum ise kimi ürünlerin diğerlerine oranla daha kıymetli olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin sisam ekimi daha az yapılmasına ve daha az ürün elde edilmesine rağmen getirdiği hasılat, ekimi daha çok yapılan şa'irden fazladır.

Ürün adı	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Darı	Sisam	Börülce
Toplam hasılat (kıyye)	130	125	25	150	35	10
Hane genelinde ekimi	2	2	2	3	2	1

Tablo 18: Nefs-i Ayasuluğ'da Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Grafik 15: Nefs-i Ayasuluğ'da Tarımı Yapılan Ürünlerden Alınan Toplam Kıyye Hasılatı

En çok kıyye olarak hasılat getiren ürün darı 150, hinta 130, şa'ir 125, sisam 35, çavdar 25 ve börülce 10 kıyye olarak sıralanır. Her zaman için hinta halkın en önemli besin kaynağı olması sebebiyle değerlidir ve ekimi de öncelik kazanır. Kuruş olarak hesaplandığında birinci sırada olan hinta, kıyye olarak hesaplamada darı ile yer değiştirir. Hınta 130 kıyye ile 1300 kuruş hasılat sağlarken darı 150 kıyye ile 1040 kuruş hasılat vermektedir. Sisamla şa'irin de aynı karşılaştırmada yer değiştirdiği

görülür. Sisam toplam 35 kıyye ile 910 kuruş hasılat vermektedir. Şa'ir ise 125 kıyye ile 645 kuruş hasılat sağlamaktadır. Çavdar ve börülce bu karşılaştırmada yerlerini korumaktadır.

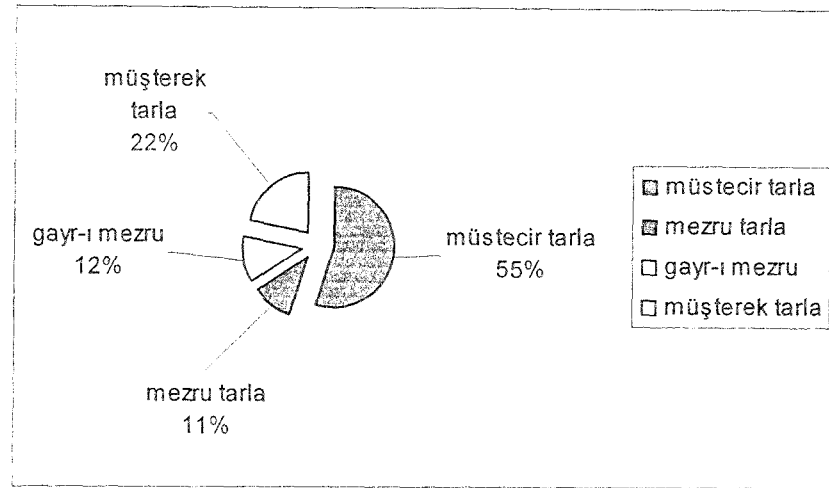
b. Arazi Kullanımı

Tarımsal üretimin yapıldığı bu alanlar mezru, gayr-ı mezru, müstecir ve müşterek olarak ifade edilmiştir. Toplam arazi 162 dönüm olup bunun 143 dönümü ekili alan, 19 dönümü ise gayr-ı mezru arazi olup ekin yapılamama nedeni de bu arazinin kiraç olmasından kaynaklanmaktadır. Ekili alanlardan 90 dönüm müstecir, 35 dönümü müşterek, 18 dönümü de kişinin kendi toprağıdır ve ekimini de kendisi yapmaktadır.

Arazi Kullanımı	Müstecir olunan	Mezru	Gayr-ı mezru	Müşterek işlenen
Dönüm	90	18	19	35

Tablo 19: Nefs-i Ayasuluğ'da Arazi Kullanımı

Grafikten de anlaşılacağı üzere, arazi kullanımında müstecir olunan yani kiralanan toprak dönümü diğerlerine oranla oldukça yüksektir. Nefs-i Ayasuluğ'da bir hanenin müstecir olduğu en büyük arazi 50 dönüm olup yine bu şekilde işlenen en küçük arazi ise 40 dönümdür. 5 hane ekili toprağına sahipken yine ekili hiç toprağı olmayan hane sayısı da 5'tir.

Grafik 16: Nefs-i Ayasuluğ'da Arazi Kullanımı ve Oransal Dağılımı

1.B. Kozpınar Karyesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı

a. Yetiştirilen Ürünler

Kozpınar karyesinde yaşayan ahalinin büyük bir çoğunluğu ziraatle uğraşır en az iki ürün ekimi yaparken hiç bir ürün yetiştirmeyen hane sayısı 3'tür. Geri kalan 14 hane ortalama 3-4 çeşit ürün ekimi yapmaktadır. Temattuat defterinden bu karyede ekimi yapılan ürünlerin hinta, şair, çavdar, darı, burçak, duhan, sisam ve soğan olduğu anlaşılmaktadır. Yetiştirilen bu ürünler içerisinde en çok kuruş olarak hasılat hintadan alınmakta olup ayrıca en çok yetiştirilen üründür. Hintadan alınan toplam hasılat 6560 kuruştur. 17 hanelik köyde hinta ekimini yapan hane sayısı ise 13'tür. Hintadan sonra ikinci sırayı şa'ir yani arpa alır. 11 hane tarlalarında arpa ekimini yapmaktadır. Arpadan alınan toplam hasılat ise 3555 kuruştur. Çavdar ve darı ekimi yapan hane sayısı da 8'er hanedir. Çavdardan alınan toplam hasılat 970 kuruş, darıdan alınan hasılat ise 1960 kuruştur. Burçak ekimi yapan hane sayısı 6 olup toplam hasılat 420 kuruştur. 2 hane duhan üretimi yapmaktadır ve toplam hasılatı 1800 kuruştur. Karyede en az ekimi yapılan ürünler sisam ve soğandır. Bunlardan sisamdan 260, soğandan 120 kuruş hasılat elde edilmektedir.

Ekimi yapılan ürün	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Darı	Burçak	Duhan	Sisam	Soğan
Toplam hasılat(Kuruş)	6560	3555	970	1960	420	1920	260	120
Hane sayısı	13	11	8	8	6	2	1	1
Oransal dağılım(Hasılat)	%41	%22	%6	%13	%3	%12	%2	%1

Tablo 20: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

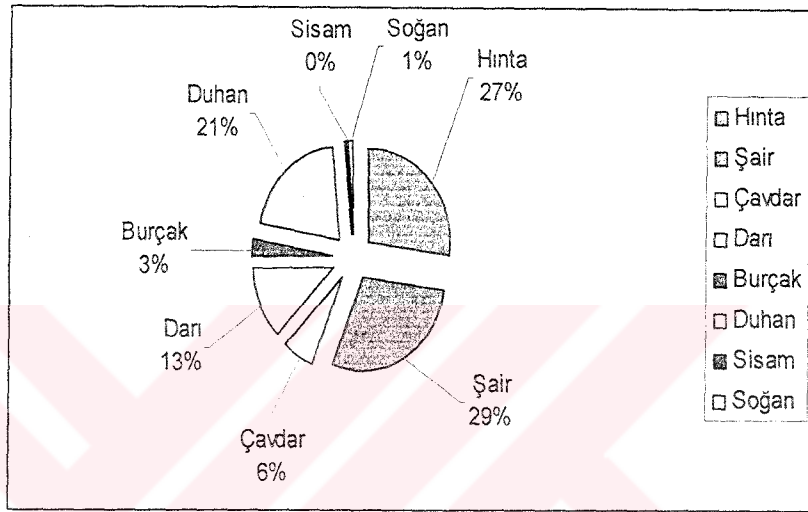
Hane genelinde ekimi yapılan ürünlere bakıldığında çavdar ve darı ekimini yapan hane sayısı birbirine eşit olmasına rağmen elde edilen hasılat farklılık gösterir. Dolayısıyla üretim hane sayısı ile orantılı değildir. Yukarıdaki grafikte ekimi yapılan ürünlerin hane genelindeki dağılımını da görmekteyiz. Ahalinin ekimini yaptıkları ürünleri tercih etme sebepleri çeşitli olabilir. En önemli neden beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak ürün olmasıdır. Bölgenin yetiştirme imkanı verdiği ürün olması, kâr amacı taşıması vs gibi kaygılarla bu ürünlerin ekimi yapılabilir.

Ekimi yapılan ürün	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Darı	Burçak	Duhan	Sisam	Soğan
Toplam hasılat(Kıyye)	645	675	145	305	65	500	10	20
Hane sayısı	13	11	8	8	6	2	1	1
Oransal dağılım(Hasılat)	%27	%29	%6	%13	%3	%21	%0	%1

Tablo 21: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Kozpınar karyesinde her üründen elde edilen toplam hasılatı kuruş olarak hesapladığımızda en çok hasılat alınandan en az alınana doğru hınta, şa'ir, darı, duhan,

çavdar, burçak, sisam ve soğan şeklinde bir sıralama oluşturur. Ancak kuruş değil de kıyye olarak hesapladığımızda en çok hasılat alınan ürün 675 kıyye ile şa'irdir. 645 kıyye hinta, 500 kıyye duhan, 305 kıyye darı, 145 kıyye soğan, 65 kıyye burçak, 20 kıyye soğan ve 10 kıyye sisamdan hasılat elde edilir.

Grafik 17: Kozpınar Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılatın Oransal Dağılımı

Kuruş olarak en çok hasılat sağlayan hinta, kıyye olarak değerlendirildiğinde ikinci sırayı alır. Kozpınar karyesinde toplam 645 kıyye hinta 6560 kuruş, 675 kıyye şa'ir 3555 kuruş, 145 kıyye çavdar 970 kuruş, 305 kıyye darı 1960 kuruş, 65 kıyye burçak 420 kuruş, 500 kıyye duhan 1920 kuruş, 10 kıyye sisam 260 kuruş, 20 kıyye soğan 120 kuruş hasılat sağlamaktadır.

a. Arazi Kullanımı

Kozpınar karyesinde tarımsal üretimin yapıldığı alanlar mezru, müstecir olunan

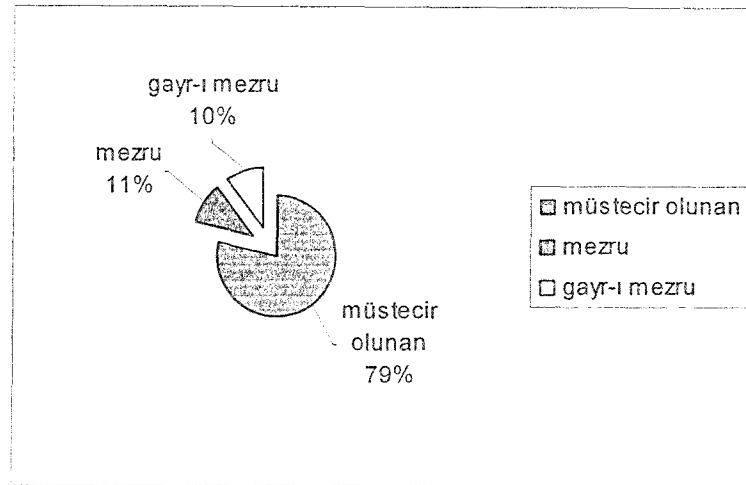
ve gayr-ı mezru tarla olarak değerlendirilmekte olup Nefs-i Ayasuluğ'da görülen müşterek toprak kullanımına bu karyede rastlanılmamaktadır. Kozpınar kayesinde de Nefs-i Ayasuluğ'da olduğu gibi müstecir yani kiralama usulüyle toprak kullanımı yaygındır. Tire kazası Güllüce karyesinde Tonan Hacı İbrahimoglu çiftliği arazisi Kozpınar karyesi ahalisi tarafından kiralanarak kullanılmaktadır. Kiraya verilen toplam arazi miktarı 250 dönümdür. Kozpınar ahalisinin bu çiftlikten müstecir oldukları arazi dönümü ise 247 dönümdür. Hacı İbrahimoglu Çiftliği'nde topraklar kiraya verilen, gayr-ı mezru ve buzhali olarak kaydedilmiştir. Ekili olmayan tarla 300 dönüm olup ekimin yapılamama nedeni iktidarlarının olmayışdır. Buzhali topraklar da tahminen 400 dönümdür.

Kozpınar karyesinde toplam 35 dönüm kişilerin kendi tasarrufunda olup ekilmekte, yine kişilerin kendi tasarrufunda olup ekilmeyen arazi ise 30 dönümdür. Burada toprak ekime elverişlidir; ancak bunu yapacak güç yoktur.

Arazi Kullanımı	Mezru tarla	Gayr-ı mezru tarla	Müstecir Olunan
Dönüm	35	30	247
Hane sayısı	2	1	13
Oransal Dağılımı(Kullanım)	%11	%10	%79

Tablo 22: Kozpınar Karyesi Ahalilerinin Arazi Kullanımı ve Hane Genelinde Değerlendirilmesi

Kozpınar karyesinde kiralama usulüyle arazi kullanımı dikkat çekicidir. Mevcut olan toprakların ne şekilde değerlendirildiği göz önüne alındığında müstecir olunan toprak %79 gibi büyük bir orana sahiptir. 17 hanelik köyde kiralama usulüyle toprak ekimi yapan hane sayısı 13'tür. Sadece kendi toprağını eken hane sayısı 1 olup hem kendi toprağını işleyen hem de toprak kiralayan hane sayısı da 1'dir. Çiftliği mezburda kiralanan en büyük toprak 30 dönüm, en küçük toprak ise 5 dönümdür.

Grafik 18: Kozpınar Karyesinde Arazi Kullanımı

1.C. Arvalya Karyesi'nde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı

a. Yetiştirilen Ürünler

Arvalya karyesi ahaliilerinin ekimini yaptıkları ürünler hinta (buğday), şa'ir (arpa), çavdar, soğan, sarımsak, duhan, bakla ve sisamdır. Bu ürünler içersinde en çok hasılat hintadan alınmakta olup toplam hasılat 4800 kuruştur. En az hasılatı sağlayan ise soğan olup toplam karyede sağladığı hasılat 25 kuruştur. 10 hanelik köyde hinta ekimi yapan hane sayısı 4'tür. Yine şa'ir ekimi yapan hane sayısı da 4'tür. Çavdar ekimi yapan hane sayısı 2, soğan, sarımsak, duhan, bakla ve sisam ekimi yapan hane sayıları da 1'dir. Aşağıdaki tablodan ekimi yapılan ürünler ve bu ürünlerden alınan toplam hasılatı görmekteyiz.

Ekimi yapılan ürün	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Soğan	Sarımsak	Duhan	Bakla	Sisam
Toplam hasılat(Kuruş)	4800	1050	660	25	30	565	200	130
Hane sayısı	4	4	2	1	1	1	1	1
Oransal dağılım (Hasılat)	%63	%14	%9	%0,4	%0,6	%8	%3	%2

Tablo 23: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

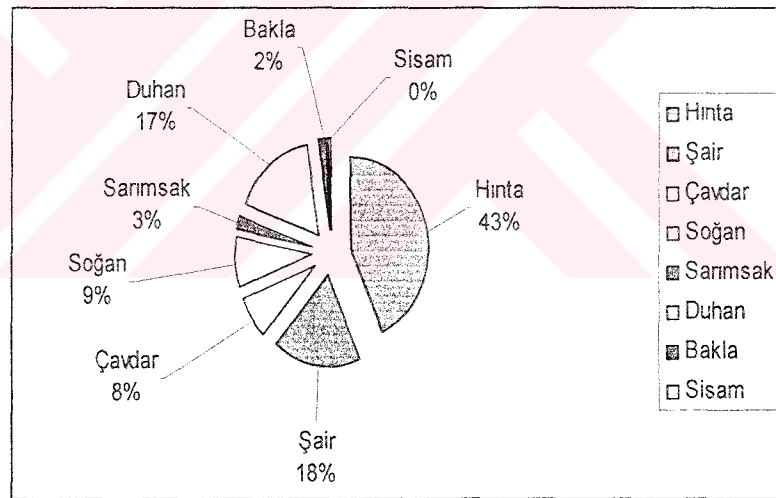
Yukarıdaki tabloda toplam hasılat içinde ürünlerden alınan hasılat payı yüzde olarak verilmiştir. Diğer karyelerde olduğu gibi yine hem ekim yönünden hem de alınan hasılat yönünden ilk sırada hinta yer alır. 4800 kuruşluk hasılat toplam hasılat içinde %63'lük bir dilimi karşılamaktadır. İkinci sırayı ise şa'ir alır. Onun da üretimdeki payı 1050 kuruşla % 14'lük bir dilimdir. %9 çavdar, %8 duhan, %3 bakla, %2 sisam ve %1 soğan ve sarımsak toplam hasılat içindeki payları oluşturur.

Ekimi yapılan ürün	Hınta	Şa'ir	Çavdar	Soğan	Sarımsak	Duhan	Bakla	Sisam
Toplam hasılat(Kıyye)	480	200	85	100	30	190	20	5
Hane sayısı	4	4	2	1	1	1	1	1
Oransal dağılım (Hasılat)	%43	%18	%8	%9	%3	%17	%2	%0

Tablo 24: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılat

Kıyye olarak değerlendirdiğimizde de en çok hasılat hintadan alınmaktadır. Bu durum nahiyenin bütün karyelerinde aynıdır. Hem kıyye hem de kuruş olarak hinta genellikle ilk sırada yer alır. Bu durum buğdayın üretiminin hem sıklıkla yapılması hem de değerli olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci sırada şa'ir yani arpa yer alır. Arpa da Ayasuluğ nahiyesinde üretimine sıkça rastlanan bir başka üründür. Bu durum bize aynı zamanda bu bölgede hayvancılığın önemli olduğunu da göstermektedir. Arpa, özellikle hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Ancak buğdayın kısıtlı olduğu yerlerde ekmek yapımında da kullanılmaktadır.

Üretilen ürün miktar olarak değerlendirdiğimizde şöyle bir sıralama oluşur: hinta, şa'ir, duhan, soğan, çavdar, sarımsak, bakla ve sisam.

Grafik 19: Arvalya Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kıyye Olarak Hasılatın oransal Dağılımı

Arvalya karyesinde toplam; 480 kıyye hinta 4800 kuruş, 200 kıyye şa'ir 1050 kuruş, 190 kıyye duhan 565 kuruş, 100 kıyye soğan 25 kuruş, 85 kıyye çavdar 660 kuruş, 30 kıyye sarımsak 30 kuruş, 20 kıyye bakla 200 kuruş, 5 kıyye sisam 130 kuruşluk hasılat sağlamaktadır.

Buna göre burada da en çok üretilen ve en değerli ürün hintadır. Soğan ve sarımsak üretim miktarına baktığımızda soğan üretimi sarımsak üretiminden yaklaşık olarak 3 kat daha fazla olmasına rağmen alınan kuruş hasılat sarımsaktan daha azdır. Üretilen miktar ile hasılat arasındaki fark ürünün ne ölçüde değerli olduğunu ortaya koyar. Buna bir örnek bakla üretimidir. 20 kıyye bakla 200 kuruşluk bir hasılat sağlar ki bu da baklanın oldukça değerli olduğunu gösterir. Aynı şey sisam için de geçerlidir. 5 kıyye 130 kuruşluk bir hasılat sağlamaktadır. Diğer ürün miktarları ve hasılatları karşılaştırıldığında sisamın çok değerli bir tarım ürünü olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

b. Arazi Kullanımı

Arvalya karyesi ahalisi Tahir Paşa çiftliğinde bil-iştirak ziraat yapmaktadır. Buna benzer toprak kullanımını Kozpınar karyesi ahalipleri de Tonan Hacı İbrahimoglu Çiftliğinde yapmaktadır. Tahir Paşa Çiftliğinde ekime elverişli ve ekili toplam arazi miktarı 2100 dönümdür.

Mezru yani ekili arazi 800 dönüm, gayr-ı mezru arazi 1300 dönüm olup ekilememe nedeni ise iktidarlarının olmayışdır. Buzhali arazi ise 1100 dönümdür. Ayrıca da Çirkince reayası Tahir Paşa çiftliğinden 600 dönüm toprağı kiralama usulüyle ekip biçmektedirler.

10 hanelik Arvalya karyesinde 7 hane Tahir Paşa çiftliğinde bil-iştirak ziraat yapmakta olup diğer 2 hane reislerinin meslekleri ırgat ve sığırtmaç olup bunlar gelirlerini bu yolla kazanmaktadırlar. Tahir Paşa Çiftliğinde Arvalya ahalisi ekili araziden 11.659 kuruş hasılat sağlamaktadır.

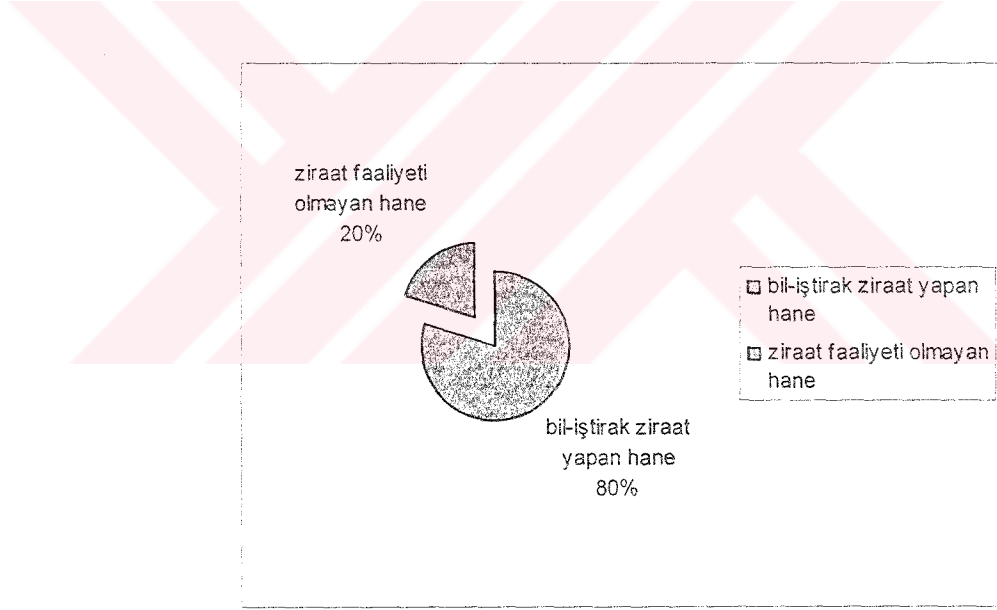
Ahalinin bil-iştirak ziraat ettiği arazi miktarı bazılarında dönüm olarak gösterilmiş ancak bazılarında sadece hasılatı kaydedilmiştir. Ancak 600 dönümü Çirkince karyesi ahalisi işlediğine göre geri kalan 200 dönümlük araziye Arvalya ahalisi işletiyor olmalıdır.

Yine başka yerde oturup kazada toprağı olanlar vardır ki bunlar toprağını kiralayarak bedel-i icar üzerinden kendilerine kazanç sağlamaktadırlar. 5 kişi Tire kazasında sakin olup bunların Ayasuluğ kazasında sahip oldukları topraklar vardır. 1 kişi ise Kuşadası kazasında sakin olup Ayasuluğ'da 40 mezru, 30 gayr-ı mezru toprağı

sahiptir. 30 dönümlük arazisi ekebilecek güce sahip olunmadığı için boştur. 40 dönümlük araziden ise 608 kuruş bedel-i icar almaktadır. Tire kazasında oturup Ayasuluğ kazasında toprağı olan kişinin sahip olduğu arazi miktarı en fazla 480 dönümdür. Tire kazasında sakin bu 5 kişinin bedel-i icar toplam hasılatları 8742 kuruştur.

Sakin olduğu yer	Bedel-i icarı (kuruş)
Tire	8742
Kuşadası	608
TOPLAM	9350

Tablo 25: Ayasuluğ Kazasında Toprağı Olan diğer Kaza Sakinleri ve Bedel-i İcarları

Grafik 20: Arvalya Karyesinde bil-iştirak ziraat

1.D. Çirkince Karyesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Kullanımı

a. Yetiştirilen Ürünler

Ayasuluğ Nahiyesinin en kalabalık karyesi olan Çirkince’de yetiştirilen ürünler hinta, şa’ir, darı, çavdar, sisam, börülce, duhan, harir (ipek), penbe (pamuk) ve soğanıdır. Diğer karyelere oranla ürün çeşidinin çok olması dikkat çekicidir. Ancak Arvalya’da üretimine rastladığımız bakla, Kozpınar karyesinde burçak Çirkince’nin tarımsal etkinlikleri arasında görmediğimiz iki üründür. En çok üretimi yapılan ürün hintadır. Karye genelinde hintadan alınan toplam hasılat 123.105 kuruştur. İkinci sırada ise 46.620 kuruş hasılat ile sisam, üçüncü sırayı 35.795 kuruş hasılat ile duhan alır. Diğer karyelerde olduğu gibi hinta üretimi tartışmasız olarak bu karyede de önemli bir üstünlük sağlar. 405 hanelik köyde hinta ekimi yapan hane sayısı 133, şa’ir ekimi yapan 125, darı ekimi yapan 94, çavdar ekimi yapan 103, sisam ekimi yapan 104, börülce ekimi yapan 81, duhan ekimi yapan 56, harir ekimi yapan 5, soğan ekimi yapan 2, penbe ekimi yapan ise 3’tür.

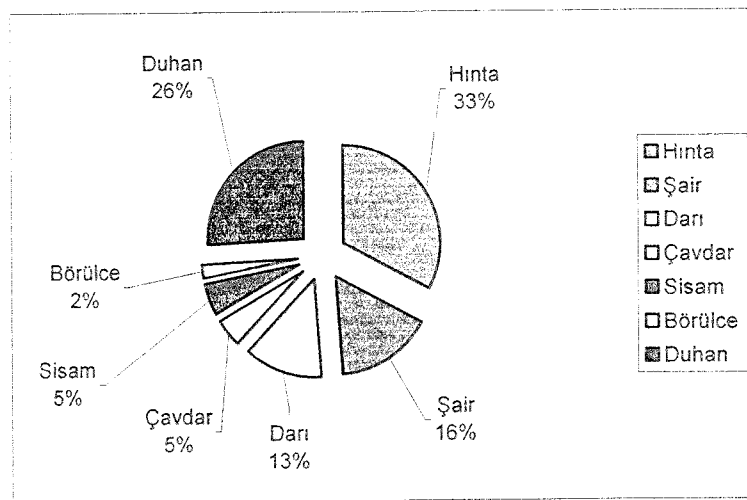
Ekimi yapılan ürün	Toplam hasılat (Kuruş)	Hane sayısı	Oransal dağılım (Hasılat)
Hinta	123.105	133	%44
Şa’ir	29.065	125	%10
Darı	28.395	94	%10
Çavdar	12.265	103	%4
Sisam	46.620	104	%16
Börülce	7450	81	%3
Duhan	35.795	56	%13
Harir	110	5	% 0,2
Soğan	40	2	% 0,1
Penbe	1100	3	%0,7

Tablo 26: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünler ve Kuruş Olarak Hasılat

Ekimi yapılan ürün	Toplam hasılat (Kıyye)	Hane sayısı	Oransal dağılım
Hınta	1219	133	% 33
Şa'ir	596	125	% 16
Darı	483,5	94	% 13
Çavdar	169,5	103	% 5
Sisam	196	104	% 5
Börülce	86,5	81	% 2
Duhan	956,5	56	% 26
Harir	Belirtilmemiş	5	0
Soğan	Belirtilmemiş	2	0
Penbe	Belirtilmemiş	3	0

Tablo 27: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan ürünlerin Kıyye Olarak Hasılatı

Bu veriler ışığında Çirkince karyesinin tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bir yerleşim birimi olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bu tarımsal faaliyetler hınta, sisam, duhan, şa'ir, çavdar ve darı üzerinden önemli kazançlar sağlamaktadır. En az gelir sağlayan ürünler soğan, harir, penbe, börülcedir.

Grafik 21: Çirkince Karyesinde Ekimi Yapılan Ürünlerin Kıyye Olarak Oransal Dağılımı

b. Arazi Kullanımı

Çirkince karyesi ahalisi 4398 dönüm tarlayı işlemekte, 1289 dönüm tarla ise işletilmemektedir. İşletilmeyen toprakların 788 dönümü kıraç, 231 dönümü ise iktidarları olmadıkları için ekili olmayıp 270 dönümlük gayr-ı mezru toprağın işletilmeme nedeni de temettuat defterinde belirtilmemiştir. Bir hanenin sahip olduğu gayr-ı mezru arazi en küçük 1 dönüm, en büyük ise 70 dönümdür.

İşletilmekte olan 4398 dönümlük arazinin 727 dönümü müşterek işletilmektedir. Vakıf arazisi dışında mezru araziden elde edilen toplam hasılat 266.064,5 kuruş olarak hesaplanmaktadır. Çirkince karyesinde bir hanenin sahip olduğu en büyük mezru arazi 140 dönüm, en küçük arazi ise 2 dönümdür. Ayrıca 337 dönüm arazinin gelirleri çeşme veya cami vakıflarına aittir. Çirkince karyesi ahalisi civar karyelerden toprak kiralama usulü ile ziraat yaptıkları¹¹⁶ gibi kendi topraklarını da kiraya vermektedirler. Bu şekilde bedel-i icar üzerinden kendilerine bir kazanç sağlamaktadırlar. Bu şekilde kendilerine kazanç sağlayan hane sayısı da 43'tür.

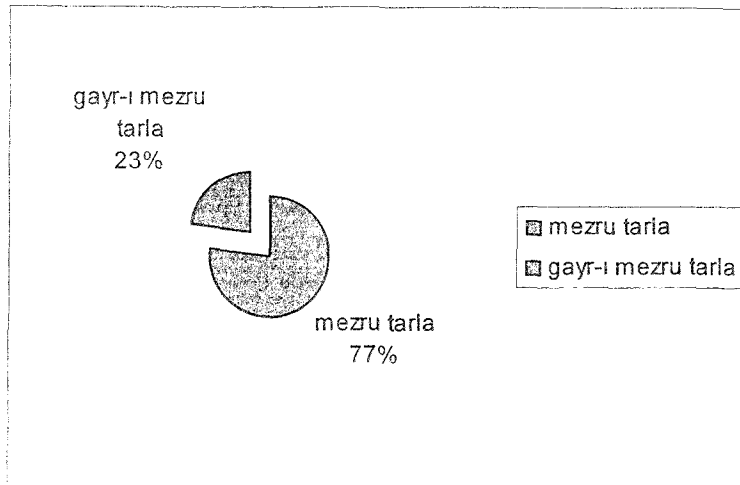
Toprağını kiralayan hane	Dönüm	Bedel-i icar (Kuruş)
43	973	8929

Tablo 28: Çirkince Karyesinde Toprağını Kiralayan Hane Sayısı ve Hasılatı

Arazi Kullanımı	Mezru Tarla	Gayr-ı mezru tarla
Dönüm	4398	1289
Hane Sayısı	137	72
Oransal Dağılım	%77	%23

Tablo 29: Çirkince Karyesinde Ekili Tarım Yapılan Alanlar

¹¹⁶ Çirkince reayası Tahir Paşa Çiftliğinden 600 dönüm araziye kiralamaya usulüyle ekip biçmektedirler.

Grafik 22: Çirkince Karyesinde Mezru ve Gayr-ı Mezru Alanların Dağılımı

Çirkince karyesinde yaşayan ahalinin civar karyelerdeki topraklarda kiralama yoluyla ya da kendilerine ait olan topraklarda ziraat yaptıklarını belirtmiştik. Çirkince'deki tarım alanları dışında ziraat yapılan karyelerin isimleri, kaç dönümü işledikleri ve bu yerlerden elde ettikleri hasılatı aşağıdaki tablodan takip edebilmekteyiz.

Çirkince sakinlerinin bir kısmının salnamelerde Ayasuluğ Nahiyesine bağlı köyler durumunda olan Pranka, Cıvaşır, Kuyumcu karyelerinde toprakları var iken bir kısım ise kiralama usulü ile civar karye ve kaza topraklarını kullanmaktadır. Pranka tımarı şeklinde temettuat defterinde yer alan karyede en çok dönüm tarla ekilmekte ve yine diğerlerine göre toplam hasılat içinde en çok bu karyeden gelir sağlanmaktadır.

Karye İsmi	Dönüm	Hasılat (Kuruş)
Cumaabad	40	8203
Cıvaşır	130	9176
İneabad	3	261
Kuyumcu	20	1270
Pranka	171	15.610,5
Tire	24	4095

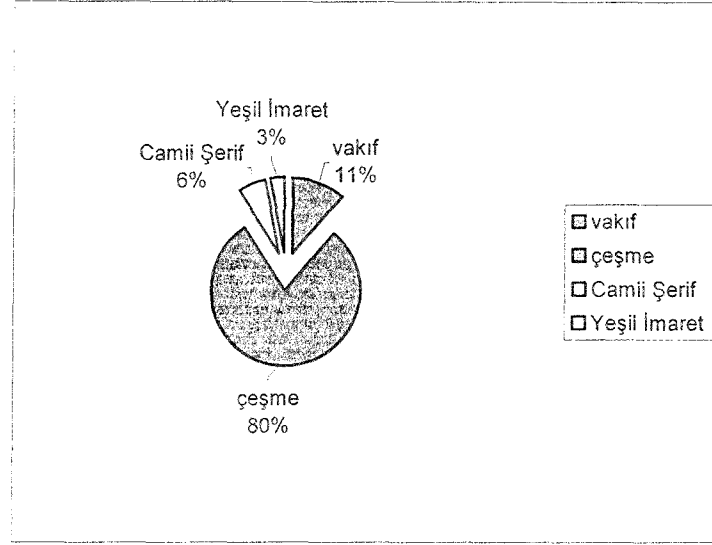
Tablo 30: Çirkince Karyesi Ahalisinin Başka Karye ve Kazalarda Sahip Oldukları Arazi ve Hasılatı

Çirkince karyesinde vakıf toprakları olduğunu belirtmiştik. Kuşadası Camii Şerif, Tire'de Yeşil İmaret ve de Çirkince'de çeşitli çeşme vakıflarına ait mezru araziler mevcuttur.

Vakıf ismi	Dönüm	Hasılat (Kuruş)
Vakıf (belirtilmemiş)	44	1893
Çeşme vakfı	310	35.659
Çeşme+ Kuşadası Camii Şerif Vakfı	27+12	5520
Kuşadası Camii Şerif Vakfı+Tire'de Yeşil İmaret	12+12	2804
TOPLAM	417	45.876

Tablo 31: Çirkince Karyesinde Mezru Vakıf Arazisi

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere Çirkince karyesinde toplam 417 dönüm toprak vakıf arazisidir. Bu toprakların 337 dönümü çeşme vakfı, 24 dönümü Kuşadası Camii Şerif, 12 dönümü ise Tire'de Yeşil İmaret vakfına ait olup 44 dönüm vakıf toprağının ise hangi vakfa ait olduğu belirtilmemiştir.

Grafik 23: Çirkince Karyesinde Mezru Vakıf Topraklarının Oransal Dağılımı

Çirkince karyesi ekili topraklarının %9'u vakıf toprakları olarak işlenmektedir. Toplam hasılat içindeki payı %15'dir. Yukarıdaki tablo ve grafikte ekili alanlar içerisinde vakıf toprak dönüm ve hasılatlarını verdik. Bunun yanında müstecir olarak işlenen vakıf toprakları da vardır.

Vakıf ismi	Dönüm	Hasılat (Kuruş)
Vakıf	2	350
Çeşme	18	3973
Kuşadası Camii Şerif Vakfı	28	6802
TOPLAM		11.125

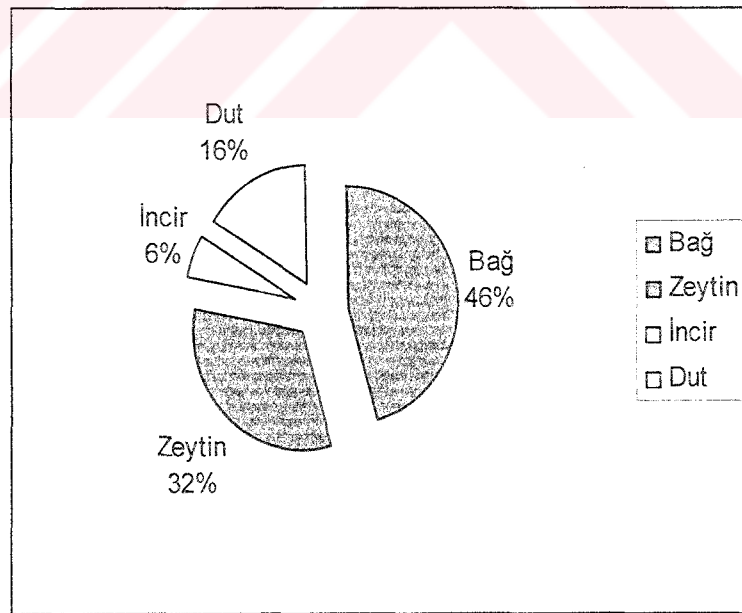
Tablo 32: Çirkince Karyesinde Müstecir Olarak İşlenen Vakıf Arazisi

2. DİKİLİ TARIM ALANLARI

A. Genel Değerlendirme

Dikili alan tarımı bağ, zeytin, incir ve dut şeklinde olup bunlara Ayasuluğ nahiyesi genelinde yalnızca Çirkince karyesinde rastlanmaktadır. Bağ ve incir dönüm olarak zeytin ve dut ise eşcar yani ağaç sayısı olarak kaydedilmiştir. 405 hanelik karyenin 293 hanesi dikili alan ziraati yaparken dikili tarım alanı olmayan hane sayısı ise 112'dir. Nahiyenin diğer karyelerinde dikili alan tarımı yapılmamakla birlikte Çirkince karyesinde 655 dönüm arazide dikili alan tarımı gerçekleştirilmektedir. 469 dönümü bağ, 186 dönümü ise incirdir.

Dikili alan tarımı yapan hanelerin oransal dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Buna göre hane genelinde en çok dikimi yapılan ürünler içersinde % 46 oranında bağcılık ilk sırayı alır. %32 oranında zeytin, %16 oranında dut ve % 6 oranında da incir dikimi yapılan ürünlerdir.

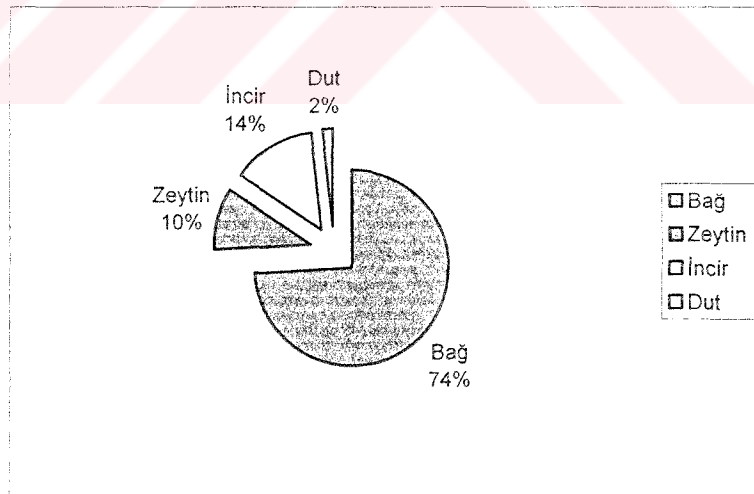
Grafik 24: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Tarım Alanlarının Hane Genelinde Dağılımı

Dikili tarım alanı olan arazi	Bağ	Zeytin	İncir	Dut
Hane sayısı	201	141	27	71
Toplam hane içindeki payı	%33	%26	%6	%15

Tablo 33: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Tarım Alanlarının Hane Genelinde Payları

Dikimi yapılan ürün	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Bağ	47.425	201
Zeytin	6622	141
İncir	8867	27
Dut	1064	71
TOPLAM	63.978	440

Tablo 34: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Alanlardan Elde Edilen Hasılat

Grafik 25: Ayasuluğ Nahiyesinde Dikili Alanlardan Elde Edilen Hasılatın Oransal Dağılımı

B. Bağ Dikim Alanları ve Hasılatı

Özellikle Anadolu'nun Ege bölgesinde yetişen üzümün çok fazla çeşidi vardır. Bunlar arasında, sultaniye, çekirdeksiz, razaki, pembeçavuş, müşkük, erenköy, tilkikuyruğu, mahrabaşı, sergi, gaziantep, tarsusbeyazı, kabarcık, parmak, yapıncak sayılabilir¹¹⁸. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ayasuluğ nahiyesinde dikili alan tarımı yalnızca Çirkince karyesinde yapılmaktadır. 405 hanelik karyede nüfusun %33 ü bağcılıkla uğraşmaktadır. Dikili tarım yapan hane içindeki payı ise %41 olarak hesaplanmaktadır. Bu da dikili tarım alanları içersinde bağcılığın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ege bölgesinde bağcılık önemli bir yer tutmakla birlikte üzüm Anadolu'nun önemli ihraç ürünlerinden biridir. Gayrı Müslim ahalinin yaşadığı alanlarda şarapçılık daha yaygın olarak yapılmakta olup Çirkince karyesi ahalisi tamamıyla Rum olan bir yerleşim yeridir. Dolayısıyla Çirkince önemli şarap üretim yerlerinden biri olmalıdır.Çirkince bugünkü adıyla Şirince şarapları bugün de ününü korumaktadır.

Karye ismi	Bağ dönümü	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Nefs-i Ayasuluğ	---	---	---
Kozpınar	---	---	---
Arvalya	---	---	---
Çirkince	469	47.425	201
TOPLAM	469	47.425	201

Tablo 35: Ayasuluğ Nahiyesinde Bağ Dikim Alanları ve Hasılatı

Bağcılıktan elde edilen ürün miktarını ağırlık veya diğer ölçüler cinsinden hesaplamak mümkün olmamakla birlikte dikili tarım alanlarını dönüm olarak tesbit

¹¹⁸ Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, İstanbul 1938, s.41.

edebilmekteyiz. Çirkince karyesinde 469 dönümlük bağ mevcut olup toplam haneye göre hane başı ortalama bağ miktarı 0,49 dönüm olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut bağ dönümleri içersinde 41 dönümlük bağ arazisi yeni dikilmiş olması, mahsül vermemiş olması veya harabe olması dolayısıyla hiçbir hasılat sağlamamaktadır. Bu da toplam bağ arazisi içinde % 8'lik bir dilimi karşılamaktadır. Geri kalan %92'lik bağ arazisinde üretim yapılabilmekte ve belli oranda da hasılat elde edilmektedir.

Çirkince karyesi nüfusunun hemen hemen yarısı bağ dikim alanlarına sahiptir. Bağcılık Çirkince karyesi ahalisi için önemli bir kazanç kaynağı olarak görülmektedir. Bağ dikim alanlarına sahip nüfusu Çirkince karyesi ahalisi nüfusuna göre değerlendirmeye alırsak nüfusun %50'si, nahiye genelinde değerlendirirsek de nüfusun %31'i bağcılıkla uğraşmaktadır.

Grafik 26: Ayasuluğ Nahiyesinde Bağcılık Faaliyeti

C. Zeytin Dikim Alanları ve Hasılatı

Zeytin bütün Akdeniz sahillerinde yetişen bir üründür. Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran sıra ile zeytinden bahsetmektedir. Zeytinin vatanının Anadolu ve Ege bölgesi olması ihtimali kuvvetlidir¹¹⁹.

Elimizdeki temettuat defterinde zeytin genelde ağaç sayısı olarak gösterilmiş, sadece bir hanenin sahip olduğu zeytin dönüm olarak verilmiştir. Bu hane 12 dönüm zeytin bahçesine sahiptir ve kazancı da 1000 kuruştur. Bunun dışındakiler eşçar olarak verilmiştir. Dikim alanları içinde hane genelinde en çok dikimi yapılan ikinci üründür. Ancak alınan hasılatla baktığımızda pek de önemli bir yer tutmadığını görürüz. Bu bölgeye ait elimizdeki defter ahalinin 2 yıllık üretim faaliyetlerini göstermektedir. Zeytinden her yıl ürün alınmadığı yada yüksek üretim elde edemediği için hasılat düşüktür. Bakıldığında 141 hane zeytin eşçarına sahipken bunlardan sadece 61 hane mahsul alabilmektedir.

Karye ismi	Zeytin eşçarı	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Nefs-i Ayasuluğ	---	---	---
Kozpınar	---	---	---
Arvalya	---	---	---
Çirkince	3128	6622	141
TOPLAM	3128	6622	141

Tablo 36: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytin Dikim Alanları ve Hasılatı

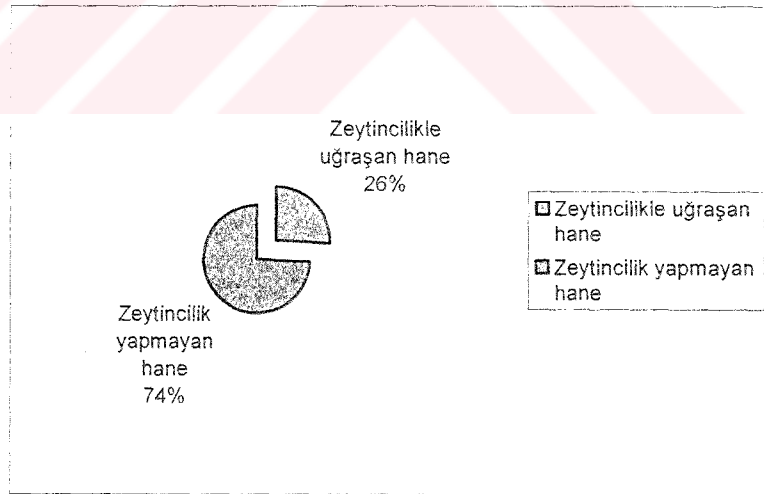
Zeytin, ayrıca eşçar ve fidan olarak belirtilmiştir. Eşçar olarak belirtilen zeytinin bir kısmı mahsulsüz bir kısmı da mahsullü olarak kaydedilmiştir. Zeytin eşçarına sahip hane sayısı içinde yalnızca %30'u belli oranda hasılat elde etmiştir. Zeytin dikimi yapan hane içinde %70'i hiçbir hasılat elde etmemektedir. Bunun nedenleri arasında zeytin dikimine yeni geçilmiş olması yani zeytinlerin meyve verecek olgunluğa erişmemiş olması, zeytinin her yıl hasılat vermiyor olması sayılabilir.

¹¹⁹ Ege Tecim ve Endüstri Büyük Klavuzu, s. 113

Zeytin Eşçarı	Adet	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Mahsullü	1588	6582	61
Mahsulsüz	659	---	36
Fidan	881	40	44
TOPLAM	3128	6622	141

Tablo 37: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytin Mahsulü

44 hane 881 zeytin fidanına, 36 hane ise 659 mahsulsüz zeytin eşçarına sahiptir. 44 hanenin zeytin fidanına sahip olması dikkat çekicidir. Bu da zeytinciliğin bize önem kazanmaya başladığını gösterir. Nahiye genelinde zeytincilikle uğraşan hane oranı %74 iken zeytincilik yapmayan hane oranı ise %26'dır.

Grafik 27: Ayasuluğ Nahiyesinde Zeytincilik Faaliyeti

D. İncir Dikim Alanları ve Hasılatı

İncir de üzüm gibi Anadolu'da özellikle Ege bölgesinde yetişen ve buradan dünyaya yayılan bir meyvedir¹¹⁹. Önemli bir ihraç ürünü olan dünyaca büyük üne kavuşan incir çeşitleri arasında; sarılop, göklop, karayaprak, dülek gazi, şeker inciri, kavak, sultan selim, patlıcan, bardacık incirleri sayılabilir¹²⁰. İncir dikim alanlarına Ayasuluğ nahiyesinde yalnızca Çirkince karyesinde rastlamaktayız. İncir, dönüm ve eşçar olarak verilmekte olup 405 hanelik köyde incir dikim alanlarına sahip 27 hane mevcuttur. 2 hanenin sahip olduğu incir bahçesi dönüm olarak verilmekte diğer 25 hanenin ise eşçar olarak sahip oldukları incir ağacı gösterilmektedir. Ancak bunlardan sadece 7 hane incirden hasılat elde etmektedir. 12 dönüm incir bahçesi 1850 kuruş hasılat sağlarken 4 dönüm bahçe ise incir fidanıdır. Diğer geri kalan 20 hane ise incir fidanına sahip olup herhangi bir hasılatları yoktur. 7 hanenin incir dikiminden elde ettikleri toplam hasılat 8867 kuruştur.

Karye ismi	İncir eşçarı	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Nefs-i Ayasuluğ	---	---	---
Kozpınar	---	---	---
Arvalya	---	---	---
Çirkince	170	8867	27
TOPLAM	170	8867	27

Tablo 38: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Dikim Alanları

İncir aynı zamanda eşçar ve fidan olarak gösterilmektedir. 27 haneden sadece 7 hanenin mahsul veren incir eşçarı vardır. Geri kalan 20 hane ise incir fidanına sahiptir. Bu da bize incir dikiminin önem kazandığını göstermektedir. İncir önemli bir dış satım ürünü olması nedeniyle tercih sebebidir.

¹¹⁹ Ege Tecim ve Endüstri Büyük Klavuzu 1937, (Ege Mıntkasının İktisadi, Mali, Tarihi, Tabii, Ticari ve Zirai Vaziyetleri), Anadolu ve Ticaret Basımevleri, İzmir 1937, s.106.

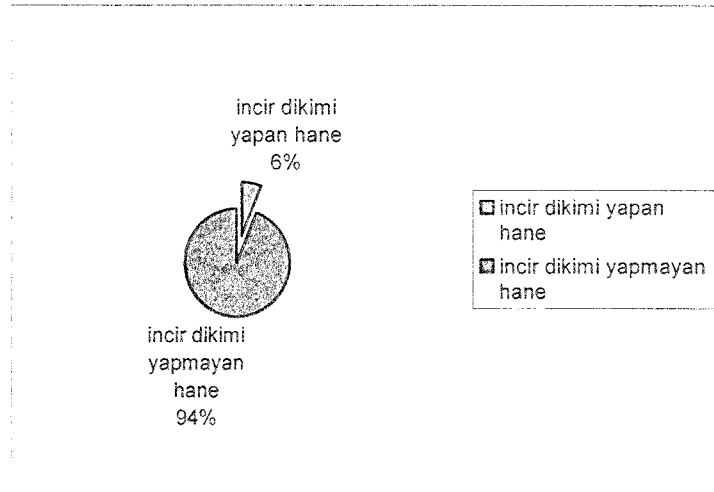
¹²⁰ Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, s. 41.

İncir	Adet	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Eşçar	40	7017	6
Fidan	130	---	19
TOPLAM	170	7017	25

Tablo 39: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Mahsulü

İncir bahçesi dönümü olarak verilen 2 hane vardır. Bunları yukarıdaki tabloya dahil etmedik. 8 dönüm arazisi olan karye sakini 1850 kuruş hasılat elde etmektedir. Bunu da eklediğimizde nahiyeye genelinde incirden sağlanan hasılat 8867 kuruş olmaktadır. Diğer bir karye sakininin ise 4 dönüm incir bahçesi fidan olup meyve vermemektedir. Böylelikle toplam 27 hane incir dikimi yapmaktadır.

İncir dikim alanlarına sahip hanelerin % 21'i belli oranda hasılat elde ederken hiçbir gelir elde etmeyen hane oranı ise %79'dur. Bu da oldukça yüksek bir rakamdır. İncir fidanlarının çok olması incirden üretim sağlanması amacının giderek yaygınlaşmaya başladığını düşündürür.

Grafik 28: Ayasuluğ Nahiyesinde İncir Dikiminin Hanelere Oranı

Yukarıdaki grafikte Ayasuluğ nahiyesi genelinde incir ağaç yada bahçesine sahip olan ve olmayan hanelerin oranını verdik. Buna göre incir dikimi yapan hane sayısı%6 iken incir dikimi yapmayan hane sayısı da %94 gibi yüksek bir rakamdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Aydın demiryolu inşasıyla incir Ege'nin önemli ihraç mallarından biri olacaktır.

E. Dut Dikim Alanları ve Hasılatı

Yine dikimine nahiye genelinde yalnızca Çirkince karyesinde rastladığımız bir ürün de duttur. Dut, ipekböcekçiliği için önemli bir bitkidir. Karye genelinde ipek üretimi yapılmakta ancak bu çok yaygın bir faaliyet değildir. Karyede sadece 5 hane ipekçilikle uğraşmaktadır. 405 hanelik Çirkince karyesinde 71 hane toplam 280 adet dut eşçarına sahiptir. 71 haneden 5 tanesi sahip oldukları dut eşçarlarından herhangi bir kazanç sağlamazken 66 hane toplam 1064 kuruş hasılat elde etmektedir. 280 adet dut eşçarından hasılat getirmeyen ağaç sayısı da 11'dir.

Karye ismi	Dut eşçarı	Hasılat (Kuruş)	Hane sayısı
Nefs-i Ayasuluğ	---	---	---
Kozpınar	---	---	---
Arvalya	---	---	---
Çirkince	280	1064	71
TOPLAM	280	1064	71

Tablo 40: Ayasuluğ Nahiyesinde Dut Dikim Alanları ve Hasılatı

Dut eşçarı	Adet	Hasılat (kuruş)	Hane sayısı
Mahsül veren	269	1064	66
Mahsulsüz	11	---	5
TOPLAM	280	1064	71

Tablo 41: Ayasuluğ Nahiyesinde Dut Mahsulü

Dut eşçarına sahip hanelerin %96'sı belli oranda hasılat elde etmektedir, hasılat elde edemeyen hane oranı ise %4'tür. Diğer dikimi yapılan ürünlere göre dikilen üründen elde edilen hasılat yüzdesi dutta en yüksektir.

B. HAYVANCILIK

Osmanlı ekonomik hayatında tarım ve hayvancılığın başrolü oynadığını belirtmiştik. Modern tarım uygulamalarından uzak tarımın yapıldığı alanlarda önemli ölçüde hayvan gücünden yararlanılmıştır. Tarımda bu dönemde Avrupa'da makineleşme başlamış, ancak Osmanlı çiftçisi bu durumdan habersiz, ilkel şartlarda tarlasını sürmeye devam etmektedir. Tarım alanları çiftçinin hayvanıyla ekip biçeceği büyüklükte olup yetiştirilen ürün çeşitleri de sınırlı kalmıştır. Üretim miktarı ve verim belli oranın ötesine geçmemektedir. Tarım alanlarının geniş bir bölümü tarla ve bahçe tarımı şeklindedir.

Osmanlı reayası toprağının sürülüp işlenmesinde, yük taşımada, ulaşımda, hayvansal besin maddelerine kadar geniş bir yelpaze içinde hayvanlardan yararlanma imkanını kullanmıştır. Tarla tarımını asıl kazanç kaynağı olarak gören işletme, hayvanlardan bu üretim içinde yardımcı araç olarak faydalanmıştır. Bu gibi işletmelerde hayvanlar gübre sağlar, taşıma, çift sürme, harman dövme işlerini görürler. Buna karşılık hayvancılığı temel ekonomik kazanç kaynağı olarak gören bir işletme, Pazar için et, süt, yağ, deri ve yapağı üretir¹²².

Çift sürme işlerinde gücünden faydalanılan hayvanlar öküz, at ve katırdır. İncelediğimiz temettuat defteri verilerine bakıldığında tarımsal bir faaliyette bulunan bir çiftçinin en az bu hayvanlardan birine sahip olduğu görülür. Osmanlı çiftçisi bu hayvanlar içinde eğimli ve dik topraklarda çift sürmek için daha elverişli olan öküzü kullanıyordu.

¹²² Selahattin Özçelik, *a.g.e.* s. 237

Osmanlı ekonomisi için hayvancılık her zaman önemli bir faaliyet olmuştur. Özellikle tarım yapılmayan yada yapılamayan yerlerde halkın geçim kaynağını büyük ölçüde hayvancılık oluşturuyordu.

İnceleme alanımız olan Ayasuluğ nahiyesi de hayvancılığın önemli ölçüde yapıldığı bir yerleşim birimidir. Ayasuluğ'da yapılan hayvancılık; büyük baş, küçük baş ve arıcılık şeklinde sınıflandırılabilir.

1. BÜYÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI VE HASILATI

Bu tür içerisinde değerlendirmeye alacağımız hayvanlar inek, öküz, dana, tosun, düve ve binek ve yük hayvanları olarak da bargir, merkep, kısarak, taylak ve katırdır. Temettuat defterlerinde sağman inek ve kısır inek şeklinde bir ayırım vardır. Hasılat elde edilen inek sağman inektir. Ayrıca hasılat sağlayan bir başka büyükbaş hayvan ise kısaktadır.

1A. Genel Değerlendirme

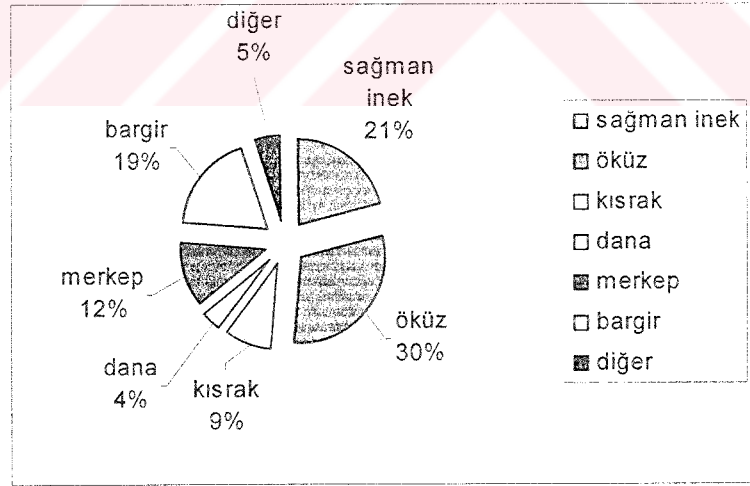
Elimizde bulunan verilere baktığımızda nahiye genelinde en çok nüfusa sahip olan Çirkince diğer tüm ekonomik faaliyetlerde önde gelir. Nefs-i Ayasuluğ'da hane genelinde en çok beslenen büyükbaş hayvan sağman inek ve dana olup bunların sayıları da diğerlerine oranla daha fazladır. Kozpınar karyesinde ise sağman inek ve merkepdır. Ancak sayı olarak sağman inek ve kısarak daha fazladır. Arvalya karyesinde hane genelinde sağman inek daha fazla beslenmekte olup kısarak sayısı da önemlidir. Çirkince karyesinde hane genelinde bargir ve öküz çoğunlukta besleniyor olmakla birlikte sayı olarak da yine bu büyükbaş hayvanlar diğerlerine oranla daha fazladır.

Neresi olduğu	En çok beslenen	Hasılat	Hane genelinde
Nefs-i Ayasuluğ	Sağman inek	750	% 20
Kozpınar	Sağman inek	1120	% 21
Arvalya	Sağman inek	160	% 22
Çirkince	Bargir	---	% 34
TOPLAM		2030	

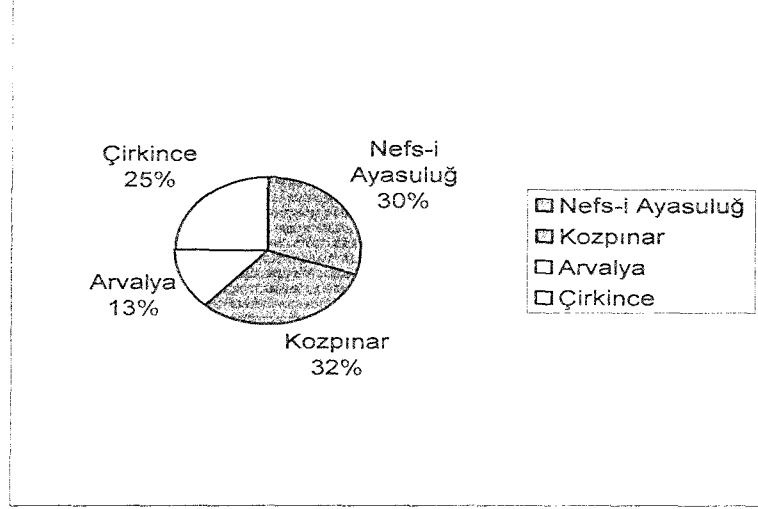
Tablo 42: Ayasuluğ Nahiyesinde En Çok Beslenen Büyükbaş Hayvanların Karyelere Göre Dağılımı

Hayvan cinsi	Nefs-i Ayasuluğ	Kozpınar	Arvalya	Çirkince	TOPLAM
Sağman İnek	37	56	8	148	249
Kısrak	1	38	4	62	105
Öküz	6	23	2	346	377
Dana	16	6	2	27	51
Merkep	4	13	2	123	142
Bargir	4	7	2	214	227
Düve	6	2	---	3	11
Tosun	8	3	---	10	21
K.inek	3	1	---	4	8
Katır	---	---	---	10	10
Tay	1	8	1	3	13
TOPLAM	86	157	21	950	1214

Tablo 43: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Karyelere Göre Dağılımı

Grafik 29: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 30: Ayasuluğ Nahiyesinde Büyükbaş Hayvan Sahibi Olan Hanelerin Karyelere Göre Oranı

Ayasuluğ Nahiyesi karyelerinde büyükbaş hayvan sahibi olan hanelerin oranı yukarıdaki grafikte verilmiştir. Grafik hazırlanırken her karyenin kendi nüfusu içinde sahip olduğu oran değerlendirmeye alınmıştır. Örneğin Nefs-i Ayasuluğ'un kendi haneleri içindeki toplam payı dikkate alınmıştır. Hanelerin %90'ı büyükbaş hayvan sahibidir ve yukarıdaki grafik hazırlanırken bu oran dikkate alınmıştır. Aynı şekilde diğer karyelerin de kendi genelindeki oranları alınıp grafik oluşturulmuştur.

1.B. Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı

10 hanelik Nefs-i Ayasuluğ'da sadece bir hanenin hiçbir hayvanı yoktur. Bunun dışındaki hanelerin en az bir büyükbaş hayvanı vardır. Özellikle tarımsal faaliyetlerde bulunan haneler hem sağman inek ve hem de öküz yada tosuna sahiptir. Bir hanenin sahip olduğu en fazla büyükbaş hayvan sayısı 30'dur. En az ise 1 merkebi olan hane vardır. Merkez hem halkın kendi ulaşımını sağladığı hem de yükünü taşıdığı bir hayvan olması bakımından önemlidir. Sağman inek sahibi 7 hane, dana sahibi 7 hane, tosun

sahibi 4 hane, öküz sahibi 3 hane, düve sahibi 3 hane, bargir sahibi 4 hane, merkep sahibi 4 hane, kısırak sahibi 1 hane, taylak sahibi 1 hane, kısır inek sahibi 2 hane.

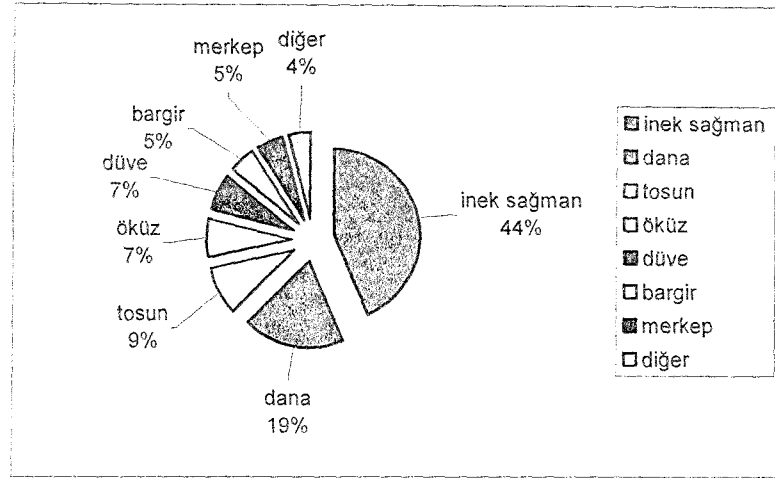
Hayvan cinsi	Adedi	Hasılat	Hane Genelinde
Sağman inek	37	750	7
Dana	16	---	7
Tosun	8	---	4
Öküz	6	---	3
Düve	6	---	3
Bargir	4	---	4
Merkep	4	---	4
Kısırak	1	40	1
Taylak	1	---	1
K.inek	3	---	2
TOPLAM	86	790	

Tablo 44: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

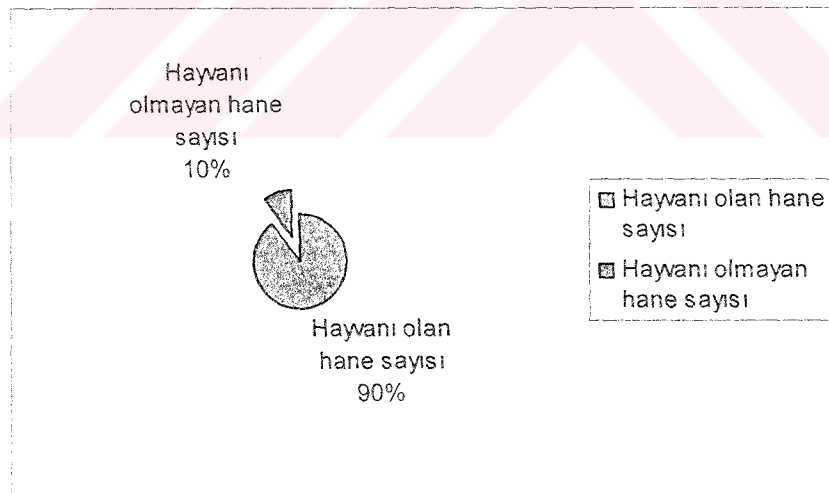
Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Nefs-i Ayasuluğ'da hane genelinde en çok yetiştirilen büyükbaş hayvan sağman inek ve onun yavrusu danadır. Buradaki halkın büyük kısmının geçim kaynağının tarım olduğunu düşünürsek öküz yada tosun beslemenin nedeni daha iyi ortaya çıkacaktır. At ve merkep ise günlük kullanımda halkın ihtiyacını karşılamaktadır.

Büyükbaş Hayvan	Adedi	Hasılat (kuruş)
Sağman inek	37	750
Kısırak	1	40
TOPLAM	38	790

Tablo 45: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Grafik 31: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvanın Varlığının Oransal Dağılımı

Grafik 32: Nefs-i Ayasuluğ'da Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Nefs-i Ayasuluğ'da büyükbaş hayvanı olan hane oranı %90 iken, büyükbaş hayvanı olmayan hane ise %10'dur.

1.C. Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı

Kozpınar karyesi 17 hanelik bir yerleşim birimi olup bu hane içinde yalnız bir hanenin hiçbir hayvanı yoktur. Geriye kalan 16 hanenin en az 2 hayvanı vardır. Nefs-i Ayasuluğ'da olduğu gibi hane genelinde en çok yetiştirilen hayvan sağman inektir. Bu hayvanı yetiştiren hane sayısı 14 olup hane genelinde en çok yetiştirilen ikinci hayvan ise merkeptir. Yaklaşık olarak her hanenin bir binek ve yük hayvanı vardır. Bu ya bargir yada merkeptir. Ancak çoğunlukla yük ve binek hayvanı olarak merkep tercih edilir. Kozpınar karyesinde bir hanenin sahip olduğu en fazla büyükbaş hayvan sayısı 20 adettir.

Hayvan cinsi	Adedi	Hasılat	Hane Genelinde
Sağman inek	56	1120	14
Dana	6	---	6
Tosun	3	---	3
Öküz	23	---	10
Düve	2	---	1
Bargir	7	---	6
Merkep	13	---	12
Kısrak	38	1520	6
K.inek	1	---	1
Tay	8	---	4
TOPLAM	157	2640	

Tablo 46: Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

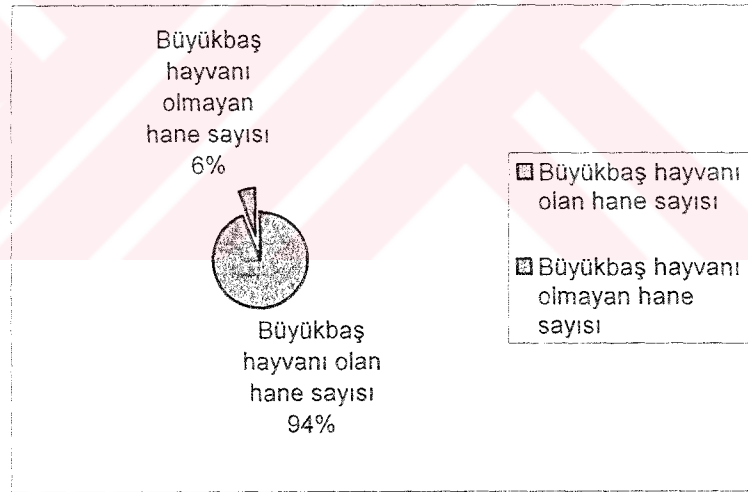
Yukarıdaki tabloya baktığımızda hane genelinde en çok yetiştirilen büyükbaş hayvanın sağman inek olduğu görülür. Dolayısıyla sağman inek sayısı da en fazla olanıdır. Hane genelinde ikinci sırada en çok sahip olunan hayvan merkeptir. 12 hanenin toplam 13 tane merkebi vardır. Hane genelinde bu kadar yaygın olarak sahip olunan merkebin sayısı azdır. Bunun nedeni de merkebin bir yük ve binek hayvanı olarak kullanılması bunun dışında bir gelir yada hasılat sağlamıyor olmasıdır. Bir tek yük ve binek hayvanı kişinin ihtiyacını karşılamaktadır. 10 hane ise öküz sahibidir. Özellikle tarımsal etkinliği bulunan hanelerin sahipliliği söz konusudur. Öte yandan 6 hanenin

toplam kısrağı 38 adettir. Kısrağın diğer hayvanlara oranla yüksek hasılat sağladığı için beslenmesi tercih edilen bir hayvandır.

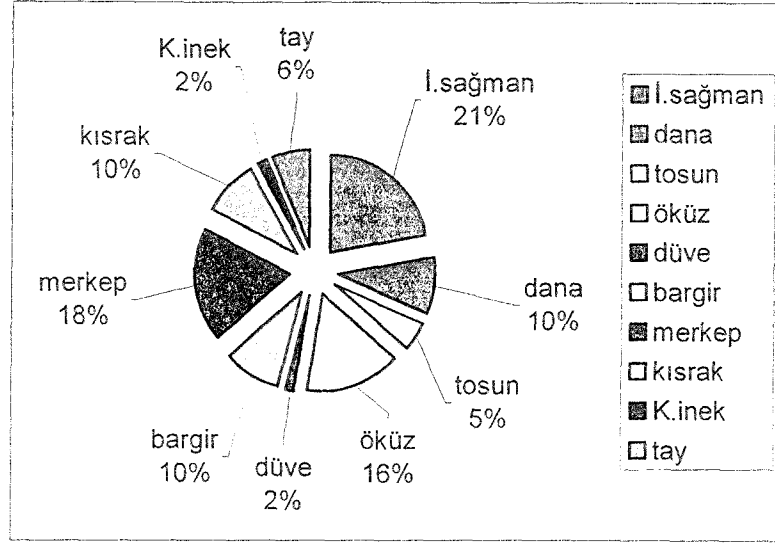
Büyükbaş Hayvan	Adedi	Hasılat (kuruş)
Sağman inek	56	1120
Kısrağ	38	1520
TOPLAM	94	2640

Tablo 47: Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

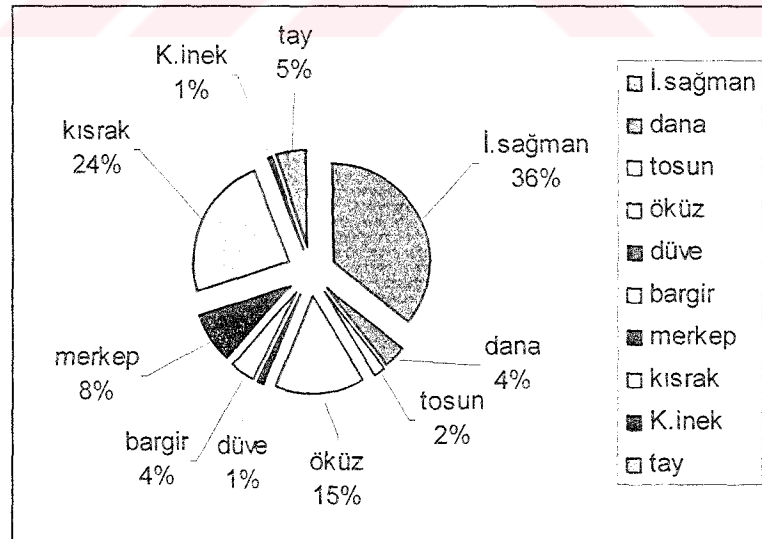
Hane genelinde beslenmesi yaygın olarak tercih edilen sağman inek toplam 1120 kuruş hasılat sağlamakta, kısrağ ise sağman ineğe nispeten sayısı daha az olmasına rağmen 1520 kuruş hasılat getirmektedir.

Grafik 33: Kozpınar Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Genelinde Dağılımı

Grafik 34: Kozpinar Karyesinde Hane Genelinde Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 35: Kozpinar karyesinde Sayı olarak Büyükbaş Hayvan Varlığı

1.D. Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı

Arvalya karyesinde 10 hanelik bir nüfus yaşamaktadır. Ahalisinin hepsi tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlarken büyükbaş hayvancılıkla da uğraşmaktadır. Diğer karyelere oranla hayvan varlığının en az olduğu yer burasıdır. Hane genelinde büyükbaş hayvan dağılımına baktığımızda en çok beslenen sağman inektir. Kısıraktan alınan verim sağman ineğin sağladığı hasıllattan 2 kat daha fazladır.

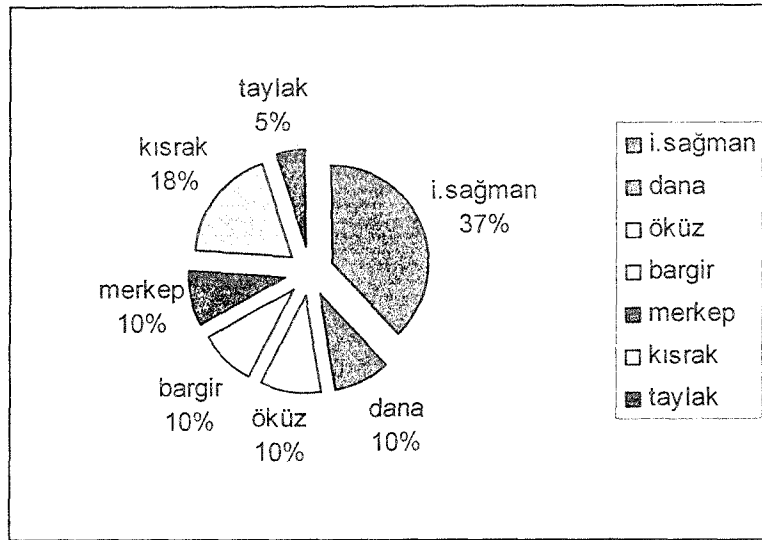
Hayvan cinsi	Adedi	Hasılat	Hane Genelinde
Sağman inek	8	160	3
Dana	2	---	2
Öküz	2	---	2
Bargir	2	---	2
Merkep	2	---	2
Kısırak	4	160	2
Taylak	1	---	1
TOPLAM	21	320	

Tablo 48: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hanelere Göre Dağılımı

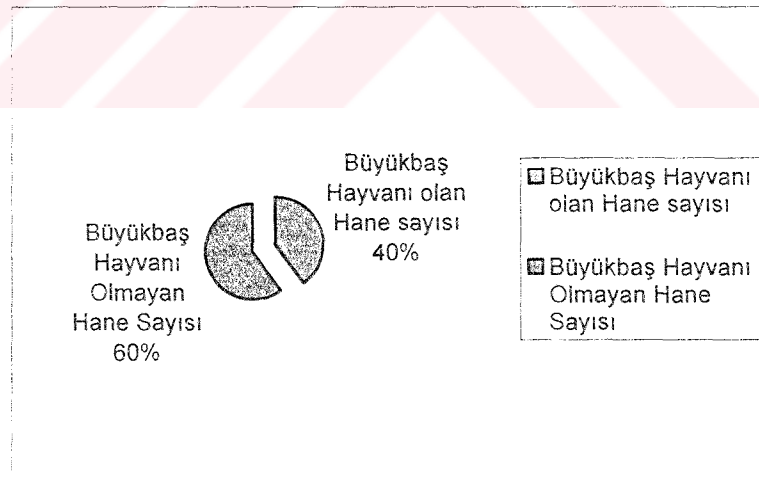
Hasılat sağlayan büyükbaş hayvanlar sağman inek ve kısıraktır. Diğer büyükbaş hayvanlar özellikle binek ve yük hayvanı olarak kullanılan hayvanların sağladığı herhangi bir gelir yoktur. Bu da yük ve binek hayvanlarının sadece ahalinin kendi günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullandığını düşündürür. Bu tür hayvanların bir kâr sağlamak amacıyla kullanılmadığını gösterir. Arvalya karyesinde sağman inekten alınan hasılat 160 kuruş ve kısıraktan da alınan toplam hasılat yine 160 kuruştur.

Büyükbaş Hayvan	Adedi	Hasılat (kuruş)
Sağman inek	8	160
Kısırak	4	160
TOPLAM	12	320

Tablo 49: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

Grafik 36: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Grafik 37: Arvalya Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Genelinde Dağılımı

1.E. Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hasılatı

Çirkince karyesi, Ayasuluğ nahiyesinin en kalabalık nüfusunu barındıran yerleşim yeri olmakla birlikte ahalisinin tamamı Rumdur. 405 hanelik Çirkince karyesinde tarımsal etkinlikler ve hayvancılık önemli geçim kaynaklarıdır. Hayvancılık uğraşı içinde halkın büyük bir bölümü büyükbaş hayvana sahiptir. Hasılat elde etmese bile günlük hayatının ihtiyacı olarak bir merkep ya da bargir sahibi olmak bu karye genelinde oldukça yaygındır. 81 hane sağman inek, 15 hane kısarak, 137 hane öküz, 120 hane merkep, 22 hane dana, 210 hane bargir, 3 hane düve, 6 hane tosun, 9 hane katır ve 2 hane de tay sahibidir. Bu sahiplilik oranı ile hayvan sayısı birbirine eşit değildir. Ancak bargir ve merkep sahipliliği, hayvan sayısına orantılıdır.

Hayvan cinsi	Adet	Hasılat	Hane Genelinde
Sağman İnek	148	2960	81
Kısarak	62	2280	15
Öküz	346	---	137
Dana	27	---	22
Merkep	123	---	120
Bargir	214	---	210
Düve	3	---	3
Tosun	10	---	6
K.inek	4	---	3
Katır	10	---	9
Tay	3	---	2
TOPLAM	950	5240	

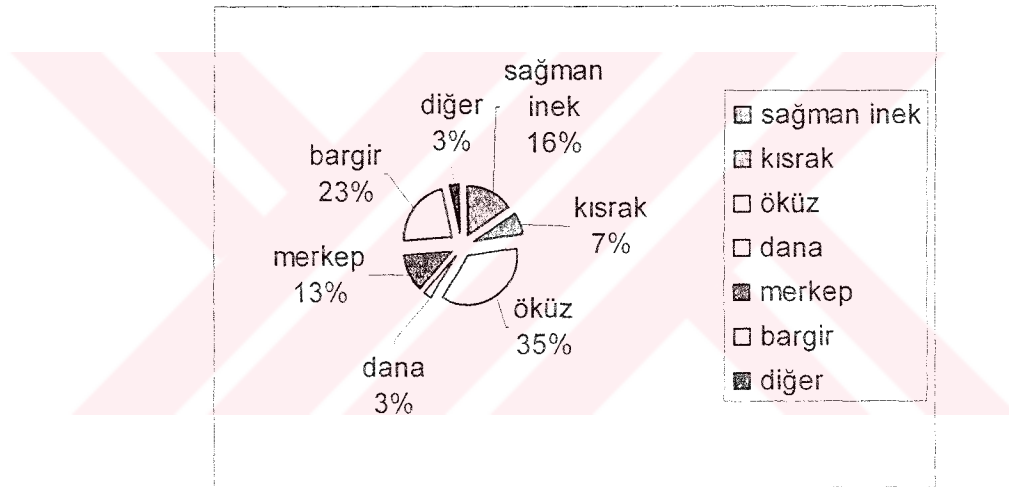
Tablo 50: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Hane Genelinde Dağılımı

Hayvan sahipliliğine bakıldığında en çok sahip olunan büyükbaş hayvan bargir olup bundan sonra ikinci sırayı öküz almaktadır. Ahalinin büyük bir kısmının tarımla uğraşması, tarlaların ekilip biçilmesinde kullanılan hayvanın öküz olması neden

karyede bu kadar çok bu hayvanın beslenmekte olduğunu da göstermektedir. Ayrıca genellikle her hane en azından ya bir bargir ya da bir merkep sahibidir.

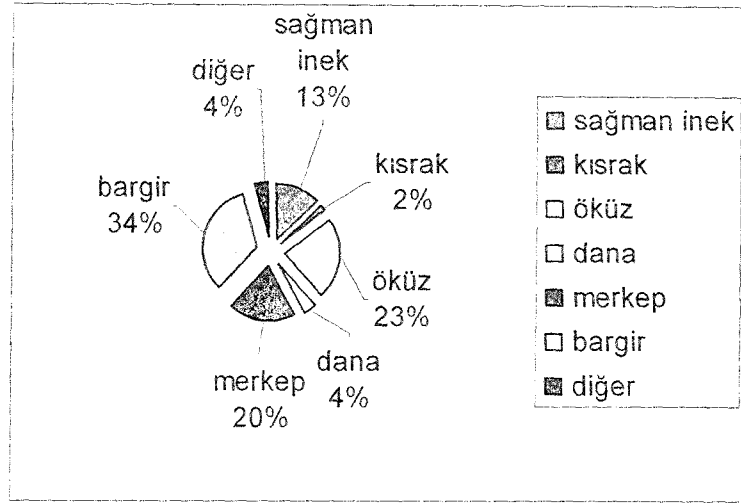
Büyükbaş Hayvan	Adedi	Hasılat (kuruş)
Sağman inek	148	2960
Kısrak	62	2280
TOPLAM	210	5240

Tablo 51: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Hasılatı

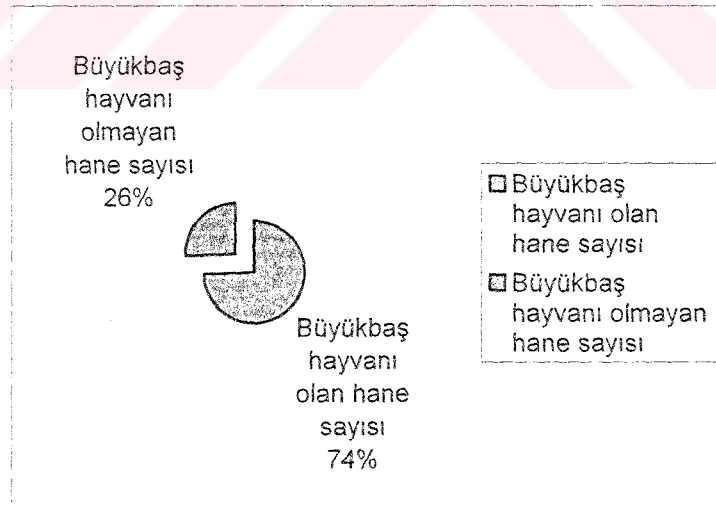

Grafik 38: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı

Yukarıdaki grafikte Çirkince karyesinde büyükbaş hayvan varlığını sayı olarak değerlendirdik. Buna göre karye genelinde en çok öküz bulunmaktadır ve toplam büyükbaş hayvan varlığı içinde %35'lik bir dilimi karşılamaktadır. Bu da oldukça önemli bir rakam olarak gözükmemektedir.

Grafik 39: Çirkince karyesinde Büyükbaş Hayvan Sahipliliği

Grafik 40: Çirkince Karyesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Hane Geneninde Dağılımı

Çirkince karyesinde en az bir büyükbaş hayvanı olan hane sayısı 301 olup, hiçbir büyükbaş hayvanı olmayan hane sayısı da 104'dür. Genellikle büyükbaş hayvan beslemeyenlerin mesleği çobanlık olup bunlar çok sayıda küçükbaş hayvan sahibidirler. Hayvan sahiplilik oranına bakıldığında karye genelinde oldukça yüksek oranda büyükbaş hayvan sahibi olunduğu görülür.

2. KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI VE HASILATI

Ayasuluğ Nahiyesi genelinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği Çirkince karyesinde görülmektedir. Diğer karyelerde yalnızca büyükbaş hayvan ve bazı karyelerde de arıcılık yapılmaktadır. Temettuat defterinde küçükbaş hayvanları üç şekilde yazmıştır. Bunlar; keçi mahlut, koyun mahlut ve ağnam mahlut şeklinde belirtilmiştir. Çirkince karyesi ahali si olan reaya bazen küçükbaş hayvanlarını civar yerlerde beslemektedir. Bu yerler; Tire, İneabad ve Kuşadası'dır. Çirkince karyesinde 112 kişinin çoban ya da çobanlıkla ilgili mesleklerinin olması hayvancılığın özellikle de küçükbaş hayvancılığın bu karye ahali si için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

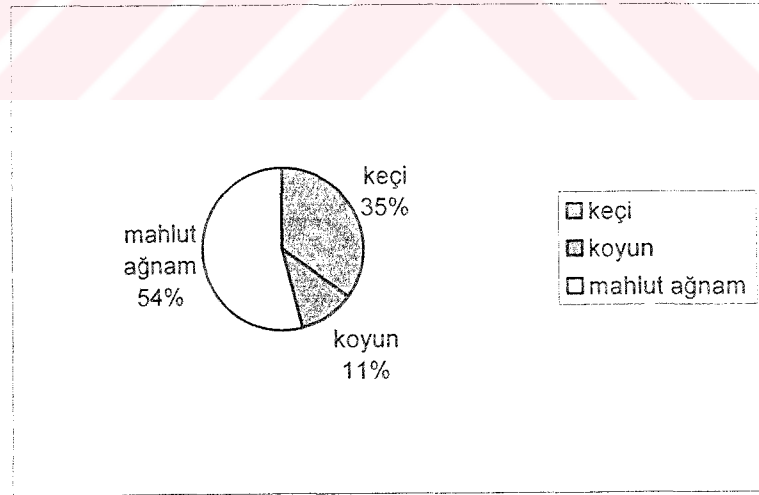
Hayvan cinsi	Adedi	Hasılat(kuruş)
Keçi	4912	48.790
Koyun	1526	15.250
Mahlut ağnam	8080	75.234
TOPLAM	14.518	139.274

Tablo 52: Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Varlığı ve Hasilatı

Çirkince karyesinde 41 hane keçi, 12 hane koyun ve 83 hane de mahlut ağnam beslemektedir. Toplam 136 hane küçükbaş hayvan beslemektedir. Bunlar içinde 112 hane reisinin mesleği çobanlık ya da çobanlıkla ilgilidir. Diğer geri kalan küçükbaş hayvan sahibi hane reislerinin meslekleri çeşitlidir. En çok beslenen mahlut ağnam olup 75.235 kuruşluk hasılat sağlamaktadır. Sadece keçi besleyen hanelerin toplam geliri 48.790 kuruş, sadece koyun besleyen hanelerin de toplam hasilatı da 15.250 kuruştur. Küçükbaş hayvanlardan elde edilen toplam gelir 139.274 kuruştur.

Hayvan cinsi ve Hasılatı	Çirkince	İneabad	Tire	Kuşadası
Keçi	4246	666	---	---
Hasılat (kuruş)	41.676	7114	---	---
Koyun	1331	195	---	---
Hasılat (kuruş)	13.200	2050	---	---
Mahlut ağnam	6215	1060	725	80
Hasılat (kuruş)	59.994	10.940	3500	800

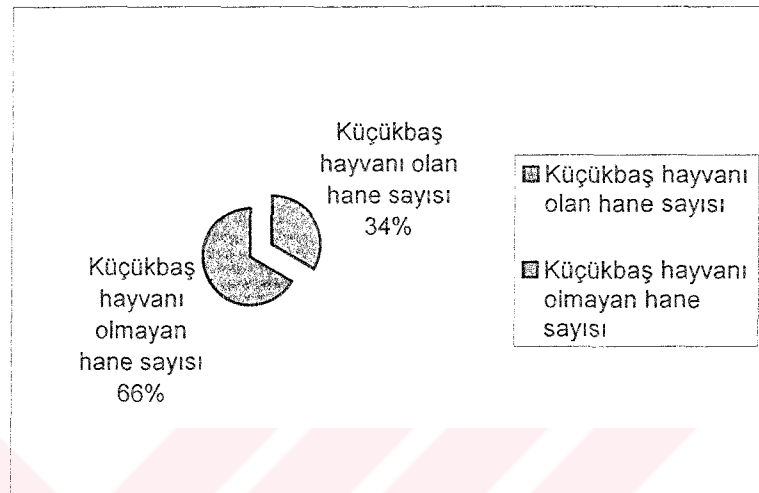
Tablo 53: Ayasuluğ Nahiyesi Ahalisinin Küçükbaş Hayvanlarının Karye ve Kazalara Göre Dağılımı

Grafik 41: Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Hasılatı

Ayasuluğ nahiyesinde küçükbaş hayvanların tamamı Çirkince karyesi ahalisi tarafından beslenilmektedir. Yukarıdaki grafikte yetiştirilen bu hayvanlardan elde edilen

hasılatın oransal dağılımı gösterilmektedir. Görüldüğü üzere en çok hasılat sağlayan mahlut ağnam sonrasında da keçidir. Nahiye, arazinin engebeli oluşu dolayısıyla daha çok keçi beslemeye uygundur.

Grafik 42: Ayasuluğ Nahiyesinde Küçükbaş Hayvan Sahipliliği

3. ARICILIK

Ayasuluğ nahiyesinde arıcılıkla uğraşan karyeler Çirkince ve Kozpınar karyeleridir. Toplam 861 kovandan 18.961 kuruş hasılat sağlanmaktadır. En fazla arı kovani diğerlerine oranla oldukça yüksek bir nüfus varlığına sahip olan Çirkince karyesinde mevcut olup burada 839 arı kovani bulunmaktadır. Çirkince karyesinde arı kovanlarından elde edilen hasılat 18.628 kuruştur. Görülüyor ki toplam hasılatın nerdeyse hepsini Çirkince karyesi karşılamaktadır. Kozpınar karyesinde ise 22 adet arı kovani 334 kuruş hasılat vermektedir. Bakıldığında ekonomik uğraşların hemen hepsi Çirkince karyesinde yoğunluk kazanmıştır.

Karyeler	Arı Kovanı adedi	Arı kovanı hasılatı
Nefs-i Ayasuluğ	---	---
Kozpınar	22	334
Arvalya	---	---
Çirkince	839	18.628
TOPLAM	861	18.961

Tablo 54: Ayasuluğ Nahiyesinde Arı Kovanı Sayısı ve Hasılatı

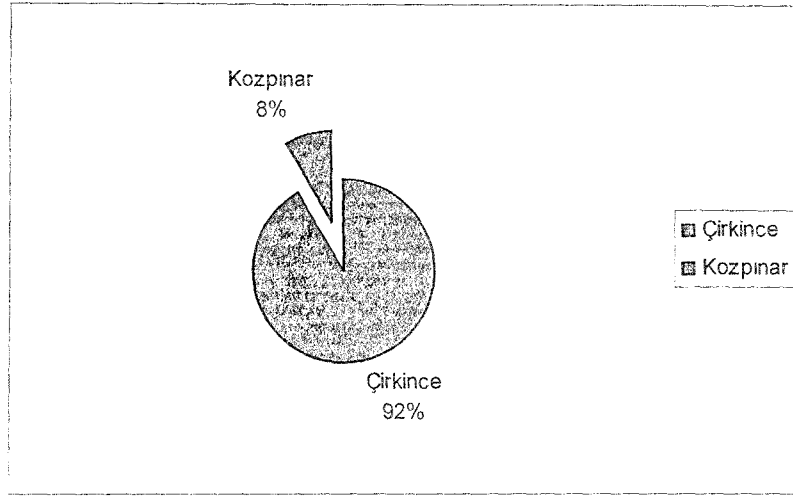
Arı kovanı olarak kaydedilen bu uğraşının hasılat miktarları yanında öşr-ü kovan olarak vergisi de kaydedilmiştir. İncelediğimiz diğer hayvan miktar ve hasılatlarının yanında herhangi bir vergiye rastlamadık.

Karye	Kozpınar	Çirkince
Hane sayısı	4	44

Tablo 55: Ayasuluğ Nahiyesinde Arıcılıkla Uğraşan Hane Sayısının Karyelere Göre Dağılımı

Çirkince karyesinde 44 hane arıcılıkla uğraşırken diğer bir arıcılık yapılan Kozpınar karyesinde ise bu sayı 4'tür. Kozpınar karyesi nüfusunun %19'u, Çirkince karyesinde ise nüfusun %10'u arıcılıkla uğraşmaktadır. Bir hanenin sahip olduğu en fazla kovan sayısı 70, en az ise 3'tür.

Bir hanenin arı kovanından sağladığı en yüksek hasılat 1500 kuruş, en düşük hasılat ise 30 kuruştur. 1500 kuruş hasılatı sağlayan hanenin sahip olduğu kovan adedi 36'dır. Oysa bir hanenin en fazla sahip olduğu kovan sayısının 70 olduğunu belirtmiştik. Bu durum kovan sayısı ile kazancın doğru bir orantı seğılemediğini göstermektedir. 30 kuruş hasılat sağlayan kovan adedi de 4'tür.

Grafik 43: Ayasuluğ Nahiyesinde Arı Kovanından Elde Edilen Hasılâtın Karyelere Göre Dağılımı

Arıcılık mesleği hane genelinde pek yaygın olarak yapılmasa da elde edilen hasılat önemli sayılır. Çirkince karyesi, Ayasuluğ nahiyesinin diğer yerleşim yerlerine oranla daha kalabalık olması dolayısıyla üretim ve hasılatı diğerleriyle kıyaslanamayacak ölçüde yüksektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYASULUĞ NAHİYESİNDE VERGİLENDİRME

Geleneksel olarak Osmanlı hazinesinin çoğu, aşar olarak toprak ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergiden sağlanırdı. Ayrıca Tekalif-i Örfiye denen kentsel üretim ve tüketim vergileri ile ihtisab resmi denen çarşı-pazar vergileri, imparatorluğa giren veya imparatorluktan geçen mallardan alınan gümrük resmi ile askerlikten muaf tutulmaları ve sultan tarafından korunmaları karşılığında Gayr-ı müslimlerden alınan cizye adlı insan başına vergiler katkıda bulunurdu¹²².

Tanzimatla birlikte mevcut kurumların yeniden düzenlenmesi amaçlanmış, bu ise Osmanlı maliyesi için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Osmanlı mali kurumları ve vergi sistemi özellikle reformların yoğunlaştığı başlıca alanlar olmuşlardır. Tanzimat boyunca çeşitli meclis ve komisyonlar kurularak yapılacak vergi reformları araştırılmış ve örnek bölge uygulamaları görülmüştür¹²³. Tanzimat reformları önce Anadolu ve Rumeli'nin bazı eyaletlerinde yürürlüğe girmiş, emlak ve temettü vergiler için tahrire Bursa ve Yanya'da başlanmıştır¹²⁴. Tanzimat döneminde yapılan düzenlemelerle o güne kadar alınan vergiler azaltılarak, tek bir vergi alınmasına karar verilmiş ve buna *Ancemaatin Vergi* adı verilmiştir. Tanzimat yöneticilerinin vergi düzenine getirmeye çalıştıkları uygulama, şer'i vergileri kaldırarak yerine ziraai ürünlerden onda bir oranında öşür, küçükbaş hayvanlardan adet-i ağnam ve gayr-ı müslim tebaadan cizye alınması, pek çok türü ve tahsil şekli olan örfi vergiler yerine de bir bütün halinde alınması kararlaştırılan vergi-yi mahsusa vergisi şeklindeydi¹²⁵.

A. GENEL DEĞERLENDİRME

Ayasuluğ nahiyesinde temettü defterine kayıtlı vergiler içersinde öşür, cizye ve

¹²² Stanford Shaw, "Tanzimattan Sonra Osmanlı Vergi Sistemi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1985, s. 934.

¹²³ Abdüllatif Şener, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları", *150. Yılında Tanzimat*, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s. 259.

¹²⁴ Abdüllatif Şener, a.g.m., s. 259.

¹²⁵ Selahattin Özçelik, a.g.e., s. 392.

iki yıllık toplam temettü vergisi üzerinde duracağız. Tarıma dayalı ekonomik bir karakter çizen nahiyenin aşar vergisini ve gayr-ı müslim ahalinin ödediği cizye vergilerini yansıtmaya çalışacağız.

Nahiye genelinde öşür alınan ekili ürünler hinta, şa'ir, çavdar, darı, sisam, börtülce, duhan, harir, penbe, soğan, sarımsak ve burçak, dikimi yapılan bağ, zeytin, incir ve dut ürünlerinden bağ, zeytin ve de incir üzerinden alınan aşar vergisi, arıcılık yapanlardan alınan kovan öşrü, bu vergi grubunda değerlendirmeye alacaklarımızdır.

Ürün Adı	Nefs-i Ayasuluğ	Kozpınar	Arvalya	Çirkince	TOPLAM
Hinta	130	656	480	12224,5	13.491,5
Şa'ir	64,5	355,5	105	3099	3624
Çavdar	15	97	66	1130	1308
Darı	104	196	---	2815,5	3115,5
Sisam	91	26	---	4870	4987
Börtülce	8	---	---	750	758
Duhan	---	192	56,6	3700	3948,5
Harir	---	---	---	11	11
Penbe	---	---	---	110	110
Soğan	---	12	2,5	4	18,5
Sarımsak	---	---	3	---	3
Burçak	---	42	---	---	42
TOPLAM	413,5	1576,5	693	28.714	31.417

Tablo 56: Ayasuluğ Nahiyesinde Ekimi Yapılan Ürünlerden Alınan Öşür (Kuruş Olarak)

Yukarıdaki tabloda ekimi yapılan ürünlerden alınan öşür miktarını kuruş olarak karyelere göre dağılımını verdik. Buna göre öşür miktarının büyük çoğunluğu Çirkince

karyesinden alınmaktadır. Toplam öşür miktarı 31.417 kuruştur ve bunun 28.714 kuruşunu Çirkince karyesi vermektedir.

Dikili alan tarımı yalnızca Çirkince'de yapılmaktadır ve burada bağ, zeytin ve incirden alınan öşür miktarı söz konusudur. Bağdan toplam 2610,5 kuruş, zeytinden 359,5 ve incirden de 110 kuruş öşür alınmaktadır.

Ayrıca temettuat defterinde geçen bir diğer öşür de, kovan öşürüdür. Sadece Kozpınar ve Çirkince karyesinde arıcılık yapılmakta ve toplam 664,5 kuruş öşür ödenmektedir. 664,5 kuruşluk öşürün 658,5'u Çirkince karyesinden alınmaktadır.

Büyük bir Rum yerleşmesi olan Çirkince karyesi ahalişi 405 haneliktir ve ahalişinin tamamı gayr-ı müslimdir. Temettuat defterinde gayr-ı müslim ahalişinin cizyesi zenginlerden alınan ala, orta gelirli olanlardan alınan evsat ve gelir düzeyi çok düşük olanlardan alınan edna olarak gösterilmiştir. Cizyeden kadın, çocuk, sakat, yaşlı, mahpus ve din adamlarından başka hiç kimse muaf olamazdı. Abdurrahman Tefvik'e göre ala 48, evsat 24, edna ise 12 kuruştur¹²⁷. Buna göre Çirkince karyesinin cizye durumunu tesbit etmeye çalışacağız.

Cizyesi	Ala	Evsat	Edna	Muaf	TOPLAM
Kişi sayısı	---	381	139	8	528
Kuruş	---	9144	1668	---	10.812

Tablo 57: Çirkince Karyesinde Cizye Durumu

Çirkince karyesinde 381 kişinin cizyesi evsat, 139 kişinin cizyesi ednadır. Cizyesi ala olan kimse olmamakla birlikte muaf olan ya da cizyesi belirtilmeyen kişi sayısı da 8'dir. Karyede vergi veren toplam erkek nüfus 528'dir.

¹²⁷ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 19

NEFS-İ AYASULUĞ AHALİSİ				AŞAR VERGİSİ					
Hane No	Temettuat	Sene-i sabıka	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtlüce	
1	4432	400	110	9,5	24	6	65	8	
2	1500	105							
3	2817	80	20	55	48	9	26		
4	1716	180			32				
5	3680	355							
6	1172	25							
7	1070	55							
8	1260	145							
9	1000	95							
10	1460	65							
TOPLAM	20.107	1505	130	64,5		15	91	8	

KOZPINAR KARYESİ			AŞAR VERGİSİ									
Hane No	Temettuat	Sene-i sabıka	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Burçak	Duham	Sisam	Soğan	Kovan	
1	1342	150	66	60	12	4	4				3	
2	1559	260	55	48	40	12	8					
3	2323	260	60	25	24	6	12					
4	1910	200	60		246	12					3	
5	3760	250	80	60		18			26			
6	890	40			18							
7	2555	250	50	20	24	9	6					
8	1745	200	60	25			6					
9	1305	90	40	25	48		6			12		
10	3997	250	120	35		24						
11	602	30	15	17,5								
12	671	20	10									
13	1000	50										
14	910	50	30	20								
15	1666	200	10	20		12						
16	0	0										
17	4090	250						180				
TOPLAM	30.325	2550	656	355,5	196	97	42	180	26	12	6	

ARVALYA KARYESİ			A Ş A R V E R G İ S İ							
Hane No	Temettuat	Sene-yi sabıka	Hınta	Şair	Çavdar	Sisam	Duhan	Soğan	Sarımsak	Bakla
1	2178	55	120	60	7,5					
2	2433	54	140	15	1		56,5			
3	2121	45								
4	1470	55						2,5	3	20
5	1050	25								
6	800	25								
7	720	25								
8	0	0	180	18		13				
9	780	0	40	12						
10	0	26								
TOPLAM	11552	310	480	105	8,5	13	56,5	2,5	3	20

ÇIRKINCE KARYESİ AHALISI			AŞAR VERGİSİ																			
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	CİZYESİ																			
			Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börülice	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan				
1	4096	200		1	1											6				45	44	27
2	2585	150		1	1															35		20
3	5490	600		1	1															16		
4	3778	311		1	1																	48
5	2480	311		1	1																	
6	2670	207		1	1																	
7	4080	477		1	1															8	6	
8	1700	174		1	1															3	4	
9	3034	259		1	1											142						
10	2180	105		1	1																	
11	1500	100		1	1																	
12	6310	311		1	1		35	6	8											40		
13	1750	155		1	1															15		
14	1000	83		1	1																	
15	1000	30		1	1																	
16	1500	155		1	1																	
17	1866	244		1	1															16		
18	1200	215		1	1																	
19	1600	207		1	1																	
20	2734	362		1	1																	
21	2140	228		1	1															2	20	6
22	2500	363		1	1																30	
23	2000	255		1	1																	
24	626	311		1	1															20		9
25	2366	216		1	1											70						2

ÇIRKINCE KARYESİ AHALİSİ		A Ş A R V E R G İ S İ															
		CIZYESİ															
Hane No	Sene-i Temettüt sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtlüce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
26	2646	208	1			9	8			77							
27	3432	394	1		75	9	11,5										
28	1628	239	1														
29	4500	477	1	1										12	2		63
30	1500	156	1														
31	2109	270	1		49,5												
32	3038	394	1			75	24									2	7,5
33	3460	394	1														
34	1876	100	2												5		
35	2676	342	1		35		12			70					4		7
36	1720	200	1														
37	2381	311	1														
38	7111	425	1		200	30	84	8	65	8					25	4,5	21
39	1240	108	1														
40	2440	311	1														
41	3334	570	1												5		3
42	1000	50	1												80		60
43	1833	124	1														
44	1692	285	1							49							
45	3814	498	1		75	37,5	12	8	26	4	56	2				4	6
46	1960	208	1													4	21
47	2816	311	1		20		8								10		18
48	2110	445	1		15	3						2			2,5		
49	7596	556	1		250	28	90	8	52	8	40				7		
50	2387	332	1												25		

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		CİZYESİ										AŞAR VERGİSİ						
Hane No	Temettüt	Sene-i sabika	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börülce	Duhan	Hanır	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
76	2752	1115		1								10				15		30
77	2330	332		1														
78	3750	250		1			18											
79	1570	187		1														
80	3196	362		1												10		
81	2600	104		1														
82	1400	234		1														6
83	2870	270		1												10		
84	1600	157		1														
85	1000	104		1														
86	1940	225		1														
87	1800	220		1														
88	2940	394		1														
89	3637	518		1	1	66										10	6	
90	5250	530		1		168,5	66	24	18	78								
91	3609	217		1		110	18	54	6	52						5		
92	2284	466		1		25		55	9	19,5	12					3		
93	4322	264		1		150	45			104								
94	2299	236		1		100	10		6	26						10		
95	3664	362		1		110	20	25	18	39								
96	3236	393		1		60	15	20	6	26		52				17,5	2,5	
97	1579	217		1								105						
98	3463,5	484		1		35	15	54	9	78	9					35,5		
99	3916	466		2		33	18		9	52		102,5				30		
100	14024	1037		2	1	150	5	72	12	13						15		5

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ			CİZYESİ													AŞAR VERGİSİ				
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Dan	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan		
76	2752	1115		1								10				15		30		
77	2330	332		1																
78	3750	250		1			18													
79	1570	187		1																
80	3196	362		1												10				
81	2600	104		1																
82	1400	234		1																
83	2870	270		1												10		6		
84	1600	157		1																
85	1000	104		1																
86	1940	225		1																
87	1800	220		1																
88	2940	394		1																
89	3637	518		1	1	66										10	6			
90	5250	530		1		168,5	66	24	18	78										
91	3609	217		1		110	18	54	6	52						5				
92	2284	466		1		25	55	9	19,5	12						3				
93	4322	264		1		150	45			104										
94	2299	236		1		100	10		6	26						10				
95	3664	362		1		110	20	25	18	39										
96	3236	393		1		60	15	20	6	26		52				17,5	2,5			
97	1579	217		1								105								
98	3463,5	484		1		35	15	54	9	78	9					35,5				
99	3916	466		2		33	18		9	52		102,5				30				
100	14024	1037		2	1	150	5	72	12	13						15			5	

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ			CİZYESİ										AŞAR VERGİSİ					
Hane No	Temettaut	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hınta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börülice	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
101	4325	584	1	1	1	160	48	42	9									
102	7330	674	1	1												75		
103	5635	466	1	1		70	36	8		13		7				5	4	
104	3575	186	1	1		80	25	36	6	39	8					15		
105	3380	342	1	1														
106	1000	155			1					26								
107	2900	207	1	1														
108	4496	300	1	1		70	42,5	12				175						
109	2000	207	1	1														
110	2420	382	1	1												5		
111	2300	215	1	1				45		13	12							
112	2100	155	1	1														
113	2130	290	1	1												8		
114	5820	725	2	1	1													
115	2540	390	1	1	1							52,5				5		6
116	1924	208	1	1														
117	3008	326	1	1														
118	448	31																
119	3558	497	1	1												20		
120	1220	83			1													
121	2220	195	1	1														
122	1420	166	1	1														
123	980	51			1													
124	2698	294	1	1														
125	2660	207	1	1		15						122,5				6		

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		CİZYESİ										AŞAR VERGİSİ						
Hane No	Temettüt sabıka	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harır	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
126	4150	363	1	1	1	50	52,5	15	9	39	10							
127	3208	394	1	1		70		30	20	39	10							
128	3580	984	1			40	25	65	20	78	10					5		
129	3314	456	1			115	15		6	78	10							
130	970	52	1															
131	4500	829	2	1	1	160	30	30	15	52	24							
132	6200	847	2	3	3	3	17,5		24	52	12							
133	2850	363	1													25		15
134	1410	187	1													3		
135	3960	422	2	1	1											3		
136	1070	103			1													
137	4380	531	1			90	40	30	24	78	20					3		
138	3972	400	1			125	37	36	9	26	10					100		
139	7290	556	1	1	1	275	50	3	12	26	10					60		
140	2275	276	1			75	25	56	9	13	5							
141	4352	518	3			150	45	3	15	39	15							
142	1282	103			1	60	18		6		20							
143	1276	106	1													2		
144	1660	445																
145	738	130	1															
146	4396	363	1			160	25	36	60-	52	12							
147	1100	259	1													2	8	7
148	1600	170			1							70						
149	2064	519	1			35	20	6	6	32						18		
150	1120	300			1													

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ			AŞAR VERGİSİ															
			CİZYESİ															
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
151	6382	611		1		140	50	27	12	182	10					2		
152	2714	362		2		50	12	24	6	6,5	10							
153	3131	207		1		25	12	12	12	39	3-							
154	1248	172		1														
155	4130	512		2												8		
156	1576	83		1														
157	2370	207		2														
158	3650	363		1		105	25	45	12	52	5							
159	1874	174		1								52					1,5	
160	2578	108		1		60	12	12	3	78						5		
161	3314	498		1		90	15	18	9	26	10					10		
162	2329	415		1		80	12,5	12	3	13								8
163	3749	259		1		150	25	18	6	52								
164	5219	202		2		200	20		6	52						25		
165	3851	622		1		62,5	36				4	225						
166	3540	518		1		50										30	17	
167	1570	425		1		20	40		12			7				8	2	
168	3780	622		1		140	25	48	7,5	65	5					3		
169	1142	280		1												15	6	
170	2960	560		1												40	4	
171	940	165		1								35						
172	3446	208		1		50	25	35	3	26						15		20
173	1624	155		1												15		
174	1449	342		1								70						
175	1800	190		1								60						

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ			CİZYESİ											A Ş A R V E R G İ S İ					
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan	
176	1220	145		1											50				
177	4702	637		1		40	25		7,5							5			
178	1450	415		1								40						16	
179	1060	311		1												5			
180	1200	60		1															
181	3200	373		4	1											30	2		
182	1920	518		1												60	32		
183	5600	851		2	1	140	15	60	9	104	10			2		10	3		
184	1620	103		1															
185	2080	187		2												3			
186	2944	290		1		40	25					84							
187	1800	172		1		50	15	30		26									
188	1300	290		1								105							
189	5390	519		2	1			18				98				5			
190	8100	664		2	2	15	20			52	10								
191	2000	207		1															
192	2530	310		1			7,5	10			5	140				5		1,5	
193	2604	260		1			7,5	10			5	140						3	
194	3191	352		1		105	37,5	30		26	10					7	3		
195	1660	259		1															
196	2195	251		1		75	25	48	12	26	15					5			
197	4560	830		2	2	70	45	12	12	39	12,5					5		10	
198	2972	311		1	1	60	30	30	12	39	6					4			
199	1000	196			1														
200	2380	519		1	1											35	9	50	

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		CİZYESİ						AŞAR VERGİSİ										
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çaydar	Sisam	Börülice	Duhan	Harır	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
201	1194	173		1	1													
202	2269	259		1												8	2	
203	5990	332		1	1	200	12,5		27	130	5							
204	4173	307		1		115	37	24	9	52	20					5		
205	2864	404		1		75	20	18	9	52	10					3		
206	2724	315		1		40	37	30	12	52	5					1		
207	1900	259		1		50	6	45	6	13	3					2		
208	1160	191		1														
209	1000	164		1														
210	3503	311		1		150	10	18	12	26	10							
211	1428	259		1												20		
212	3900	589		2	1													
213	3095	325			1	70	20	27	6	13	13					25		
214	1700	318		1												25	2	
215	3520	398		1	1	15			6	13		87				5		
216	1200	108		1														
217	4053	549		1	2	200	30	18		26	5					5		
218	4015	362		1		161	50	18	5	32,5	12							
219	4223	311		1		140	25	30	6	26	10					2,5		
220	4195	424		1		200	40	6	18	26	10							
221	4175	519		1	1	130	45	30	10	19	10					4		
222	4362	477		1		175	25	60	6	65						20		
223	4954	725		1	1	200	20	20	15	39	10							
224	3362	362		1		120	30	3	6	65	7							
225	2600	350		1		80	20		23	52-	5							

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		CİZYESİ											AŞAR VERGİSİ					
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	Ala	Evsat	Edna	Hınta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
226	2587	350	1	1	60	30	3	52	5									
227	1100	207	1	1							105							
228	1635	160	1	1	125	25	12	52							70			
229	5730	541	1	1											5			
230	2100	344	1	1											5			
231	7891	622	2	1	350	20	6	104	5						5			
232	2692	217	1	1	60	20	6	13	5						5			
233	1945	155	1	1								129,5						
234	1160	169	1	1														
235	3870	311	1	1	105	20	48	65	10						3			
236	1564	222	1	1	50	25	12	9							2			
237	2021	259	1	1	35	17,5	20,5	39	15									
238	1550	255	1	1												2,5		
239	3168	342	1	1	125	25	30	13	5						2			3
240	2448	415	1	1	80	17	12	39	5						4			
241	2427	415	1	1	40		30		5			162,5						
242	1400	187	1	1												25		6
243	4995	830	1	1	100	12,5		78	5						2			
244	3499	296	1	1	100	12	5	11	5						5		6	
245	2085	311	1	1											35		6	
246	7000	830	1	1														
247	5487	830	2	1	128	37	4,5	3	26	3					35		6	30
248	3290	531	1	1	90	20	25	52	5						5			
249	7643	1037	1	2	275	45	15	9	104	5					20			
250	5478	862	3	1											20		6	

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		AŞAR VERGİSİ														
Hane No	Sene-i Temettüt sabıka	CİZYESİ														
		Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin
251	1680	1												5		
252	920	1												10		
253	2041	1			10	5						70,5				
254	1420	1		1										25		
255	2061	1			70	15	12	9	13							
256	3140	1		2										100		
257	850	1		1							7			5	3	
258	1000	1														
259	1160	1													8	
260	1100	1														
261	2100	1														
262	1630	1												25		
263	1880	1										87,5		5	3	
264	1220	1														
265	1090	1												5		
266	2820	1			30	20	30	6	52	5						
267	820	1														
268	5500	1														
269	6655	1			90	45	36	9	65	10				65		19,5
270	1360	1												7,5		
271	1500	1												25		
272	1874	1			35	17,5		68	26	20						
273	720	1														
274	1968	1		2	60	10		6						5		
275	4290	1			125	50	30	15	52	5						

ÇIRKINCE KARYESİ AHALİSİ			AŞAR VERGİSİ																		
Hane No	Temettüt	Sene-i sabıka	ÇİZYESİ																		
			Ala	Evsat	Edna	Himta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan			
276	2580	275		1														3			
277	2580	274		1															3		
278	1350	186		1																	
279	2170	333		1														25			
280	940	104		1														10			2
281	1595	259		1																	
282	5850	735		2	1		225	30	36	9	52	25		105						3	8
283	2000	389		1																	
284	1200	276		1																	
285	1040	104		1																	
286	1648	106		2																	4
287	1400	166		1														5			
288	1260	187		1														10			
289	2400	466		1																	
290	1040	207		1																	
291	1450	124		1	1															2	
292	1050	83		1																	
293	1200	104		1																4	
294	1100	207		1																	
295	4005	311		1			75	10													
296	1800	127		1																	44
297	2420	270		1	1		40	25		9	26									10	
298	1200	100		1																	
299	1900	519		1	1		10													5	
300	1780	477		2																2	

ĞIRKINCE KARYESİ AHALİSİ			AŞAR VERGİSİ															
Hane No	Temettüt	Sene-i sabika	CİZYESİ			Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
			Ala	Evsat	Edna													
301	970	104	1	1							21				2			
302	1700	312	1	1											5			
303	1100	74		2														
304	1808	311	1												3			
305	4481	600	1			16									90	6		
306	3300	497	1	1														
307	1085	87	1	1							43,5							
308	1320	124	1															
309	3167	196	1	1		130	25	15	12	26	5							
310	1220	187	1															
311	1609	103	1			60	15	18		13								
312	8155	1037	2			220	15	30	6	78	12				30			
313	10805	809	1	1		375	52,5	120	15	130	25							
314	2027	373	1	1		75	5		6	26	10				5			
315	2160	266		1											3			
316	1396	106	1			30	25		12	26								
317	3270	311	1	1							17,5				50			
318	800	40		1														
319	1000	105		1														
320	1130	190	1								35				3			
321	960	125		1													3	
322	1060	238	1												3			
323	1200	42		1														
324	1664	208	1	1														
325	3106	259	1			90	37,5	24		39					3			

ÇIRKINCE KARYESI AHALISI			CIZYESI										AŞAR VERGİSİ					
Hane No	Temettaut	Sene-i sabıka	Ala	Eysat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Bördiçe	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
326	4402	519		1	1	115		75	12	26	10							
327	5947	830		2	2	200		30	30	78	10					10		
328	760	80		1	1													
329	2500	518		1	1													
330	1300	124		1	1													
331	9641	1203		2	2	200		36	18	325								
332	1300	207		1	1													
333	2340	382		1	1							70				5		
334	540	21		1	1											2	10	
335	150	10		1	1											5	5	
336	1024	200		1	1											5	2,5	
337	1470	266		1	1													
338	731	155		1	1			12		6,5	2,5							
339	1500	127		1	1													
340	660	30		1	1											18		
341	510	105		1	1											8		
342	1484	103		1	1											12		
343	500	30		1	1													
344	414	71		1	1											3		
345	360	30		1	1											6		
346	240	41		1	1													
347	1200	125		1	1													
348	1220	104		1	1													
349	1340	104		1	1							17,5				15	1	
350	3474	418		1	1	140	7,5	36	9	26	20							

ÇİRKİNCE KARYESİ AHALİSİ		CİZYESİ										AŞAR VERGİSİ						
Hane No	Temettüt	Sene-i sabika	Ala	Evsat	Edna	Hinta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Bördüce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
376	1900	212		1		30												
377	3000	362		1														
378	1870	259		1		80										35	5	
379	3842	406		1												7	7	
380	520	377		1												4	5	
381	0	51																
382	950	52		1														
383	1600	134		1														
384	1130	157		1									2			5		
385	1700	222			1											40	9	
386	1000	83		1														
387	1000	66																
388	1000	104																
389	900	52																
390	1000	42																
391	1620	208										84						
392	1350	104				20	10	8										
393	500	72														5		
394	1500	103																
395	3000	157																
396	1500	53																
397	1320	105																
398	1600	50																
399	1500	130																
400	720	50			1													

ÇIRKINCE KARYESI		CIZYESI					A Ş A R V E R G İ S İ											
AHALISI		Sene-i sabika	Ala	Evsat	Edna	Hınta	Şair	Darı	Çavdar	Sisam	Börtülce	Duhan	Harir	Soğan	Penbe	Bağ	Zeytin	Kovan
Hane No	Temettaut	51																
401	720																	
402	720	31																
403	760	104																
404	1500	147																
405	920	164																
TOPLAM	1.017.029	118.659		381	139	12310,5	2906,5	2839,5	1226,5	4662	745	3579,5	8	4	60	2674,5	358,5	718,5

SONUÇ

Bugün İzmir iline bağlı ve Selçuk adını taşıyan antik çağların parlak ve önemli ticaret merkezi Efes, Ortaçağ ve Osmanlı döneminin Ayasuluğ'u köklü bir geçmişe sahiptir. Önemli ticaret ve liman kenti görünümündeki Efes, zaman içerisinde bu özelliğini yitirerek 13. yüzyılda bir kara şehri olarak yeniden Türklerin ve Arapların verdiği isimle Ayasuluğ olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekliyle kentin etnik yapısında Türk ve İslam öğeleri ağırlık taşıırken, 19.yüzyıl ortalarına gelindiğinde ise bu özelliğini kaybetmiş olduğu gözlemlenir ve Hristiyan-Rum nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bir yerleşim birimi halini alır. Özellikle Çirkince yörede büyük bir Rum yerleşmesi olarak dikkat çekidicir. 19.yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, Müslüman nüfus artışı gözlemlenmekte, ancak ağırlıklı olarak Rum yerleşmesi özelliğini korumaktadır. Mübadeleye kadar bu durum korunurken sonrasında buradaki Rumlar yerini Batı Trakya'dan gelen Müslüman-Türk nüfusa bırakmıştır.

Osmanlı ekonomisinin temelini oluşturan tarım ve hayvancılık bu bölgede de ağırlıklı olarak uğraşılan geçim kaynağıdır. Ekili ve dikili tarım alanları olarak değerlendirmeye aldığımız tarımsal faaliyetler içerisinde ekili tarım alanlarında başta buğday olmak üzere, arpa, çavdar, darı, sisam, bürülce, duhan, harir, penbe, soğan, sarımsak ve burçak ziraati yapılan ürünlerdir. Bunlar içerisinde buğday, duhan ve sisam en çok hasılat elde edilen ürünler olup harir, penbe, soğan-sarımsak gibi ürünlerin nahiye genelinde ekimine nadir olarak rastlanmaktadır. Ayasuluğ'un büyük bir Rum yerleşmesi olan Çirkince nüfusun ve dolayısıyla ekonomik etkinliklerin toplandığı bir yerdir.

Nahiye ahalisinin dikili tarım alanlarını üzüm, incir, zeytin ve dut teşkil etmektedir. Özellikle bağcılık çok yaygındır. Rumların yaşadığı bu bölgede bağcılığın şarap yapımıyla alakalı olduğu kuşkusuzdur. Günümüzde dahi Çirkince bugünkü adıyla Şirince şarapları ünlüdür

Hayvancılık olarak nahiye ahalisi büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan ve arıcılıkla uğraşmaktadır. Yaklaşık olarak her hanenin sahip olduğu bir büyükbaş hayvanı vardır, küçükbaş hayvana sahip hane reislerinin meslekleri büyük ölçüde

çobanlıktır. Küçükbaş hayvanlar Temettuat Defterinde koyun ağnam, keçi ağnam ve mahlut ağnam şeklinde sınıflandırılmıştır. Küçükbaş hayvancılık bu yörede oldukça yaygındır. Arıcılık ise pek yaygın bir faaliyet olmamakla birlikte eldeki verilere göre nahiyenin iki karyesi kovan beslemektedir.

Toprağı kullanım şekline baktığımızda ise nahiye ahalisi müstecir yani kiralama, müşterek ve de kendi arazisini işlemek şeklinde toprağı tasarruf etmektedir. Bunun yanında cami, çeşme gibi vakıfların arazileri de mevcuttur.

İnceleme alanı olarak seçtiğimiz Selçuk, Cumhuriyetle birlikte gelişme göstermiş olmakla birlikte yakınlarında yer alan Efes, Meryem Ana gibi tarihi kalıntılarıyla ve ilginç mimari tarzıyla Şirince turistlerin uğrak yeri haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (B.O.A.)

B.O.A ML. VRD. TMT. 1491

B.O.A. D. CRD. 40954

B.O.A. DH. MKT. 1434/16

B.O.A. DH. MKT. 1428/41

SALNAMELER

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1305

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1306

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1307

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1315

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326

ARAŞTIRMALAR

AKBAYAR, Nuri ; “ Tanzimattan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu” , *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, C. 5, s.1238-1246.

AKŞİN, Sina; “Kent Tarihinde Yaklaşım”, *Kent Tarihçiliği Kent Tarihleri Atölyesi 5-6 Mart 1994*, İstanbul 1994, s. 8

Annuaire Oriental, Edition 1914.

ARIKAN, Zeki; “XIV-XVI Yüzyıllarda Ayasuluğ”, *TTK Belleten*, Sayı: 209, Ankara 1990, s. 121-177.

BAYKARA, Tuncer; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988.

_____; “Kuşadası'nın Bir Osmanlı Yerleşmesi Olarak Temel Özellikleri”, *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s.229.

BİLGİ, Nejdet; “Tanzimattan Günümüze Kuşadası Nüfusu”, *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s.251.

CUINET, Vital; *La Turquie D'asie Geographie Administrative Sttistique Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de l'asie Mineure*, Paris 1893.

ÇADIRCI, Musa; *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.

_____ ; "Tanzimatın İlanı Sırasında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)", *Bellekten*, C. LI, S. 201, 1987.

DARKOT, Besim-TUNCEL, Metin; *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1995.

_____ ; "Ayasuluğ", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, s. 225.

Ege Tecim ve Endüstri Büyük Klavuzu 1937, (Ege Mintikasının İktisadi, Mali, Tarihi, Tabii, Ticari ve Zirai Vaziyetleri), Anadolu ve Ticaret Basımevleri, İzmir 1937.

EMECAN, Feridun; "Ayasuluk", *DİA.*, C. 4, s. 225-227.

ERDEM, İlhan; "Efes, Ayasuluk, Kuşadası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 127-132.

_____ ; "13-14. Yüzyıl Akdeniz Ticaretinde Selçuk", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 283-293.

ERDOĞRU, M. Akif; "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayasuluğ Kadılığında Nüfus ve Üretim", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 231-240.

ERGÜL, Ali; "Geçmişten Günümüze Kuşadası'nda Ekonomik Faaliyetler Ticaret ve Turizm", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 239-253.

GÖKBEL, Asaf- ŞÖLEN, Himmet; *Aydın İli Tarihi, Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, C. 1, 1936.

GÜNAY, Vehbi; "Salnamelere Göre 19. Yüzyılda Ayasuluğ", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.357-366.

- IŞIK**, Şevket; “Tarihsel Coğrafya Açısından Temettuat Defterlerinin Değerlendirilmesi ve Aşağı Akçay Havzası Örneği”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 10(1999), s. 239-280, İzmir 1999.
- IŞIN**, Ekrem, “19.yy’da Modernleşme ve Gündelik Hayat”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1985, s. 538.
- KARAL**, Enver Z.; *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*, İstanbul 1943.
- KARPAT**, Kemal H.; *Otoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, London 1985.
- KILIÇ**, Atabey; “Selçuk (Ayasluğ) Kültür Tarihine Genel Bir Bakış”, *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.3-17.
- KAYA**, M. Ali; “Eskiçağda Efes’in Bağımsızlığı”, *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.23-30.
- KÜTÜKOĞLU**, Mübahat S.; “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Bulleten*, C.LIX, S. 26, s. 395-413.
- MERİÇ**, Recep; Antik Dönemde Küçük Menderes Havzasının Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış”, *Ege Coğrafya Dergisi*, S.1-4, İzmir 1983, s. 202-211.
- OĞUZ**, Burhan; “Bir Kent Tarihi Nasıl Yazılmalı?” *Kent Tarihçiliği Kent Tarihleri Atölyesi 5-6 Mart 1994*, İstanbul 1994, s.134.
- ÖZÇELİK**, Selahittin; *XIX. Yüzyılda Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Denizli 1999.
- QUATAERT**, Donald, “Osmanlı İmparatorluğunda Tarımsal Gelişme”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1985, s. 1556-1562.
- SCHERZER**, Karl von, *İzmir 1873*, Çev. İlhan Pınar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2001.
- SERTOĞLU**, Mithad, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986.
- SHAW**, Stanford, “Tanzimattan Sonra Osmanlı Vergi Sistemi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1985, s. 934-944.
- SOMEL**, Selçuk Akşin; *Yerel Tarih Araştırmaları İçin Klavuz*, Tarih Vakfı Yayınları.

- STEWIG, R.;** *Coğrafi Tabiata Uygun Sahalar Yönünden Batı Anadolu'nun Taksimati*, İstanbul 1967.
- ŞENER, Abdüllatif,** "Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları", *150. Yılında Tanzimat*, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s.259-274.
- TELCİ, Cahit;** *XV-XVI. Yüzyıllarda Ayasluğ Kazası*, E.Ü. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 2000.
- TOPRAK, Zafer;** "II. Meşrutiyette Osmanlı Sanayi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1985, s.1348-1358.
- _____ ; "Tanzimatta Osmanlı Sanayi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1985, s. 1345-1355.
- TUNCEL, Metin;** "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler ve Selçuk Örneği", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s.19-21
- TUNCER, Acar;** *İzmir İli ve İlçeleri (Bütün Yönleriyle)*, İzmir 1982.
- TÜRKOĞLU, Sabahattin;** *Efes, Tarih, Arkeoloji*, İzmir 1972.
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, İstanbul 1938.
- ÜZÜMERİ, M. Ekrem-DİNÇER, Selami-KAZANCI, Selami;** *Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara 1957.
- WITTEK, Paul;** *Menteşe Beyliği*, Ankara 1944.
- YENEROĞLU, Elif;** "Aydın Vilayet Salnamelerinde Kuşadası Kazası", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 219.
- YILMAZ, Serap;** "Doğu Akdeniz Ticaretinde Kuşadası'nın Yeri- XVII-XIX.", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000)*, İzmir 2001, s. 203-212.

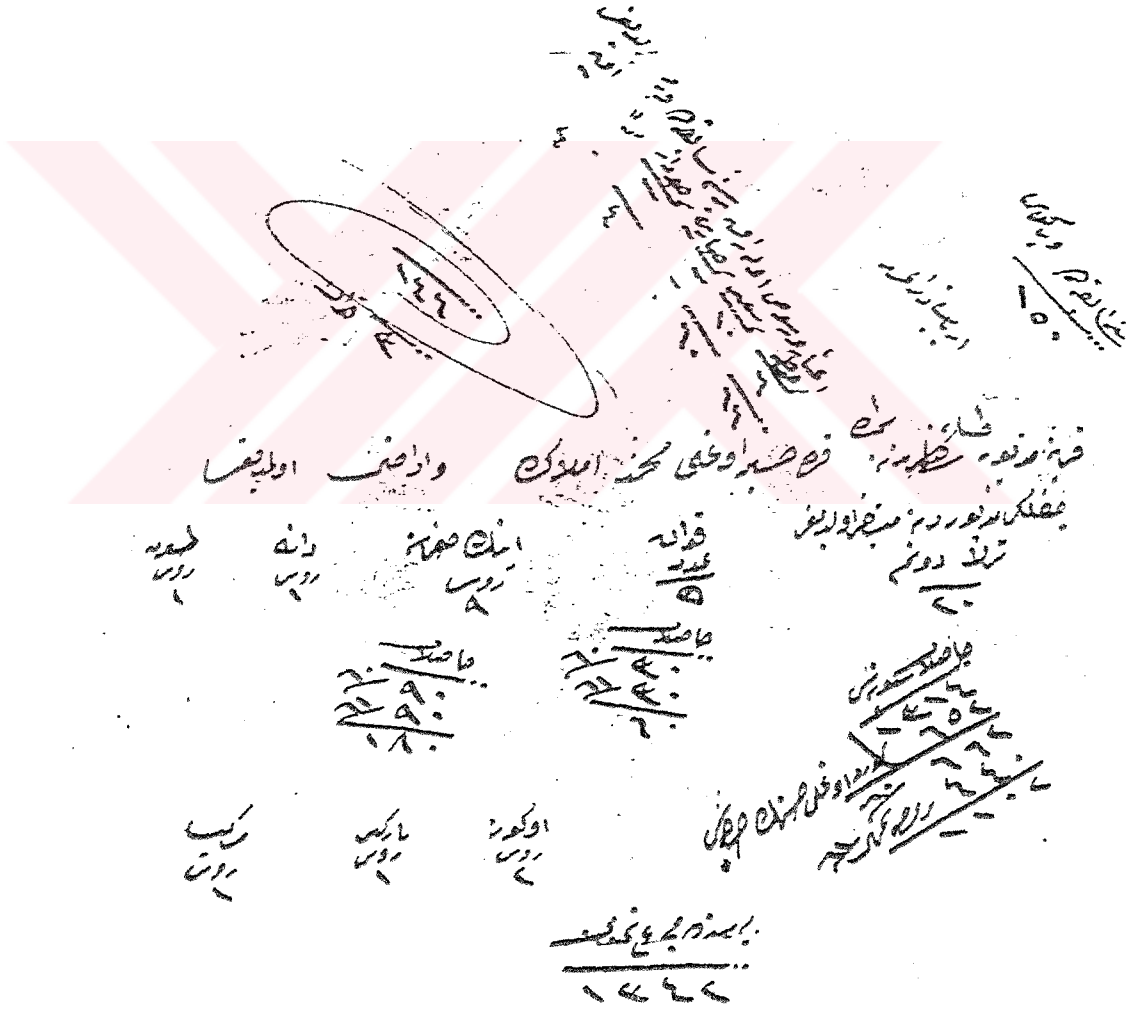

EKLER

Ayasluğ Kazasına tabi Kozpınar Karyesi ahalielerinin emlak ve arazi ve temettuatları berveci ati zikr ve beyan olunur. Sahibi çiftlik Tire Kazası kuralarından Güllüce Karyesinde Tonan Hacı İbrahim oğlu olduğu.

B.O.A. M.L. V.R.D. T.M.T 1491

ایسوی قریه، تابع قریه بکار قریه ای اهالیه لاری املاک و اراضی و کسایه بر زمین اذکر
ویته اوغوز صاحب مملکت نیره قریه قریه بکار قریه بکار قریه بکار
شهره حجاب ابراهیم رفیق اولیغی

Aydın Fyaleti dahilinde kain Ayasluğ Kazasının Nefs-i Ayasluğ Karyesinin ahalilerinin altmış ve altmışbir senesi zarfında vuku bulan emlak ve arazi ve temettuatı berveci ati zikr ve beyanı tahrir kılınır.

B.O.A. M.L. V.R.D. T.M.T 1491

2
بسم الله الرحمن الرحيم
بیتها ایاتی و انفسه کامة ایضاً و نفعه من نفعه نفعه ایضاً و نفعه من نفعه نفعه ایضاً
نفعه من نفعه نفعه ایضاً و نفعه من نفعه نفعه ایضاً
و نفعه من نفعه نفعه ایضاً

Handwritten document with multiple signatures and stamps. The text is in Ottoman Turkish and includes various administrative markings and signatures.

Ayasluğ Kazası dahilinde Arvalya Karyesi ahali sahibi çiftlik Tahir Paşa Hazretlerinin bil-iştirak ziraat eyledikleri ve gayrı mezru olan emlak ve arazilerin berveci ati ve temettuatı zikr ve beyan olunur.

B.O.A. M.L. V.R.D. T.M.T 1491

13

ایستغفار و قرضی دانمده اورا ایلیا قریب سی اشعالیسه صاحب و فطاک طرکوت طهریزین
باؤششون تراجمه ایلیکرت و قریب مزروع اولان ایلون و نیکون بوزج افش
و ترغیب دکر و قریب ایلون

The document features a large, prominent red 'X' watermark across the center. The text is handwritten in Ottoman Turkish script. At the top, there is a heading or title. Below it, the text is organized into several columns. A large, bold signature or name is visible in the middle section. There are also several smaller signatures and stamps, some of which appear to be official or legal in nature. The bottom of the document contains a summary or calculation, with numbers like '۲۱۸' and '۲۱۷۸' written in large, bold characters.

Karyeyi Çirkince der Kazayı Ayasluğ arazi ve emlak ve temettuatı berveci ati zikr ve beyan olunur.

B.O.A. M.L. V.R.D. T.M.T 1491

18

قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك تخاف
بجرب اتى ركب وبينه اوتوز

املاك ارضي واملوك
قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك
بجرب اتى ركب وبينه اوتوز

قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك

قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك

قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك
قبره الكبري ررضه ايسوع ارضي واملوك

باغ دونم	زيتونه اثماري	انجيري قوس	انك صوفه	قوله	درنگه
۴	۷۵	۸	۵	۵	۲۴

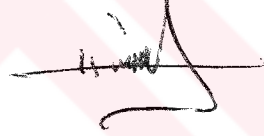
ماصله	ماصله	ماصله	ماصله	ماصله	ماصله
۲۵۰	۴۵۰	۱۸۰	۱۸۰	۱۸۰	۱۸۰

اوكوز	طنه	كرب	وسوع كجوز
۲	۱	۱	۱
۲	۱	۱	۱

17.08.1979 Rize/Kalkandere doğumluyum. Öğrenim hayatıma Rize’de başladım. İlkokul 3. sınıfa kadar burada eğitimimi sürdürdükten sonra 1989 yılında ailemle birlikte İzmir’e yerleşmemiz sebebiyle eğitim hayatıma İzmir’deki okullarda devam ettim. Sırasıyla 1989-1991 yılları arasında Karşıyaka Faik Muhiddin Adam İlkokulu’ndan, 1991-1994 yılları arasında Karşıyaka İnci Şener Ortaokulu’ndan, 1994-1998 yılları arasında Karşıyaka Anadolu Meslek Lisesi’nin Hazır Giyim Bölümü’nden mezun oldum.

1998 yılında Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünü kazandım. 2001-2002 Öğretim yılının sonunda bu okuldan mezun oldum. 2002 yılında yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yakınçağ Tarihi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladım. Haziran 2004’te tez savunmamı verip bu programdan mezun oldum.

Hanife DEMİRKAYA

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN
Soyadı: DEMİRKAYA
Adı: HANİFE

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : 19. YÜZYIL ORTALARINDA AYASULUĞ'UN SOSYAL VE EKONOMİK
YAPISI

Yabancı Dil : İngilizce

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Doçentlik

Tıpta Uzmanlık

Sanatta
Yeterlilik

[X]

[]

[]

[]

[]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih: 28.06.2004

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Zeki ARIKAN

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI :120+ EKLER

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Ayasuluğ'un coğrafyası, tarihi, idari yapısı, Ayasuluğ'un sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve vergi durumu.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1-ÇİRKİNCE

2-KOZPINAR

3-ARVALYA

4-NEFS-İ AYASULUĞ

5-

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)

1- Sub-district

2- Greek of Turkish Citizen

3- Wheat, barley, rye, sesame, kidney-bean, tobacco, fig

4- cattle, sheep and goats

5-

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum

[X]

2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

[X]

3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

[X]

Yazarın İmzası

Tarih : 28.06.2004

ÖZET

Selçuk'un yerleşim yeri birkaç kez yer değiştirmesine rağmen antik çağlardan günümüze uzanan bir tarihe sahiptir. Antik çağların Efes'i, 13. yüzyılda Ayasuluğ adıyla bir kara şehri olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında önemli bir ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Ancak zaman içerisinde bu özelliğini yitirerek küçük bir kasaba görünümüne bürünmüştür. Ayrıca Aydın eyaletinin Kuşadası kazasına bağlı bir nahiye olma durumunu Cumhuriyet yıllarına kadar sürdürdü.

19. yüzyıl ortalarında ağırlıklı olarak Hristiyan-Rum nüfusun yaşadığı nahiyenin en büyük yerleşim yeri Çirkince sakinlerinin tamamı Rum olan bir yerleşmedir. Çirkince yüzyıl sonlarında doğru nahiyenin de merkezi durumuna gelecektir. Çirkince hem nüfus hem de ekonomik faaliyetlerin büyük çoğunluğuna sahiptir. Temettuat Defterine göre ise nahiyeye bağlı Çirkince dışında üç yerleşim yeri daha vardır. Bunlar, Nefs-i Ayasuluğ, Arvalya ve Kozpınar'dır.

Osmanlı ekonomisinin temeli olan tarım ve hayvancılık bu nahiyede de yaygın faaliyetlerdendir. Buğday, arpa, çavdar, sisam, börtölce, duhan ekimi yapılan, dut, incir, üzüm ve zeytin de dikimi yapılan ürünlerdir.

Hayvancılık ise küçükbaş, büyükbaş ve arıcılık şeklinde yapılmakta olup bunlar içerisinde arıcılık pek yaygın değildir. Hemen hemen her hanenin en azından bir büyükbaş hayvanı varken, küçükbaş hayvan sayısı da oldukça fazladır. Küçükbaş hayvan sahipleri büyük oranda geçimlerini bu yolla kazanır.

Hane reislerinin mesleklerine baktığımızda ise çoğu hane reisi ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Büyük bir Rum yerleşmesi olarak söz ettiğimiz Çirkince'de ise esnaf ve zanaatkar kimseler de vardır.

Ayasuluğ ahalisinin bir kısmı kendi toprağını işlerken bir kısmı kiralama usulü ile tarım yapmaktadır. Diğer bir kısım özellikle Kozpınar ve Arvalya ahalisi çiftlik toprağını müştereken işlemektedirler.

19.yüzyıl ortalarında Aydın Demiryolunun inşasıyla bölgenin ekonomisi ve nüfusunda bir canlanma görülür. Selçuk asıl Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte gelişme göstermiştir.

ABSTRACT

Selçuk has rich past taking part from ancient centuries to today, however the settlement area of Selçuk changed several times. Selçuk which came into being with the name of Ayasuluğ again in 13th century was an important commercial city at the very first years of the Ottoman Empire. But in the course of time the city lost these characteristics and became a small town.

In the middle of the 19th century mostly there were Greek population more than Muslims in Ayasuluğ, and the biggest settlement area of Ayasuluğ, Çirkince totally had Greek population. As most of social and economical activities were in Çirkince, it would be the center of the sub-district at the end of the 19th century.

According to the Temettuat Defteri, there were three other villages connected to Ayasuluğ except Çirkince. Their names were Nefs-i Ayasuluğ, Arvalya and Kozpınar.

Agriculture and stock-breeding which were the main activities of Ottoman economy were also common in this sub-district. Wheat, barley, rye, sesame, kidney-bean, tobacco and fig, mulberry, olive, grape were the products of this area. Wheat, sesame and tobacco were the most profitable products. Also viniculture was common in this area.

Stock-breeding consisted of sheep and goats, cattle and bee. Almost every family had at least one cattle and those who owned sheep and goats were shepherds. To be shepherd was a common occupation in Çirkince.

Considering the occupations of the inhabitants it is clear that most dealt with stock-breeding and agriculture. And some were tradesmen and craftsmen.

Inhabitants in Ayasuluğ cultured their own land by themselves or collective or hired it to some others.

Selçuk started to develop with the foundation of Turkish Republic and became an important place in the sense of historical and touristic attractions.